

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

POSTAVENÍ A ROLE ŽEN V RANĚ KŘESŤANSKÝCH KOMUNITÁCH PARA-
DIGMATEM DNEŠNÍ DOBY

THE STATUS AND ROLE OF WOMEN IN EARLY CHRISTIAN COMMUNITIES
AS A PARADIGM FOR TODAY

Vedoucí práce:

Mgr. Jiří Lukeš, Ph.D.

Autor:

Ing. Eva Kožená

Praha 2024

Poděkování

Poděkování rodičům, kteří mě, jako čtvrtou dceru, vždy povzbuzovali abych překonávala samu sebe na cestě dál. Poděkování Mirkovi E., který se mnou vede už několik let křesťansko-filozofický rozhovor. Poděkování svým čtyřem dětem a manželovi za lásku a podporu. Poděkování vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Jiřímu Lukešovi, Ph.D. za vědecké vedení práce a biblistické přístupy ke zkoumané látce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „Postavení a role žen v raném judaismu a křesťanství paradigmatem dnešní doby“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1.5.2024

Jméno autora

Eva Kozena

Anotace

Tato práce si klade za cíl prozkoumat v rámci biblických studií a dobových poměrů téma postavení a role žen v raně křesťanských komunitách, a to v období, které je silně ovlivněno helénismem, pohanským Římem a jeho antickými romány a zábavními literárními žánry. Svůj vliv měly židovské diasporní komunity se svým starozákonním židovstvím a všeprostupující politika konce republiky a nástupu césariátu, avšak z dobových zdrojů jsou rekonstrukce omezené. Rekonstruovat konkrétní komunity je nesnadný úkol, na podkladě textových svědectví vede k mnoha možným závěrům. Práce vede rozhovor s duchem doby v dobových kulturních žánrech a zaznamenaných historických událostech, které nejsou hlavním cílem raně křesťanských písemností, neboť se jedná o texty určené pro liturgické užití a veřejné čtení. Zaměření na antickou románovou literaturu, nový zákon, a apokryfní skutky apoštolů přináší vhledy do životní praxe, světa víry i textů z prvních dvou až tří křesťanských století. Charakter křesťanství se v té době výrazně měnil a od osamostatnění se od judaismu se zájmy církve posouvají k uchování křesťanskou identity ve světě rozmanitých kultur a ekonomické nestability.

Klíčová slova

Starověk, ctnosti, raný judaismus, rané křesťanství, víra, naděje, láska, postavení a role žen v raně křesťanských komunitách, biblické ženy, apokryfní skutky, antické novely.

Annotation

This thesis aims to explore, within the framework of biblical studies and contemporary conditions, the theme of the character and role of women in early Christian communities, in a period strongly influenced by Hellenism, pagan Rome and its ancient novels and entertainment literary genres. The Jewish diasporic communities with their Old Testament Judaism and the pervasive politics of the end of the re-public and the rise of the Caesariate had their influence, but reconstructions from contemporary sources are limited. Reconstructing specific communities is a daunting task, leading to many possible conclusions based on textual evidence. This thesis engages in a conversation with the spirit of the times in contemporary cultural genres and recorded historical events, which are not the main focus of early Christian writings, as these are texts intended for liturgical use and public reading. A focus on ancient fictional literature, the New Testament, and the apocryphal Acts of the Apostles provides insights into the life experience, the world of faith, and texts from the first two to three Christian centuries. The nature of Christianity was changing significantly at that time, and since independence from Judaism, the church's interests have shifted to preserving Christian identity in a world of diverse cultures and economic instability.

Keywords

Antiquity, virtues, early Judaism, early Christianity, faith, hope, love, status and role of women in early Christian communities, biblical women, apocryphal acts, ancient novels.

Seznam zkratk**Nový zákon**

Evangelium podle Matouše – Mt

Evangelium podle Marka – Mk

Evangelium podle Lukáše – Lk

Evangelium podle Jana – Jn

Skutky apoštolů – Sk

List Římanům – Řím

První list Korintským – 1Kor

List Galatským – Gal

List Efezským – Ef

List Filipským – Flp

První list Timoteovi – 1Tim

List Titovi – Tit

První list Petřům – 1Pt

Novozákonní apokryfy

Skutky Pavla a Thekly – AThe

Skutky Pavla – Apl

Skutky Petra – Apt

Skutky Janovy – AJn

Starý zákon

Genesis – Gn

Ezdráš – Ezd

Ozeáš – Oz

Jeremjáš – Jr

Ezechiel – Ez

Píseň písní – Pís

Soudců – Sd

Zuzana – Suz

Bél a drak – Bel

OBSAH

1	Úvod	10
2	Ctnosti v antice	11
2.1	Ideál občanského chování	11
2.2	Funkční patronát.....	12
2.2.1	Římská společnost.....	12
2.2.2	Patronátní systém v Pavlových listech	13
2.3	Negativní obrazy žen.....	14
2.4	Mužská a rodinná čest.....	15
3	Antická společnost	17
3.1	Stoicismus a křesťanství	17
3.2	Hierarchie ve společnosti	18
3.3	Privilegované vrstvy	19
3.4	Život na venkově a ve městě	20
3.5	Vzdělanost žen.....	21
3.6	Ženy z Elephantiny – výjimka z pravidla	22
3.7	Shrnutí	24
4	Tradiční role žen	25
4.1	Ženy jako aktérky rodinného a náboženského života	25
4.2	Vládnoucí ženy	26
4.2.1	Salome Alexandra	28
4.2.2	Kleopatra VII.....	31
5	Ženy v antice a raném křesťanství	33
5.1	Ženy křesťanky	33
5.1.1	Prorokyně, šiřitelky víry a Misionářky:	34
5.1.2	Patronky a Organizátorky.....	34
5.1.3	První konvertitky a proselytská mise	36
5.2	Ženy v antické společnosti.....	37
5.2.1	Římanka	37
5.2.2	Vestálky.....	38

5.2.3	Hortensia.....	38
5.2.4	Řekyně.....	39
5.2.5	Athéňanka.....	40
5.3	Vlastnosti a ctnosti žen v příbězích	42
5.3.1	Vládkyně a jejich charakterové vykreslení	42
5.3.2	Síla modlitby a víry	43
5.3.3	Chytrost, důvtip, inteligence ženských postav	44
5.3.4	Vyobrazení zlých žen	45
5.4	Shrnutí	45
6	<i>Antické novely</i>.....	46
6.1	Paralely románových příběhů v křesťanských textech	46
6.2	Rétorika.....	48
6.3	Ženy v antických novelách.....	48
6.3.1	Charitón, Callirhoe (polovina 1. století n. l.)	50
6.3.2	Xenofón, Efezský příběh (počátek, polovina 2.století).....	50
6.3.3	Achilles Tatus, Clitophon a Leukippé (polovina až konec 2. století).....	50
6.3.4	Longus, Dafnis a Chloe (konec druhého až začátek třetího století)	50
6.3.5	Heliodora, Etiopská povídka (konec čtvrtého století)	50
6.4	Shrnutí	52
7	<i>Raná křesťanská literatura</i>	53
7.1	Ústní a písemná tradice v raném křesťanství.....	53
7.1.1	Kázání.....	53
7.1.2	Ženy v textech	53
7.1.3	Dopisy.....	54
7.1.4	Evangelia	56
7.2	První konvertité	57
7.3	Epitafy a chvalozpěvy	58
7.4	Didaché	59
8	<i>Apokryfní spisy</i>.....	61
8.1	Apokryfní evangelia	61
8.2	Apokalypsy	61
8.3	Apokryfní skutky apoštolů.....	62

8.4	Apokryfní skutky Janovy	62
8.5	Apokryfní skutky Pavla a Thekly	63
8.5.1	Struktura příběhu	64
8.5.2	Mecenáška královna Tryfaina	65
8.5.3	Lsti královny Tryfainy	66
8.5.4	Současný výzkum "Skutků Pavla a Thekly"	66
8.6	Paralely mezi pětící apokryfních skutků a pětící antických novel.....	67
8.6.1	Pětice antických novel.....	67
8.6.2	Pětice apokryfních skutků	68
8.6.3	Paralely.....	68
8.7	Shrnutí	68
9	<i>Biblické texty o ženách zkoumané literární vědou</i>	70
9.1	Zobrazení vztahů v literárních žánrech.....	71
9.2	Thekla překonává stoicismus křesťanstvím	72
9.2.1	Stoicismus vs. Křesťanství	72
9.2.2	Vztahy mezi genderem, mocí a náboženskou autoritou v křesťanství	73
9.2.3	Didaché a role žen	74
9.3	Novozákonní literatura a feministické výklady	75
9.4	Shrnutí	75
10	<i>Závěr.....</i>	78
	<i>Seznam použité literatury</i>	79

1 ÚVOD

Postavení a role ženy v raně křesťanských komunitách je neodmyslitelně spojena s kulturním patriarchálním prostředím vládnoucích Římanů, s Řeky, s Izraelity, s Egypťany, Parthy, Féničany a s ostatním známým pohanským světem se svými náboženstvími. Určitý obraz žen ve Středomoří a jejich postavení a role se nám dochovaly prostřednictvím děl antických autorů, která jsou žánrově rozmanitá. Svá díla psali pro uchování víry, ale také proto, že se chtěli pobavit, vzdělávat, moralizovat, přinášet ideály nebo se vyzdvihovat. Skrze literární žánry přinesly charaktery matek, manželek, učitelek, vůdkyň, královen a bohyň. Také přinesly sociální a náboženské role idealizovaných panen, mecenášek, trpitelek, hostitelek, služebnic. Práce se věnuje tomu, jak starověké texty formovaly společenský pohled na ženy a jak ženy vstupovaly do světa starověkých příběhů fiktivních, náboženských či příběhů s historickou vzpomínkou.

Jde o zobrazení ženské postavy v interakci s muži, dětmi, jinými ženami a společností jako celkem, jakož i se světem náboženství a přidělenými rolemi v rámci společenských systémů.

Literární díla, která jsou využita pro ilustraci životů těchto žen, jsou analyzována nejen z hlediska obsahu, ale i snahy o pochopení autorské formy a literárního žánru.

Je klíčové zkoumat, jak autoři přistupují k prezentaci ženských postav podle dobových vzorů, a cílem je ukázat na aspekty funkční patronátu či akcenty ženské zbožnosti. Tímto způsobem se práce snaží pochopit, jak tyto ženy fungují v kontextu dobové historické scény.

2 CTNOSTI V ANTICE

2.1 IDEÁL OBČANSKÉHO CHOVÁNÍ

Čest v antickém Římě byla hodnota spojená s osobní i veřejnou reputací jednotlivce. Čest byla považována za klíčový prvek identity člověka a byla úzce spojena s jeho postavením ve společnosti, s úspěchy a schopností dodržovat sociální normy a zákony. Čest mohla být získána nebo ztracena na základě jednání jednotlivce a byla často viděna jako odraz ctnosti.

V římské kultuře ctnost představovala soubor charakteristik, které byly považovány za ideál občanského chování. Tyto charakteristiky, jako jsou statečnost, umírněnost, spravedlnost a moudrost, tvořily model chování, který měl jednotlivec následovat, aby byl úspěšný a respektovaný ve své komunitě.

Filozofický směr stoicismus zdůrazňoval dosažení životní moudrosti, *sofrosyné*¹, která vyžadovala odolnost vůči pokušením a rozkošim. Tento přístup byl ve starověkých románech někdy přeháněn do extrémů, kdy hlavní postavy byly představovány jako vzory čistoty a sebeovládání, *agnea* a *ankratea*. Koncept *sofrosyné* také ovlivnil střední třídu v řeckých *polis*², která se snažila vyrovnat konflikty mezi pýchou aristokratů a bídou chudiny. Reformy Solóna například zaváděly zásadu, že přístup k úředním funkcím by měl být umožněn nejlepším lidem bez ohledu na jejich třídní původ, což mělo obnovit harmonii ve společnosti. V kolektivu se začal prosazovat ideál tvrdé sebekázně³, jako reakce na bohatství a blahobyt. Tento postoj je provázen tendencí k askezi a prudce útočí proti bohatství, protože nahradilo všechna privilegia a pocty. Novým heslem moudrosti se stalo Solonovo „Ničeho příliš“. *Sófosyné* je ctností středu, správného místa. Cílem má být, aby správná míra, která znovu nastoluje řád, klid, smír, zamezila aroganci bohatých a odstranila otroctví. Cílem *sófosyné* je také odstranění neduhů a zajištění harmonického sládní obce. V sociální oblasti staví každého jednotlivce do vztahu k druhému pod společný vzor tak zvaného *homo politicus* – politického člověka. Rovnost byla zajišťována tak, že na jedné straně platí zákon pro všechny občany, ale dává jim také právo stát se členy tribunálů a sněmu.

¹ VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení*. Oikúmené. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. ISBN 80-852-4145-5., str. 50. Krize *polis*, která začala ke konci 7. st. př. Kr. a narůstala v 6 st. př. Kr. byla vyvolána změnou hospodářských poměrů, řeckou expanzí do Středomoří a obnovením styků s Orientem. Hlavními ekonomickými důvody bylo za prvé hledání nové půdy, za druhé potraviny a za třetí kovu. Mezi vlivy přinášejícími sociální nerovnost byly ideály luxusu, hýření, hojnosti a bohatství. Koncentrace majetku v rukou šlechty, jako nových boháčů, a zotročování většiny lidu stupňovaly odpor vůči aristokracii, a to všechno vedlo k závidi, nenávisti a konfliktům. Nápravné úsilí se objevilo zároveň v náboženské, právní, politické i ekonomické oblasti. Nová, všemu nadřazená norma díky měla znovu zajistit spravedlnost a záruku rovnováhy mezi povinnostmi a podílem na moci.

²*Sófosyné* (slovo pochází z řeckého slova σοφροσύνη) je starověký řecký mytologicko-filozofický pojem, který se dnes v zjednodušené formě do češtiny překládá jako střízlivost, střídmost, umírněnost, uměřenost, zdrženlivost, uvážlivost, prozíravost, sebekontrola a sebeovládání nebo také jako rozumnost.

³ VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení ... str. 58*

Utopickým ideálem byla představa, že bohatí nechtějí víc a své přebytky dávají chudým, a naopak lidové masy se ochotně podřizují lepším a proto bohatším.

2.2 FUNKČNÍ PATRONÁT

2.2.1 ŘÍMSKÁ SPOLEČNOST

Funkční patronát v římské společnosti, byl systém, ve kterém silnější, většinou bohatší a vlivnější jednotlivci (patroni), poskytovali ochranu, podporu a jiné výhody slabším a méně vlivným jednotlivcům (klientům) výměnou za jejich služby a loajalitu, celé Lukášovo evangelium je postaveno na sociálním diskurzu (boháč se má rozdělit s chudými) a projevuje se ve všech podobnostech (L 16, 19). Tento vztah byl zásadní pro sociální a ekonomickou strukturu tehdejšího Říma, kde patroni často získávali politickou podporu od svých klientů a klienti na oplátku obdrželi materiální zabezpečení a sociální ochranu. Aplikace stoických principů, jako je sebeovládání a čistota, by mohla v tomto kontextu přispívat k udržení rovnováhy a řádu v rámci těchto vztahů, což pomáhalo stabilizovat rozsáhlé a často složité sítě patronů a klientů v rámci rozmanité společenské struktury, přičemž evangelium se opírá o strukturu judaismu, není cizorodé.

Dopad funkčního patronátu zahrnuje, jak jeho schopnost stabilizovat a udržovat stávající sociální řád, tak i potenciální nebezpečí spojené s manipulacemi, které mohly vést ke korupci a zneužívání moci. V kontextu římské společnosti byly tyto jevy zvláště viditelné v řadě veřejných a soukromých rozhodnutích, kde mohly ženy v určitých případech hrát roli, jak ve veřejném, tak v soukromém životě, a to i přes bariéry, které jim společnost kladla.

Příklady z římské historie v období konce republiky a na počátcích césariátu, jakými jsou Livia Drusilla⁴ - členka císařské rodiny a matka budoucího císaře Tiberia a její vnučka Agrippina Mladší⁵ - jako stále členka císařské rodiny a matka budoucího císaře Nerona, ukazují, jak ženy mohly využívat a manipulovat s patronátními sítěmi k dosažení svých cílů, což mělo značný vliv na širší politické dění, ale vždy i na jejich osobní osudy.

⁴ O Livii autoři podle dochovaných záznamů Tacita – "Annales" poskytují podrobný pohled na politický život v Římě včetně postavení Livie jako manželky císaře Augusta a matky Tiberia. Autor Suetonius – "Dvanáct císařů" obsahuje biografie, které zahrnují Augusta a Tiberia, a nabízí informace o Livii a jejím vlivu na jejich vlády.

⁵ Autoři jako Suetonius vypráví o Agrippině skrze její intriky a manipulace, které jsou detailně zaznamenány dalším autorem Tacitem. Cíleně se vyprávění týká politické korupce a morálního úpadku, což může ilustrovat témata pro čtenáře. Tacitus – "Annales" pokrývá Agrippininu roli v Claudiově a Neronově vládě. Cassius Dio – "Římská historie" podává další perspektivu na Agrippininu moc a její politické manévry.

2.2.2 PATRONÁTNÍ SYSTÉM V PAVLOVÝCH LISTECH

Systém patronátu může poskytnout užitečný kontext pro pochopení sociálních dynamik v raně křesťanských komunitách, které Pavel popisuje v 1. Listu Korintským⁶.

Pavel píše, že by ženy měly být aktivními účastnicemi bohoslužeb, ale zároveň varuje před jejich vystupováním, které by odporovalo tehdejšími společenskými tradicím⁷. To ukazuje na složitý vztah mezi genderovými rolemi a náboženskými praxemi. Pavel zde zdůrazňuje potřebu udržet sociální řád a harmonii v komunitě, což rezonuje s funkcí patronátního systému v římské společnosti, kde také docházelo k určité regulaci chování jednotlivců ve prospěch udržení společenského řádu.

Je zřejmé, že Pavel ve svých dopisech Korintským klade důraz na udržení společenství a jednoty, což připomíná funkční patronát, kde výměna výhod a služeb mezi patrony a klienty vedla k sociální stabilitě. Takto i Pavel hledá rovnováhu mezi účastí žen v bohoslužbách a potřebou dodržovat sociální a kulturní normy, které byly v té době vnímány jako základní. Toto uspořádání slouží k předcházení konfliktům a rozkolu v komunitě, zatímco se snaží reflektovat křesťanskou zásadu rovnosti před Bohem⁸.

Vyhýbání se konfliktům se řídila správa sborů také v pozdější době. Oblíbená pavlovská literatura, která byla nakloněná emancipaci žen (Skutky Pavla a Tekly) ne vždy odpovídala skutečnosti, kdy presbyteri museli řešit řadu situací, týkajících se žen. Příkladem pravidel je text 1 Tim 5,1-16, který řeší situaci a postavení vdov tak, aby byly ke prospěchu jim samotným i celému společenství.

V 1. Korintským Pavel dále rozpracovává ideu, že společenství by mělo být založeno na vzájemné lásce a respektu, což přesahuje všechny ostatní náboženské projevy a dodává jim smysl. Toto učení o lásce a společenství vrací zpět k otázkám liturgickým, jako je řád Večeře Páně, kde zdůrazňuje důležitost vzájemné péče a podpory mezi členy komunity, což opět rezonuje s principy funkcí v římském patronátu, kde vzájemná podpora a ochrana tvořily základ sociální struktury.

⁶⁶ PADGETT, Alan. Paul On Women in the Church: The Contradictions of Coifure i n 1 Corinthians 11:2-16. Online. In: *Journal for the Study of the New Testament*. 1984, s. 69-86. ISSN 0142-064X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0142064X8400602004>.

⁷ 1.Ko 11, 2-16 před efeským, který je asi nepravý Ef 5, 21-28 (může se jednat o text Pavlovské školy)

⁸ Gn 1, 27

Pavel ve svých dopisech⁹ tedy používá náboženské principy k posílení sociální soudržnosti a etického jednání v komunitě, což odráží širší kontext římského sociálního uspořádání. Z křesťanské perspektivy to dělá s důrazem na duchovní hodnoty a vzájemnou lásku, čímž překračuje běžné sociálně-politické normy té doby.

2.3 NEGATIVNÍ OBRAZY ŽEN

Pojďme se podívat na počátky vzniku klišé o ženách na Krétu¹⁰. Řím v prvním století př. n. l. se zdál být odsouzen k neustálým cyklům občanských válek a sebedestrukce, a to i přesto, že jeho moc se rozkládala po celém světě, i rod Mínoa také opakovaně trpěl vlastními neřestmi a neštěstími, přestože měl tento mocný král vliv nad celým Středomořím. Analýza textů z Kréty¹¹ odhaluje, že implikovaný autor se věnuje klišé o krétské ženě, která je představována jako symbol nekontrolované vášně a hrozby pro reputaci své rodiny. Tento obraz ženy je uveden jako zavrženíhodný a ponižující, zejména ve spojení s vlivnými mužskými postavami jako Agamemnon. Je zde zmiňováno, že již od 5. století př.n.l. byly ženy z Kréty vnímány negativně a jejich chování bylo spojováno s potupou pro celou rodinu.

Tato negativní klišé o ženách se postupně propsala do různých literárních děl, od Sofokla až po Seneku. Například výjimečné ženy jako Teucer, ač samy vznešeného původu, byly zatíženy špatnou pověstí svých matek. To naznačuje, že společenská reputace ženy mohla mít přímý dopad na její mužské příbuzné a širší společenské vnímání rodiny¹².

Také v prorockých knihách Ozeáš, Jeremjáš a Ezechiel je často využívána postava ženy, jako například nevěstky, ale také matek či manželek, k symbolickému vyobrazení nevěrného Izraele, který zahazuje svou oddanost Bohu tím, že se klaní modlám a pohanským božstvům.

Pojďme se dále z Kréty podívat na Řím za vlády prvního císaře římské říše – Gaia Julia Caesara Octaviana, který psal i nechal psát příběhy o ženské sexuální nemravnosti, jakožto stálém motivu mytologie, podle něžž byly ženy prezentovány jako vášnivé a záhadné bytosti. Tento motiv se spojuje s Augustovými reformami, které se snaží obnovit obraz ctnostné a neposkvrněné rodiny jako základu římské společnosti a morálky. Básníci a vypravěči možná zkreslují zájem císaře o tyto ideály, ale jeho třetí manželka Livia Drussila celým svým veřejným konáním dokazovala důležitost ctnostné a neposkvrněné rodiny pro udržení moci a césariátu. Příběhy o dysfunkční krétské rodině tak slouží jako varování a připomínka obtíží pro ty, kteří neudrží nukleární rodinu

⁹ WHITERINGTON, Ben. *Women in the Earliest Churches*. Cambridge University Press, 1988. ISBN 0521407893. str.76-90 Ženy a rodina víry v Pavlových listech

¹⁰ ARMSTRONG, Rebecca. *Cretan women*. Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-928403-0. úvod

¹¹ ARMSTRONG, Rebecca. *Cretan women...* str. 29

¹² ARMSTRONG, Rebecca. *Cretan women...* str. 111

a dobré rodové jméno. Toto téma bylo blízké i samotnému Augustovi, který se potýkal s problémy ve vlastní rodině. Příběhy také slouží jako didaktické nástroje k propagaci ideálů, které Augustus považoval za důležité pro upevnění sociálního řádu a autority¹³.

2.4 MUŽSKÁ A RODINNÁ ČEST

Mužským příkladem přístupu k ctnosti, za který stojí položit život, byl filozof Secundus, který žil ctnost nejen jako morální ideál, ale i jako praktický způsob života. Jeho mlčení můžeme interpretovat jako odmítnutí povrchní rétoriky a zdůraznění hlubší, osobní praxe ctnosti. To bylo v kontrastu s běžnými přístupy mnoha rétorů té doby, kteří se soustředili na slovní obratnost a přesvědčovací schopnosti. Secundus zdůrazňoval, že pravá ctnost se neprojevuje skrze slova, ale skrze činy a osobní integritu. Hadrián ho dal za mlčení setnout a teprve tímto činem potvrdil pravost jeho filosofie a nechal jeho dílo uložit do posvátné knihovny pod názvem "Secundus Filosof"¹⁴.

Ženským příkladem je příběh Arrie a jejího manžela Paeta. Odvahu, kterou projevila římská matrona a manželka senátora Caecina Paeta Arrie na sklonku svého života, se stala legendární událostí, která se propsala jako příklad nejvyšší osobní statečnosti do kulturního dědictví. Podle Plinia, Martiala a Cassia Dia, když byl její manžel Caecina Paetus zapleten do spiknutí proti císaři Claudiovi a byl za to odsouzen k smrti, zaváhal ve svém odhodlání se stoicky zabít. Arrie mu nečekaně dodala odvahu tím, že popadla dýku, zabodla si ji do prsou a prohlásila: "Nebolí to, Paete" (*Paete, non dolet*)¹⁵.

Tento nesmrtelný akt je spojen se stoickou opozicí vůči tyranii principátu. Dramatická sebevražda Arrie ji vynesla k faktickému "blahořečení", jak dokládá pozdější náhrobní nápis, na němž je zesnulý, jistý Oppius, doporučen Arii, Římance, a Laodamii, Řekyni, mezi *numerus sacratu*. Není pochyb o tom, že tím, že se rozhodla doprovázet svého manžela i ve smrti, stejně jako Laodamie svého milovaného Protesila se stala trvalým symbolem ženské odvahy a oddanosti. Tento příběh zůstává připomínkou komplexních sociálních a rodinných dynamik v římské aristokracii, kde osobní a rodinná čest hrály klíčovou roli a kde extrémní akty odvahy byly často prostředkem, jak zachovat čest a důstojnost i v nejtemnějších časech.

Závěrem kapitoly shrnutí:

¹³ ARMSTRONG, Rebecca. *Cretan women ...* str.112

¹⁴ AUNE, David E. (ed.). *Greco-Roman literature and the New Testament*. The Society of Biblical Literature, 1988. ISBN 1-55540-231-3.. str.116

¹⁵ CARLON, Jacqueline M. *Pliny's women: Constructing virtue and creating Identity in the Roman World*. Cambridge University Press, 2009. ISBN 978-0521761321 str.24.

Ctnost může být vnímána různě v různých kulturách a literárních tradicích. Například, v římské kultuře byla ctnost často spojena se spravedlností, loajalitou k rodině a státu, zatímco v křesťanském kontextu se ctnost může více vázat na skromnost, mírnost a duchovní čistotu.

Výčet žen, které slouží k ilustraci různorodých rolí ve starověké společnosti a způsobů, jakými literatura a historické záznamy tyto role zobrazují a odhalují vliv na funkční patronát a autorovy motivy ve světle historického kontextu a literárních tradic, může být takový:

1. **Salome Alexandra** – Charakterizována jako ctnostná žena, která pozitivně ovlivnila funkční patronát tím, protože podpořila náboženské a sociální normy. Flavius Josephus¹⁶ ji používá jako příklad úspěšné ženské vlády, která byla v souladu s božskými zákony.
2. **Kleopatra VII.** – Často zobrazena jako neřestně bohatá, teatrální, manipulativní a nečestná. Její příběh poukazuje na komplexní vztah mezi osobní mocí a tradičním patronátem. Historikové a zároveň autoři této postavy jako Plutarchos, zdůrazňují její politické a romantické aliance, které překračovaly obvyklé hranice funkčního patronátu.
3. **Livia Drusilla** – Zobrazení Livie se liší v závislosti na zdroji. Tacitus a Suetonius ji mohou prezentovat jako mocnou manipulátorku za scénou, což poukazuje na složitou rovnováhu mezi jejím veřejným obrazem ctnostné manželky a matky a skutečnými politickými ambicemi.
4. **Herodiada** – Její postava je příkladem negativního vlivu na funkční patronát, kde její osobní ambice vedly k politickému neúspěchu a exilu její i jejího manžela. Evangelisté ji používají k ilustraci nebezpečí chamtivosti a zneužívání mocenského postavení, se zničujícími následky.
5. **Regilla** – Ctnostná athénská matrona, manželka z Říma žijící v Řecku, která svým působením a podporou kultury a umění posilovala vztahy mezi Římem a Řeckem, navzdory hrubému a veřejně směšnému chování jejího manžela. Její historický příběh a památníky s epitafy, podnes ilustrují, snahu Heroda zamaskovat svoji vinu za její skon a neštěstí, které ji způsobil.
6. **Agrippina mladší** – Prezentována jako manipulativní a ambiciózní figura, která vykazuje extrémní příklady využití osobní moci pro dosažení politických cílů. Příběh Agrippiny mladší zdůrazňuje potenciální nebezpečí, které může přinést centralizovaná moc v rukou jednotlivce bez ohledu na etické a morální hranice.

¹⁶ Spisy židovského historika prvního století n.l. Josepha Flavia (asi 37–95 n.l.), obránce judaismu a jeho současníka Filóna Alexandrijského (asi 30 př.n.l.–45 n.l.), vůdcem velké alexandrijské komunity, jsou příkladem vztahu palestinského a diasporního judaismu k příslušnému kulturnímu a historickému kontextu v helénistickém období.

3 ANTICKÁ SPOLEČNOST

3.1 STOICISMUS A KŘESŤANSTVÍ

Stoicismus¹⁷ byl jednou z hlavních filozofických škol v Římě a měl značný vliv na mnoho římských vůdců, včetně Marka Aurelia¹⁸, jednoho z "pěti dobrých císařů"¹⁹. Stoicismus kladl důraz na disciplínu, kontrolu nad emocemi a důležitost žití v souladu s přirozeným řádem vesmíru. Tyto hodnoty rezonovaly v mnoha aspektech římské společnosti, zejména v kontextu politické a sociální nejistoty. Ač mužské vzory a císaři byli vzdělaní, neznamenalo to, že se v oblasti obchodu a politické správy chovali uměřeně tedy, že by se chovali podle filozofických ideálů. Příkladem může být král Herodes Veliký, který nechal zavraždit svou manželku Mariane a některé své syny. Na straně druhé byl velmi úspěšným politickým panovníkem, vzdělaným a v Římě uznávaným, přítelem Říma. Jeho étos a polygamie však byly zcela v rozporu se zásadami judaismu, stoicismu i dobového étosu.

Stoicismus, přestože poskytoval užitečný morální a etický rámec, mohl být vnímán jako nedostačující v oblastech, jako jsou osobní spása, smysl utrpení a posmrtný život, které křesťanství adresovalo více přímo a osobně. V době rostoucích sociálních a ekonomických krizí, které Řím zažíval, mohla filozofie stoicismu působit jako příliš odtažitá nebo nedostatečně utěšující pro obyčejné lidi, kteří hledali naději a osobní záchrannou síť.

Oproti tomu křesťanství přineslo Římu nový soubor duchovních a etických principů, které zdůrazňovaly osobní spásu, milosrdenství a bratrství. Na rozdíl od stoicismu, který byl více zaměřen na osobní ctnost a morální integritu, křesťanství nabízelo konkrétní naději na věčný život a zdůrazňovalo rovnost všech lidí před Bohem. Tyto principy mohly být považovány za atraktivnější nebo více relevantní pro širší vrstvy obyvatelstva, zejména v časech krize.

Nástup křesťanství jako dominantního náboženství v římské říši byl způsoben kombinací politických, sociálních a duchovních faktorů. Křesťanství mohlo nabídnout konkrétnější odpovědi na otázky, které stoicismus neřešil efektivně, což vedlo k jeho širšímu přijetí. Přijetí křesťanství bylo nakonec zpečetěno, když císař Konstantin povýšil křesťanství na přednostní náboženství říše, což odstartovalo novou éru v historii Říma.

¹⁷ ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filozofie pozdní antiky*. Oikomen, 2002. ISBN 80-7298-053-X. str. 147, „Obecně je však Stoa výrazem "kosmické" zbožnosti, filozofického náboženství či náboženské filosofie, která do sebe začlenila téměř všechny prvky lidové víry a pomocí alegoricko-fyzikálních výkladů úspěšně sloučila s polytheismem“

¹⁸ ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filozofie pozdní antiky*...str. 153 „Marcus Aurelius nerozlišuje jen tělo od duše, ale také duši od intelektu“

¹⁹ Vlády císařů Nerva, Traiana, Hadriana, Antonina Pia, Marca Aurelia byla obdobím politických a sociálních reforem.

3.2 HIERARCHIE VE SPOLEČNOSTI

Antická společnost byla patriarchální a muži měli obvykle převládající postavení ve veřejném i soukromém životě. Existovaly ale situace a okolnosti, ve kterých ženy měly možnost projevit své schopnosti a dosáhnout respektu a autority. Například Debóra²⁰, zmíněná v Tanachu (Starém zákoně), je příkladem ženy, která měla významný politický a duchovní vliv. Působila jako soudkyně a vedla Izraelity do bitvy. Vedle Debóry byly i další ženy – Profétky, které byly uznávány za své duchovní schopnosti a působily jako prorokyně. To naznačuje, že alespoň v náboženských a duchovních aspektech měly ženy možnost dosáhnout určité úrovně respektu a autority.

Rané křesťanství a učení Ježíše Krista a apoštola Pavla přineslo ženám diametrálně rovnější příležitosti uplatnění ve společnosti, přineslo rovnost a důstojnost lidí bez ohledu na pohlaví. Toto rozšíření rolí bylo výrazně odlišné od omezení, která byla ženám kladena v semitských kulturách, kde byly často omezeny pouze na tradiční domácí role a jejich účast na náboženském životě byla podřízená. Nový zákon představuje ženy jako autonomní a nezávislé postavy, často bez jinak běžné identifikace prostřednictvím mužských příbuzných.

Ženy jako Marie Magdalská, Lýdie, Phoebe a další jsou popisovány jako klíčové postavy v různých křesťanských společenstvích, což ilustruje rozšíření rolí žen v raných křesťanských komunitách a odlišení od tradičních rolí v okolních kulturách. Autor Skutků Lukáš popisuje v 80. či 90. letech, jak se v rané jeruzalémské komunitě první generace – Ježíšovské hnutí, ženy a muži shromažďovali k modlitbám a společnému životu, kde "všichni, kdo uvěřili, žili společně a všechno měli společné," což ilustruje nový přístup a společenskou soudržnost. Pro jeruzalémské křesťany židovského původu jsou charakteristické následující praxe: dodržování "učení apoštolů", "společný způsob života", "lámání chleba" a "modlitby", které utvrzovali charakter komunity, v níž ženy sehrávaly svou roli, ač nejsou výslovně jmenovány²¹. Lukáš neklade v popisech důraz na původní zvyky a tradice židovských i nežidovských křesťanů, ale popisuje jen co je křesťanským jednáním a křesťanskými liturgickými úkony. Vzdělané ženy v dané době byly vzdělávány především soukromě, a to zřejmě i v hudbě a tanci, přičemž jejich rétorické vzdělání²² bylo zřejmě jen omezeno na trénink přednesu a na memorování textu. Jako autorky se mohly projevit až při psaní některých romancí a jejich autorství je hypotetické.

²⁰ V knize Soudců je Debóra autorem vykreslena jako centrální postava, která je vůdkyně Izraele a vede svůj lid k vítězství.

²¹ DAVIS, Stephen J. *The Cult of Saint Thecla: A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity*. A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity. Oxford University Press, 2001. ISBN 13 978-0199548712. str.30

²² LUKEŠ, Jirí. *Raně křesťanská rétorika: vybrané apokryfní skutky a řeči ve světle rétorických analýz*. V Praze: Centrum biblických studií, 2009. ISBN 978-80-254-6257-7. str. 76

3.3 PRIVILEGOVANÉ VRSTVY

Císař Commodus²³, vládnoucí v letech 180–192 n. l., je znám svými excentrickými a často despoticnými vladařskými manýry, byl ale překvapivě ovlivněn křesťanskou ženou. Podle církevní tradice měla tato žena, buď manželka nebo milenka císaře, značný vliv na císařovo rozhodnutí ohledně persekuování křesťanů. Právě díky jejímu vlivu údajně došlo k tomu, že křesťané nebyli během jeho panování pronásledováni. Tento příběh je však obestřen tajemstvím hlavně kvůli tomu, že jméno této ženy není v historických pramenech zmiňováno, což zdůrazňuje její "anonymní tvář" ve světle dějin²⁴. Tato situace je příkladem toho, jak mohli jednotlivci ve starověku, a zejména ženy, ovlivnit dění na nejvyšších úrovních moci, ačkoli jejich příspěvky nebyly vždy oficiálně uznány nebo zaznamenány ve veřejných historických záznamech. Tyto příběhy jsou cenné pro pochopení komplexnosti historie a role, kterou v ní mohly hrát i "neviditelné" postavy. Za vlády císaře Septimia Severa,²⁵ 193–211 n.l., došlo k významnému momentu v historii křesťanství „*choval se ke křesťanům blahovolně a trpěl je i ve vysokých funkcích u dvora*“. Tehdy začali křesťané poprvé využívat veřejné budovy k bohoslužbám, což byla změna oproti dřívější praxi scházet se pouze v soukromých domech. Tento posun umožnil křesťanství větší veřejnou viditelnost a rozšíření mezi různé vrstvy římské společnosti. Křesťanství začalo být přijímáno i mezi příslušníky nejvyšších tříd, i když zatím nedosáhlo převahy nad tradičními náboženstvími. Tato informace je podpořena citací z díla Tertulliana, který tvrdí, že křesťané jsou již součástí všech aspektů společnosti.

O dvě století dříve bylo v Římě běžné vidět bojovat ženy gladiátorky. Tyto ženy byly cvičeny a nevyhýbaly se brutální zábavě charakteristické pro muže, účastnily se bojů v arénách, kde se uplatňovaly jako nositelky násilí a smrti. Naproti tomu ctnostná Thekla představovala jejich přímý protiklad.

Ještě dříve proběhlo Spartakovo povstání (71-73 př.n.l.), symbolem boje proti útlaku a nespravedlnosti a pravděpodobně se na něm podílely i ženy. Bojovníci, včetně žen gladiátorek, byli rekrutováni z gladiátorských škol²⁶, kde se k povstání se připojovaly všechny vrstvy obyvatelstva, včetně dětí, žen a starců. Ženy v těchto turbulentních dobách plnily role léčitelek a logistické podpory, zajišťovaly stravu a péči o zraněné. Povstání se rozšiřovalo rychle, Spartakus, bývalý

²³ Syn Marka Aurelia, se kterým spoluvládl (od 177-192 n.l.). Samostatně vládl v letech (180–192 n.l.).

²⁴ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Máj (Mladá fronta). Praha: Mladá fronta, 1967. str. 200-201

²⁵ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*...str. 331 Severus se stal císařem v roce 193 n.l. jeho vláda je známá především pro konsolidaci moci a vojenské úspěchy, které Římské říši opět přinesly stabilitu.

²⁶ DUNKLE, Roger. *Gladiátoři: krutá podívaná ve starověkém Římě*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-031-2. str. 124 např. Ženy v tomto zápase bojovaly s takovou vervou a zuřivostí, že se tím vystavily posměchu jiné ženy urozeného stavu, a v důsledku toho bylo vyhlášeno, že ženy už v gladiátorských soubojích nikdy nesmějí bojovat – Septimus Severus verdiktem senátu gladiátorky v roce 19 n.l. zakázal.

učitel šermu a veterán římské armády, shromáždil otroky a desetitisíce zchudlých a táhli na sever, ale nakonec u řeky Silarus byli tvrdě potlačeni. Šest tisíc jich bylo podél *Via Appia* ukřižováno. Příběhy žen jsou často opomíjeny²⁷, podobně jako jejich role v raně křesťanské církvi nebo právě ve Spartakově povstání, kde byli vzbouřenci chybně zmiňováni pouze jako muži. Rekonstruovat ženskou roli v době antiky není z literárních zdrojů jednoduché. Výjimkou není ani rabínský judaismus kde se dozvídáme z talmudických diskuzích velkých mužích a jejich důvtipu ale o jejich ženách nečteme.

3.4 ŽIVOT NA VENKOVĚ A VE MĚSTĚ

V bohatých vrstvách městské společnosti byly mužské a ženské role významně odlišné. Muži měli své spolky a komunity, chodili odděleně do lázní, nedoprovázela je služka ale otrok, zatímco služka doprovázela ženy. Používali jiné vonné masti než dnes, měly olejový základ. Žena v judaismu vyrůstala v komunitě, tedy vůbec nepřipadalo v úvahu pracovat na individuálním osobnostním růstu²⁸.

V zemědělských oblastech se mužské a ženské role výrazně prolínaly, protože se na obdělávání polí museli podílet muži i ženy v domácnosti a tvrdá práce při sklizni, nebo hnojení pole potřebovala muže i ženy. Zemědělské prostředí utvářelo jedince kolektivně s kolektivními hodnotami a hledání osobní identity nebylo tématem dne. Role byly předávány přirozeně v rámci společenské vrstvy z matky na dceru a během života který byl výrazně kratší, než dnes tak se role výrazně neměnili. Zatímco v mládí pracovaly na poli, ve stáří se zabývaly domácími pracemi. Ač si řecká společnost výrazně považovala volného času a boháč který by nevěnoval *Polis* by nesplňoval společenská měřítko rozumného muže, tak na venkově byl soukromý život nedosažitelným luxusem.

²⁷ LUKEŠ, Jiří a ZATROCH, Ondrej. IX. Elisabeth Schüssler Fiorenzová – feministická kritika osvobození a rétorika v biblické exegezi. In: VOGEL, Jiří a VIK, Dalibor. *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. Příbram: Marek, 2013. ISBN 978-80-87127-65-0.: Schüsslerová, která byla v dětství ovlivněna patriarchální strukturou církve, ve které vyrůstala, a která říká: „Elity západního světa dělí lidi na “nás” a “jiné”. To jsou ženy, prostí lidé i jiné rasy. Výsledkem jsou mnohočetné struktury a formy útlaku a také pyramida sociální podřízenosti a nadřízenosti. To vše shrnuje F. do pojmu kyriarchie jako systému pravidel, které stanovil privilegovaný pán (muž). To nachází F. zejména v kulturní sféře Evropy a Ameriky. Totéž hledá v biblických textech, které byly ženám zdrojem osvobození i nástrojem útlaku. V samotném biblistickém bádání, v jeho metodice i rétorice shledává převahu mužského diskurzu. Proto je pro ni samotnou hermeneutickým předpokladem její práce ženská zkušenost. Navazuje také na zkušenosti afrických a židovských feministek. Přínosem její práce jsou nové pohledy a interpretace biblických i apokryfních textů. Díky feministickým důrazům obohatila teologii o rozměry ošetřování, pečování, vzájemného poznávání a respektu a jednoznačného stranění slabším.

²⁸ NEUFELD, Dietmar a DEMARIS, Richard E. (ed.). *Understanding the Social World of the New Testament*. Taylor & Francis, 2010. ISBN 0-203-86514-6. str.17-29 kap. o kolektivním myšlení Bruce Malina.

Ježíš z Nazaretu žil v Galileji, v oblasti velké ekonomické nespravedlnosti. Zemědělské podmínky byly obtížné, s malou úrodností půdy a vysokými daněmi od Římanů, které tlačily obyvatelstvo až k finančnímu vyčerpání a často i do otroctví. Řemeslníci, jakým byl i Ježíš, měli mírně lepší postavení, neboť nebyli přímo závislí na úrodě, ale spíše na svých dovednostech a schopnostech získávat peníze za svou práci. Zemědělci, tvořili základní vrstvu populace, čelili neúrodnosti mnoha políček, což bylo zvláště znát v letech s horšími úrodami (např. Galilea měla horší roky a výnos 1 ku 8, zatímco v lepších letech byl výnos 1 ku 4). Naproti tomu úrodnější oblasti, jako Egypt, měly lepší podmínky pro zemědělství.

Vzhledem k židovskému zákonu z Tóry, který zakazoval nechat zem ladem, byli rolníci nuceni pracovat na polích po většinu roku. Tyto náročné pracovní podmínky byly ještě ztíženy vysokými daněmi, které Římané vybírali ve výši 12,5 % z produkce. Důsledkem byla částečná podvýživa obyvatelstva a ekonomická nestabilita celého regionu. Pokud rodiny neměly dostatek prostředků na zaplacení daní, často končily v otroctví.

Tato nespravedlnost byla jedním z klíčových bodů, které Ježíš ve svém učení kritizoval, přičemž vyzýval k spravedlivější a morálně čistší společnosti. Tato výzva byla v kontextu Římského impéria velmi radikální. Impérium své bohatství stavělo na využívání a vykořisťování podmaněných národů²⁹.

3.5 VZDĚLANOST ŽEN

Některé ženy, většinou patřící k elitě, dosáhly působivé znalosti psaného slova a naučily se využívat dosažené vzdělání v oblasti literatury k různým účelům, od vyřizování finančních záležitostí až po běžné společenské vztahy. Realie jejich životů získávají skrze jejich dopisy skutečnou bezprostřednost. Asi díky tomu, že nebyly vyjádřeny v textech, jejichž autory jsou muži, ale samotnými ženami. Mohli bychom považovat dopisy, které lze rozpoznat podle toho, že je napsaly nebo podepsaly ženy, za špičku ledovce. Kritéria používaná k jejich identifikaci totiž nevyhnutelně opomíjejí písemné úsilí³⁰.

Zajímavým dokladem toho by mohla být Julia Crispina, plně gramotná římská žena, která se velmi angažovala v místních událostech a vynikala v kontrastu s několika málo negramotnými židovskými ženami, které však zacházely s psaným slovem, ale přítomnost písaře je tu obvyklá³¹. Zdá se, že tento kontrast ukazuje na rozdíly ve vzdělávacích příležitostech a sociálních rolích, které byly dostupné ženám v různých kulturách a na různých geografických místech. Gramotnost

²⁹ LUKEŠ, Jiří. *Nový zákon optikou sociální paměti*. Přednášky. Praha: Husitská teologická fakulta, 2024.

³⁰ CRIBIORE, Raffaella. *Gymnastics of the Mind: Greek Education in Hellenistic and Roman Egypt*. Princeton University Press, 2001. ISBN 978-0691122526. str.100

³¹ CRIBIORE, Raffaella. *Gymnastics of the Mind...* str.101

mezi římskými ženami, i když nebyla univerzální, byla častěji podporována, zejména v řadách vyšších vrstev. Ženy z bohatých a vlivných rodin, jakou mohla být Julia Crispina, měly přístup k vzdělání a byly často vychovávány ke čtení a psaní. To jim umožňovalo angažovat se v místních záležitostech a někdy i v širších politických nebo společenských aktivitách.

Židovské ženy čelily větším omezením, co se týče přístupu k formálnímu vzdělání a gramotnosti. Ve starověkém judaismu bylo studium náboženských textů a Tóry tradičně doménou mužů. Ženy měly obvykle omezený přístup k těmto formám vzdělání.

Zničení Druhého chrámu a následný rozvoj raně křesťanských a židovských komunit³² měly specifický dopad na role žen. V obou těchto náboženských tradicích se ženy angažovaly a byly viditelně aktivní, ačkoli jejich role často zůstávaly omezené v dichotomii veřejného a soukromého, která preferovala muže ve veřejných a vůdčích funkcích.

V raně křesťanských komunitách byla účast žen na náboženském životě často omezena na pouze soukromou sféru. Jakmile se křesťanská církev začala více institucionalizovat a pohybovat směrem do veřejného prostoru, byly ženy z vůdčích rolí vyloučeny. Tento trend odrážel širší sociální normy v Řecku a Římě, které ženy typicky odsunovaly do soukromí (opak vidíme v Elephantinské komunitě v předchozí podkapitole).

Také v židovských komunitách v období po zničení Chrámu došlo k určité proměně. Přestože konkrétní změny týkající se ženských rolí nejsou přímo dokumentovány, dějiny ukazují na důležité úlohy žen v domácím a náboženském životě v této nové fázi judaismu, ve které byla centrální chrámová kultura nahrazena synagogální a komunitní praxí.

V kontextu raného křesťanství a židovství byly ženy často prezentovány jako důležité podporovatelky a donátorky, jak ukazují literární zdroje z tohoto období. Tato role však byla často vyjádřena skrze prizma mužských autorů, což mohlo vést k jejich stereotypizaci jako pasivních účastnic nebo pouhých příjemkyň mužského vedení a zároveň zakrývalo jejich skutečný vliv a aktivní účast v šíření těchto náboženství.

3.6 ŽENY Z ELEPHANTINY – VÝJIMKA Z PRAVIDLA

Poučným příkladem může být rekonstrukce postavení a role žen na židovské komunitě v Elephantině. Tato komunita, tvořená židovskou vojenskou posádkou umístěnou na ostrově Elephantine v Egyptě, dokázala udržet svou výraznou náboženskou a sociální identitu navzdory rozsáhlému perskému správnímu systému.

³² GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Světová náboženství (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-871-6.

Materiály z Elephantiny ukazují významnou míru autonomie mezi židovskými obyvateli, zejména pokud jde o jejich náboženské praktiky a sociální struktury. Měli vlastní chrám Yahô, prováděli náboženské rituály, a dokonce měli své vlastní právní a manželské systémy, které byly zdokumentovány v aramejských papyrech nalezených na ostrově. To ukazuje na komunitu schopnou uchovávat své zvyky a náboženství i pod cizí vládou, což svědčí o silné, odolné sociální a náboženské struktuře³³.

Ženy v Elephantině hrály v této komunitě významné role. Byly aktivními účastnicemi sociálního a ekonomického sektoru, jak dokládají dokumenty uvádějící vlastnictví majetku, rozvody a manželské smlouvy, kde byla jasně stanovena práva a odpovědnosti žen. Tato zapojení naznačuje pokročilou úroveň právního uznání a osobní autonomie žen, což bylo v porovnání s jinými současnými společnostmi poměrně progresivní³⁴.

Pro hlubší pohled na "Judejce" a jejich sociální konflikty v Elephantine a okolí je nutné si uvědomit jejich obecnou roli v rámci egyptské vojenské organizace. Lze navrhnout zaokrouhlený počet pěti set až šesti set osob, které tvořily dospělou populaci judejské komunity. Z toho vyplývá celkový počet přibližně tří tisíc nebo více Judejců.³⁵

Papyry z Elephantiny tak ukazují, že ženy měly kompetence řídit komunitu, byly aktivně zapojeny do právních transakcí byly ve vysoké míře autonomní³⁶.

³³ MELMUK, Petr. *Dějiny textu a doby Starého Zákona*. Praha: Husův institut teologických studií ve spolupráci s NO CČSH v Praze 1 – Staré Město, 2011. ISBN 978-809-0496-422. Melmuk píše, že Elefantinské papyry zahrnují 175 aramejsky, egyptsky, řecky, latinsky a koptsky psaných papyrů nalezených na ostrově Elefantina začátkem 20. století. Je v nich doložen chrám židovské komunity na ostrově. Chrám zasvěcený Hospodinu měl mramorové sloupy, cedrový strop, pět bran, oltáře a další vybavení.

³⁴ Tamara C. Eskenazi, *Out from the Shadows ...* str. 31 Tyto dokumenty z Elephantine začínají načrtávat právní a sociální role žen, které obvykle nepřipisujeme biblickým nebo postexilovým komunitám. Ukazují ženy v židovské komunitě, které jsou schopny se z otroctví dostat až k postavení v chrámu, rozvést se a získat další postavení a nového manžela, vlastnit majetek, kupovat a prodávat. Dokumenty také potvrzují skutečnost, že dcery dědí i v případě, že mají syna. V důsledku toho nás tyto dokumenty nutí revidovat některé typické předpoklady o rolích žen v poexilní době, viz. Jehošima se vdává, její velmi rozsáhlá svatební smlouva (K 7, říjen 1903, č. 1, s. 1) je podepsána 420 př. n. l.) a prozrazuje o Jehošimě a jejím postavení mnoho informací. Ze seznamu položek ve smlouvě zjišťujeme, že Jehošima je bývalá otrokyně a dcera bývalého otroka, je poměrně bohatá.

³⁵ Tamara C. Eskenazi, *Out from the Shadows ...* Ženy pravděpodobně zastávaly role hudebního doprovodu při liturgických obřadech.

³⁶ CANDIDO, Dionisio; REIF, Stefan C. a EGGER-WENZEL, Renate (ed.). *What Makes a People: Early Jewish Ideas of Peoplehood and Their Evolving Impact*. De Gruyter, 2022/23. ISBN 978-3-11-133485-1. Nejposlednější výzkumy dokazují z dochovaných dokumentů i napsů, že ženy předcházely hladomoru zastavováním vinic, tématiku také zpracoval: Porten, Bezalel. *Archives from Elephantine. The Life of Ancient Jewish Military Colony*. Berkeley: University of California Press, 1968.

3.7 SHRNUÍ

Na základě výše uvedených postřehů se nemůžeme zbavit dojmu, že rekonstruovat církevní dějiny bez žen znamená popisovat striktní uspořádání sociálních a věroučných pořádků, ale také opomenout role které jsou stěžejní pro fungování každodenního života a rodiny. Parenetická upozornění Pavlových či pastorálních listů mají obecný charakter, vystihují dobový étos, ale zcela jim chybí konkretizace a důraz na soudobé kategorie podchycené popisem vnitřního života člověka.

Androcentrismus, který byl endemický pro starověké středomořské kultury, pokračoval v křesťanské církvi téměř stejně silně jako v judaismu. Otázky genderového osvobození byly v evangeliích téměř vymazány. Mužští vykladači Bible citovali ty texty, které posilovaly patriarchát, a pohodlně přehlíželi Ježíšem prosazovanou rovnost. Teprve v posledních letech se vědomí typického křesťana dostatečně pozvedlo, aby si uvědomil, že biblické drama obsahuje jak jeho, tak její příběh³⁷.

³⁷ Domnívám se, že by moderní církve mohly začlenit historické poznatky a posílit tak rovnost žen a mužů ve svých sborech a posunout se ve vnímání od patriarchálních názorů rané církve k současným feministickým teologickým perspektivám.

4 TRADIČNÍ ROLE ŽEN

4.1 ŽENY JAKO AKTÉRKY RODINNÉHO A NÁBOŽENSKÉHO ŽIVOTA

Herojská tradice klasického Řecka obsahovala maskulinní princip řádu. V řecké společnosti byl současně hrdinský ideál frustrován silnou matriarchální dominancí³⁸.

Židovské tradice tradičně přikládaly ženám roli pečovatelek a správkyní domácností, což omezovalo jejich veřejnou a náboženskou účast. V Talmudu a dalších židovských textech jsou ženy zobrazovány jako podřízené mužům, ale zároveň jsou jejich role uznávány za klíčové v udržování náboženské čistoty a rodinných hodnot. Ženy byly pevnou součástí rodiny ‚domu‘³⁹ a hlavou tohoto domu byl otec (*hebrejsky ab*). Rodina byla širším společenstvím krve, pojil jí společný životní úděl a víra. V izraelské rodině byl muž pánem své ženy, žena se na něj obracela s oslovením Pane. Muž mohl prodat svou otrokyni, dceru také, ale manželku nikoli (mohl ji propustit, ale neskončila marginalizována, byla chráněna právem na část věna)⁴⁰, kterou přinesl do manželství muž). I jako vdova byla chráněna tzv. levirátem, stala se ženou nejbližšího příbuzného svého manžela jako např. Támar⁴¹ (zajímavé je, že muž mohl levirátní sňatek odmítnout, žena však ne).

Helénistické tradice poskytly oproti tomu ženám větší flexibilitu a veřejnou viditelnost, zejména ve vzdělání a kultuře. V mnoha helénistických městech, jako například v Alexandrii, měly ženy přístup k vzdělání a mohly se účastnit literárních a filozofických diskusí. Tento kulturní kontext umožnil ženám větší míru veřejné aktivity.

V raném křesťanství se odrážely obě zmíněné tradice, ale docházelo také k inovacím. Křesťanství přijalo židovskou etiku rodiny a sexuality, ale zároveň poskytlo ženám větší roli v náboženském životě. Nový zákon například zmiňuje ženy jako důležité postavy pro šíření křesťanské víry (např. Lýdie⁴², Priscilla⁴³, Phoebe). Rané křesťanství také zdůraznilo rovnost všech lidí před Bohem, což pomohlo zmírnit některé genderové bariéry. Novozákonní Marie, jakožto i starozákonní Miriam⁴⁴, pro své svědectví a poslání trpí a často nejsou pochopeny od svých nejbližších⁴⁵.

³⁸ MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství*. Religionistika. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1702-3. str. 141 Ve starověkém světě lze vysledovat několik univerzálních bohyní, např. řecká Démétra, egyptská Isida, Syrská Atargatis, frýžská Kybelé a všechny tyto byly často blíže životu lidí než mužští bohové.

³⁹ SAWYER, Deborah F. *Women and religion in first christian centuries*. Londýn: Routledge, 1996. ISBN 9780415107495.str. 31

⁴⁰ Gn 38, 6 problematika Levirátního sňatku

⁴¹ Gn 38, 24 problematika smilstva

⁴² Sk 16, 14-15 patronát

⁴³ Sk 18, 26 patronát

⁴⁴ Miriam – řecky Marie

⁴⁵ BALABÁN, Milan. *Jímavé portréty biblických žen: milovnice, trpitelky, bojovnice i kněžky noci*. Praha: Kalich, 2009. ISBN 978-80-7017-122-6.str. 147

Nejstarší nápisy na křesťanských hrobech líčí vesměs jen hospodyňské a vychovatelské schopnosti matek. Apoštolovy pokyny, ale ukazují, jakou zorganizovanou sociální či podpůrnou péči měly rané sbory, potažmo ženy v nich.

Ženy bývají často vyobrazeny jako destabilizující mužský protějšek, jsou blíže svodům a nekalému podléhání pokušení než muži. Je to patriarchální mentalita. Ale podstatnějším důvodem subsidiarity vyobrazení žen v bibli je podle mého názoru existence velice silných a rozvinutých ženských pohanských kultů. Víře v Hospodina konkurovalo někdy až fanatické přilnutí ke kultům vegetace a plodnosti (baalismus). Každá žena byla v pohanských očích vlastně bohyně⁴⁶, patrně tu byla pohanská touha po synkretismu, spojení Hospodina a Baala v jedno Božstvo, kterému křesťanství chtělo zabránit. Domnívám se, že toto sblížení kultur křesťanství vnímalo jako náboženské zneuctění a ve složitém mezikulturním vývoji vyhrálo křesťanství.

Zde je třeba vyjádřit také cit a vztah mezi mužem a ženou a to poeticky, tedy význam muže pro ženu, a naopak. Duší básník Balabán poeticky používá verše z Písni písní, které vypovídají, více než text⁴⁷. Jde o lásku a oporu žen, tak jak je v Písni písní⁴⁸ a konečně o obdiv ze strany mužů⁴⁹.

4.2 VLÁDNOUCÍ ŽENY

Pro získání moci, slávy, bohatství a veřejného vlivu, ale i na druhou stranu k činění dobra, spravedlnosti a pomoci bližním v nouzi, musely ženy vytvořit složité a někdy až nepřátelské prostředí, což může vytvářet stereotypy o ženách, které Aune uvádí v metafoře a odpovídá si na otázku: “ Co je to žena? Touha člověka, divoké zvíře doma, úzkost, s níž se člověk vzbouzí, protkaná sexuální touhou, lvice, s níž spíš, had v šatech, svobodně zvolený boj, požitkářství, s nímž spíš, každodenní trest, bouře v domě, překážka na cestě k osvobození od péče, zkáza nestřídmého člověka, cvičiště pro cizoložníky, život v zajetí, drahá válka, bezcenné stvoření, dostatečné břemeno, bouře s devíti větry, jedovatý had, služba, která plodí lidi, nutné zlo⁵⁰.

⁴⁶ MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství*. Religionistika. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1702-3. str. 53 Lúkianos, satyrik z 2stol.n.l., napsal že žádné mistérium se nikdy neslavilo bez tance, veřejné slavení se sestávalo z výpravných průvodů, stylizovaného rituálního tance.

⁴⁷ BALABÁN, Milan. *Jímavé portréty biblických žen ...* v básni oslavuje žena muže: *Ó unášej mě milý, Abych ti stačila v tvém rozletu, Jen můj je milý můj, a já jsem jeho jen*

⁴⁸ Pís 2,16: ženina role jako podpora muže: *Sevěrela jsem ho, klesnout ho nenechám.*

⁴⁹ V básni oslavuje muž ženinu roli: *Ženina duše je ten žár, který sálá do duše mužovi, ale jsou to ženiny tělesné přednosti, které mají oporu, a to nejen estetickou.*

⁵⁰ AUNE, David E. (ed.). *Greco-Roman Literature and the New Testament*. 1988. The Society of Biblical Literature. ISBN 1-55540-231-3. str.119 Jedna z dvaceti odpovědí, které v diatribě píše Secundus Hadriánovi. Další otázky byly např. co je to Bůh, a co bohatství, a co chudoba, co je to stáří, co je to spánek a co smrt.

Ženy historicky využívaly vzdělání k získání vlivu, používaly svůj intelekt k získání moci a nezávislosti. Přístup ke vzdělání jim umožňoval prosadit se ve veřejném i soukromém životě, poskytoval jim nástroje pro kritické myšlení a dovoloval jim vstupovat do profesí a oblastí, které byly tradičně doménou mužů. Důležitá byla také ekonomická samostatnost. Kontrola nad vlastními finančními zdroji byla základním předpokladem pro nezávislost. Ženy, které disponují majetkem, mají nad ním kontrolu i větší možnosti rozhodovat o svém životě a účastnit se veřejného dění (příkladem může být Livia Drussila). Vytváření strategických spojení, jak v osobním, tak v profesionálním životě, pomáhalo stejně jako mužům i ženám získávat a udržovat moc, budovaly vztahy s ostatními vlivnými osobami (jako například Kleopatra VII.), účastnily se politických nebo obchodních rozhodnutí, získávaly podporu od mentorů a mecenášů.

Ve veřejném vnímání hraje klíčovou roli způsob, jakým jsou ženy zobrazovány v médiích a jak se prezentují veřejnosti. Ženy v mocenských pozicích musí často pečlivě spravovat svůj veřejný obraz, aby byly vnímány jako kompetentní, důvěryhodné a respektované (doklad máme u Livie Drussily). Aktivní účast na politickém a sociálním dění umožňuje ženám formovat politiku a přijímat rozhodnutí, které ovlivňují širší společnost. Tyto strategie pomáhaly ženám dosahovat nejen osobních cílů, ale také měnit ty společenské struktury a postupy, které historicky znevýhodňovaly ženy.

To lze ukázat na historickém obrazu Salome Alexandry (Šlomcijon), která byla jedinou ženskou vládkyní starověkého židovského království a vládla v letech 76–67 př. n. l. Její vláda je považována za zlatou éru pro židovský stát, během níž rozšířila moc království prostřednictvím diplomatických aliancí a posílení vojenské obrany. Salome Alexandra se soustředila také na posílení vnitřní stability tím, že podporovala farizejské hnutí a prováděla reformy, které zlepšovaly sociální a náboženský život svých poddaných.

Dalším příkladem je rozhodně Kleopatra VII., známá svou inteligencí, politickou šikovností a vztahy s římskými generály Juliem Caesarem a Markem Antoniem. Rozšiřovala svou moc především prostřednictvím politických a osobních aliancí s Římem. Její vláda (51–30 př. n. l.) byla charakterizována pokusy o obnovení egyptské nezávislosti a rozšiřování jejího vlivu ve Středomoří, což činila s využitím jak diplomatických, tak vojenských prostředků.

A nelze neuvést Řím a Livii Drussilu, vysoce postavenou a vzdělanou patricijku⁵¹, znalou literatury a pravděpodobně s uměleckými či hudebními schopnostmi, se základy filozofie a rétoriky. Významně ovlivňovala, jako třetí žena Octaviana politiku Říma po dvě generace, jako manželka

⁵¹ Patricij nebo patricius (z lat. pater, otec; doslova „potomek urozeného otce“) byl potomek staré římské rodiny a původně pouze patricijové byli plnoprávními občany Říma. Patricijové nebo také optimáti (tj. nejlepší) se pokládali za přímé potomky rodů, které město založily, a tvořili v něm privilegovanou vyšší vrstvu. Encyklopedický biblický slovník Dostupné z: https://ebs.etf.cuni.cz/index.php/Encyklopedický_biblický_slovník.

Césara a babička následníka Césara Tiberia. Hrála významnou roli v politickém a společenském životě starověkého Říma.

4.2.1 SALOME ALEXANDRA

Salome Alexandra⁵² (139-67 př. n. l.) byla jednou ze tří žen, které vládly Judsku; dalšími dvěma byly *Atalja* a *Debora*. Její hebrejské jméno *Šlomcijon* znamená ‚*Siónský mír*‘ a v řečtině se z něj stala ‚*Salome*‘. Josephus Flavius ji nazývá královna ‚*Alexandra*‘. Královna pocházela z Hasmoneovské dynastie, která vládla v Judsku přibližně od roku 140 př. n. l. do roku 37 př. n. l. Tato dynastie vznikla v důsledku Makabejského povstání proti seleukovské říši⁵³, které vedli Juda Makabejský a jeho bratři. Hasmoneovci byli nejen králi, ale také velekněžími, což zdůrazňovalo jejich náboženskou i politickou autoritu v regionu.

Začátek dynastie byl úzce spjat s úspěchem Makabejského povstání, které bylo reakcí na perzekuci židovského náboženství Antiochem IV. Epifanem⁵⁴, helénistickým králem seleukovské říše. Toto povstání nejenže vedlo k osvobození a očištění Jeruzalémského chrámu, ale také k postupnému získání politické nezávislosti.

Hasmonejští vládci rozšířili území judského státu a konsolidovali jeho moc prostřednictvím diplomatických aliancí a vojenských kampaní. Tím Judsko posílili v pozici regionální mocnosti. Hasmoneovci byli zodpovědní také za řadu náboženských reforem a prohlubovali rozdíly mezi různými židovskými skupinami, včetně farizeů, saduceů a esejců. Tyto rozdíly často vedly k interním konfliktům. Pod jejich vládou ale současně došlo k ekonomickému rozvoji Judska, zejména díky zvýšenému obchodu a zemědělské produkci. Vznikly nové pevnosti a města, která podporovala hospodářskou stabilitu. Svůj podíl na slávě nese i královna Salome Alexandra.

V příběhu Matatijáše, syna Jochanana, hasmonejského velekněze, a jeho synů, i v knize Daniel⁵⁵ je období počátku vládnutí Hasmoneovců označováno jako "*doba soužení jaké nebylo od vzniku*

⁵² SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Historica (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-702-1633-6.

⁵³ Seleukovci sehráli klíčovou roli v hellenistickém období, které se vyznačovalo šířením řecké kultury a vlivu po celém tehdejší známém světě. Seleukos I. Nikátor, jeden z Alexandrových generálů, založil tuto dynastii a jeho nástupci vládli rozsáhlému území, které zahrnovalo části dnešního Turecka, Sýrie, Iráku, Íránu a dalších oblastí Blízkého východu. V období svého největšího rozmachu v 3. století př. n. l. seleukovské impérium sahalo až do Indie.

⁵⁴ Zajímavé jméno Epifan pravděpodobně odvozené ze slova Epifanie, které může také znamenat na moment náhlého a hlubokého porozumění nebo realizace něčeho, co často mění způsob, jakým člověk vnímá svět nebo určitou situaci. Tento typ epifanie může být intelektuální nebo duchovní zážitek, kdy osoba pochopí hlubší pravdu nebo získá nový vhled.

⁵⁵ Mezi dodatky k deuterokanonické, řecky psané knize Daniel (kap.13), patří příběh o Zuzaně, na kterém vidíme, jak byla vnímána role žen v náboženských a kulturních narativích. Příběh poskytuje platformu pro diskusi o etice, morálce a spravedlnosti. Ukazuje, jak náboženské texty mohou ovlivnit společenské vnímání a zacházení s ženami. Ukazuje v textu tzv. mlčení a potřeby rekonstrukce dějin (viz. Elizabeth Schüssler Fiorenzová) o ženách, přestože

národa," což poukazuje na mimořádnou krizi a výzvy, kterým Izrael čelil. Tenkrát povstala proti Izraeli krutá moc, která požadovala od Izraelitů, aby opustili Tóru a porušili Boží přikázání⁵⁶.

Salome Alexandra byla sestra rabiho Šimona ben Šetacha, slavného vůdce Sanhedrinu a manželka prvního Makabejského, který přijal jako první Hasmoneovec titul "král". To znamenalo přiklonění se k helénistické formě vlády. Jméno tohoto Matatjášova pravnuka bylo hebrejsky *Jehuda* s přídomek *Filhellén* ,přítel Řeků' Aristobulus I. Vládl jen jeden rok od roku 104 do roku 103 př.n.l.

Po manželově smrti Salome osvobodila králova nejstaršího bratra Alexandra Jannaie, kterého její manžel uvěznil. Vdově Salome bylo v té době 36 let a manželovi Alexandru Jannaiovi 13 let (pravděpodobně mu byla spíše matkou). Podle židovského práva tzv. Levirátního manželství (5. Mojžíšova 25,5) bylo normální, aby se žena, která zůstala bezdětná, provdala za bratra svého prvního manžela, pak všechny děti od jejího druhého manžela byli legálně dětmi jejího prvního manžela. Narodili se jim dva synové – Hyrkán II. a Aristobulos II.

Alexander Jannai během své vlády podporoval aristokratické saduceje a zmasakroval stovky farizeů, šlo o skutečné pronásledování farizeů⁵⁷. Když byl ještě zaneprázdněn svými vojenskými taženými, nechal svou manželku řídit vnitřní záležitosti země. Ta odstranila saduceje (kteří nevěřili v ústní tradici, Tóru šebal peh) z Sanhedrinu, a na jejich místo dosadila největší učence té doby v čele s jejím bratrem a s pomocí dalšího mudrce, rabiho Jošuy ben Gamly, zavedli systém, díky němuž mělo každé židovské město dobré školy a zbožné učitele Tóry. Ale jakmile král Alexander Jannai zakončil všechny války i s pomocí egyptské královny Kleopatry VII., jejíž vojska bojovala pod vedením dvou židovských generálů, tehdy ukázal pravou tvář a zbožnou vládu královny zastavil. Přenesl své pravomoci na šlechtu, saduceje, nepřátele pravé židovské tradice, nechal zabít osm set největších učenců, mudrců a světců židovského národa. Po 27 letech vlády odkázal umírající král světskou vládu Alexandře Salome a velekněžství svému nejstaršímu synovi Hyrkánovi. Národ rozvrátil občanskou válkou s farizeji, na smrtelné posteli toho litoval a uvědomil si, že by Salome mohla válku ukončit. Zemřel v 50 letech v roce 76 př.n.l. Poté se Salome Alexandra stala nezpochybnitelně první hasmonejovskou ženou, která vládla Judsku jako jeho královna. Převzala vládu ještě tentýž rok a odsoudila špatné činy svého manžela. Vládla celkem devět let až do své smrti.

byly logicky přítomny např. všech velkých shromážděních, při rodinných záležitostech, při náboženských rituálech i při politických jednáních.

⁵⁶ GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Světová náboženství (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-871-6. str. 71

⁵⁷ GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Světová náboženství (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-871-6. str. 76

Nejdůležitějším znakem její vlády, byl dokonalý obrat ve vnitřní politice. Postupně vytlačila saduceje ze všech důležitých úřadů a pozic a obnovila mudrce a učence, kteří přežili kruté pronásledování za Alexandra Jannaie. Aby saduceje uklidnila, dala jim kontrolu nad některými vojenskými pevnostmi. Povolala z vyhnanství svého bratra, slavného farizejského rabína Šimona ben Šetacha a učinila ho společným předsedou (s Jehudou ben Tabbajem) Sanhedrinu a ostatní přeživší farizeje jmenovala svými hlavními úředníky. Dovolila také, aby ústní zákon, který zastávali farizejové, byl znovu začleněn jako zákon královského dvora. Farizejové se stali nejmocnější vládoucí složkou v zemi. Vládli spravedlivě v souladu s humánními zákony Tóry, nepoctiví soudci byli zbaveni úřadů a dohlíželo se na to, aby bylo náležitě postaráno o vdovy a sirotky.

Tento vnitropolitický obrat ukončil manželovy nepopulární války, které trvaly celá desetiletí – občanské i zahraniční. Podařilo se ‚nějakým způsobem‘ vytlačit Tigrana Arménského a zřejmě se královna podílela (pokud za ní nevládl fakticky bratr) i na některých taženích s cílem obnovit moc na hranicích vlastní říše, která byla na konci Jannaiovy vlády oslabena⁵⁸.

Královna podporovala farizejské reformy, které zahrnovaly změnu ‚manželského zákona ve prospěch žen‘ a školní docházku dívek. Země pod vedením zbožných a moudrých učenců vzkvétala jako nikdy předtím. Vládla devět let až do své smrti v roce 67 př.n.l. a její vláda je označována za dobu, kdy ‚každý seděl pod svou vinnou révou a fíkovníky‘ a užíval si života zasvěceného službě Bohu. Jeruzalém byl opět velkým duchovním centrem. Židé, dokonce i ti, kteří žili v cizích zemích, daleko od Jeruzaléma, ochotně platili daň z hlavy ve výši půl šekelu, aby zajistili oběti v Bejt Hamikdaši, případné opravy svatého chrámu a další potřeby země, aby byla bezpečná a chráněná před útoky nepřátel zevnitř i zvenčí. Traduje se, že úroda v tomto období byla tak mimořádná, že představitelé Sanhedrinu její část uložili do nádob ve Svatém chrámu.

Také z politického hlediska se královně Salome Alexandře podařilo zajistit v Judsku klid a respekt, např. v případě potřeby vyslala svá dobře vybavená vojska ze země, v čele s druhorozeným Aristobulem, pomoci, i když neúspěšně, spřátelenému Damašku, odolávala na hranicích útoku nepřátel. Také se jí a její vládě podařilo vytlačit Tigrana Arménského. Uzavíráním míru s jinými národy a posilováním smluv přijímáním rukojmích držela své nepřátele na uzdě. Zdvojnásobila armádu, posílily ji cizí vojáci. Stala se mocnou doma a hroživou pro cizí mocnáře. Dobykla arabské království Nabatejců, které se nachází v dnešním Jordánsku, obsadila tuto oblast a znovu otevřela obchodní cesty s Judskem.

⁵⁸ SCHIFFMAN, Lawrence. Kleopatra. Online. Dostupné z: https://archive.archaeology.org/online/features/iron_ladies/salome_alexandra.html. (vedoucí katedry hebrejských a judaistických studií na Newyorské univerzitě)

Kenneth Atkinson ve své studii⁵⁹ uvádí, že helénistický vliv na Judsko usnadnil Salome Alexandře přechod k moci. Tím, že Salome Alexandra odmítala brutalitu svého manžela Alexandra Jannaie, získala podporu Židů. O generaci dříve v ptolemaiovském Egyptě vládla v letech 116-101 př.n.l. Kleopatra VII. Je patrné, že tato skutečnost ovlivnila Hasmoneovce, kteří přijali mnoho řeckých zvyků a v důsledku toho myšlenka ženské panovnice nebyla tak kontroverzní jako dříve.

Do dnešních dob se dochovalo jen málo archeologických důkazů. Jedna z výjimek je zimní palác, nalezený v Jerichu. Archeologové se domnívají, že královna Salome Alexandra zadala k realizaci třetí stavební fázi paláce. Pro své soupeřící syny, Hyrkána a Aristobula, postavila dvojpaláce, dvě vily vedle sebe v palácovém komplexu. Každá vila má ve svém středu otevřený dvůr a v jeho blízkosti koupaliště.

Její starší syn Hyrkán, stoupenec farizejů, byl slabší než jeho bratr a byl veleknězem. Královna ho ale podle tradice jmenovala svým nástupcem. Mladší, silnější Aristobulos, stoupenec saduceů, na Hyrkána po smrti matky z obsazených nejdůležitějších pevností saduceů zaútočil. Bratrovražedná válka trvala tři měsíce, slabší Hyrkán abdikoval a vzdal se velekněžské hodnosti ve prospěch Aristobula. Ale rada Idumejce Antipatera Hyrkánovi ovlivnila další průběh. Otec pozdějšího krále Heroda stranil Hyrkánovi a poradil mu uprchnout do Petry a povolal spřízněnce. Urovnání sporu o nástupnictví svým postupem a obsazováním dalších území napomohli Římané.

Řím v té době potřeboval záštitu před problémy na východě, s Parthy. Takzvaný nárazník zajistil Pompeius v roce 63 př.n.l., který dobyl Judsko a učinil z něj římskou provincií. I po podrobení Římem spolu bratři bojovali, ale nakonec se v roce 41 př.n.l. stal králem Antipaterův syn Herodes, který se oženil s Miriámnou, vnučkou Aristobula II. Výše uvedené historické údaje pocházejí většinou z knihy P. Schäffera⁶⁰.

4.2.2 *KLEOPATRA VII.*

Lstivost a adaptace nejsou ani výsadou mužů a mnohdy ani nemorální. Často byly a jsou projevem inteligence, vůle k přežití a schopnosti jednat v nestandardních situacích. V historickém kontextu tato chování odrážejí složitost společenských struktur a omezení, s nimiž se ženy musely vyrovnávat.

Kleopatra VII., jedna z nejznámějších postav antické historie, byla poslední aktivní vládkyň Ptolemaiovské dynastie v Egyptě. Narodila se kolem roku 69 př. n. l. a zemřela v roce 30 př. n.

⁵⁹ATKINSON, Kenneth. Online. Dostupné z: https://archive.archaeology.org/online/features/iron_ladies/salome_alexandra.html.

⁶⁰SCHÄFFER, Peter. Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu, str. 80

1. Její život a vláda byly poznamenány politickými intrikami, vojenskými konflikty a jejími vztahy s významnými římskými politiky, jako byli Julius Caesar a Marcus Antonius.

Nástup na trůn

Kleopatra se dostala na trůn v mladém věku kolem 18 let v roce 51 př. n. l. Její nástup byl následkem smrti jejího otce, Ptolemaia XII. V souladu s ptolemaiovskými tradicemi se Kleopatra stala spoluvládkyní svého mladšího bratra Ptolemaia XIII., kterému bylo tehdy pouhých deset let. Ptolemaiovci často praktikovali sňatky mezi bratry a sestrami nebo mezi rodiči a dětmi, aby udrželi královskou krev čistou a neporušenou, a Kleopatra s Ptolemaiem XIII. byli oficiálně prohlášeni za manžele, i když se zdá, že tento vztah nikdy nenabyl užšího sepětí.

Politický boj a Caesar

V období po Kleopatřině nástupu na trůn byl Egypt politicky nestabilní, částečně kvůli hospodářským těžkostem a vzrůstajícímu vlivu Říma v oblasti. Kleopatra byla nakonec svržena svým bratrem Ptolemaiem XIII. a jeho poradci, což ji donutilo utéci z Alexandrie. Ve stejném období zažívala římská republika vlastní občanskou válku, která vyvrcholila vraždou Pompeia v Egyptě a příjezdem Julia Caesara do Alexandrie v roce 48 př. n. l.

Kleopatra se setkala s Caesarem v Alexandrii, o čemž traduje známý příběh o tom, jak byla údajně Caesarovi představena svinutá v koberci. Tento moment se stal zlomovým bodem v jejím životě. Caesar, který byl očarovaný její inteligencí a politickou obratností, se postavil na její stranu v boji proti Ptolemaiovi XIII. Po Caesarově intervenci a následném vojenském konfliktu, známém jako alexandrijská válka, byl Ptolemaios XIII. poražen a zemřel, pravděpodobně utonul v Nilu.

Vláda s Ptolemaiem XIV. a Caesarionem

Po Ptolemaiově smrti se Kleopatra znovu stala vládkyní Egypta, tentokrát společně se svým dalším mladším bratrem Ptolemaiem XIV., a později s jejím vlastním synem Ptolemaiem XV. Caesarionem, jehož otcem byl Julius Caesar. Kleopatra se snažila upevnit svou moc a nezávislost Egypta v období, kdy Řím čelil vlastní politické krizi po Caesarově vraždě v roce 44 př. n. l.

Kleopatřin život a vláda byly plné politických obrátů, strategických spojení a boje o moc, které nakonec vedly k jejímu tragickému konci po porážce v bitvě u Actia a následné sebevraždě. Její příběh zůstává jedním z nejslavnějších příkladů antické historie, reflektujícím složitost a bohatství této éry. Většina historických údajů pochází z práce M. Granta⁶¹.

⁶¹ GRANT, Michael. *Kleopatra: královna egyptská*. 2. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2011. ISBN 978-80-7381-968-2.

5 ŽENY V ANTICE A RANÉM KŘESŤANSTVÍ

5.1 ŽENY KŘESŤANKY

Evangelia jako žánr zapracovávají vzpomínku na Ježíše a vzpomínají i jeho ženský doprovod, což činí Lukáš⁶² (Jana, žena Herodova správce Chuzy, Zuzana a mnohé jiné, které se o něj ze svých prostředků staraly) tento záznam pochází z dob druhé generace, ale vzpomínka je tak silná, že tato tradice nemůže být vytěsněna.

Přes možnou domněnku nelegitimnosti takového doprovodu není taková zpráva pro čtenáře pohoršlivá a ukazuje na to, že milenialistické hnutí v oblasti Galileje mělo své výrazné stoupenkyně, které neváhaly Ježíše podporovat z vlastních prostředků. Eschatologické souvislosti Ježíšova vystoupení byly přitažlivé pro ženské publikum, které muselo být vzděláno natolik, že mu neunikala příležitost Ježíše a skrze praktické vyhánění démonů a uzdravování, oceňovali aktuálnost jeho působení. A narušování řádu způsobené touto činností pro ně mohlo být formou sebeidentifikace a snad i protestu proti společenským řádům. Podle Lukášových popisů se jednalo spíše o ženy, které z dnešního pohledu vypadají spíše středního a staršího věku. Tyto ženy mají už své prostředky, jsou z vyšší společenské vrstvy a jejich pomoc je pro Ježíše významná.

Texty zaznamenávající život a učení Ježíše Krista, byly sepsány v letech 70 až 90 n. l., přičemž evangelium podle Marka vzniklo kolem roku 66 n. l. Tento časový odstup mezi působením Ježíše a sepsáním evangelií je důležitý z hlediska předávání orálních tradic a způsobu jejich zaznamenání. Starověcí historici a autoři, včetně těch, kteří psali evangelia, museli svá díla přizpůsobit literárním a rétorickým konvencím své doby. Evangelisté byli spojeni s ranou křesťanskou církví a jejich texty měly sloužit jako náboženské a vzdělávací materiály, zvláště pro křesťany pocházející z nežidovského prostředí. Z tohoto důvodu tedy texty nejsou zcela objektivním záznamem historických událostí.

Raně křesťanské komunity se v 60.-70. letech n.l. přikláněly k používání kodexů, ne svitků. Pravděpodobně se potřebovaly odlišit od židovských komunit, které v té době převážně užívaly svitky. Kodexy dovozovaly snadnější a rychlejší přístup ke specifickým pasážím při bohoslužbách. Je možné, že tím rané křesťanské komunity vyjadřovaly svou odlišnost od židovských tradic a jiných náboženských skupin. Někteří vědci spekulují, že preference kodexu mohla souviset s křesťanským vnímáním svědectví jako celku – Nový zákon a později celá bible v jednom svazku – což symbolizovalo jednotu a kompletnost křesťanského poselství⁶³.

⁶² Lk 8,3

⁶³ BARTON, John. *Historie Bible*. Praha: Kalich, 2022. ISBN 978-80-7017-315-2.kap. Rané křesťanství

V raném křesťanství, které zdůrazňovalo rovnost před Bohem, měly ženy často významné role, což je dokumentováno v Novém zákoně a raných křesťanských textech:

5.1.1 PROROKYNĚ, ŠÍŘITELKY VÍRY A MISIONÁŘKY:

Ženy jako prorokyně Anna⁶⁴, Maximilla (extatická panna hnutí Nového proroctví⁶⁵, žila kolem roku 160 n.l.) mecenáška Priscilla, podnikatelka Lydia a diákonka a patronka Phoebe jsou v Novém zákoně zmíněny jako klíčové postavy šíření křesťanství. Priscilla například společně se svým manželem Akvilou působila jako učitelka a misionářka, která pomáhala vysvětlovat evangelium novým věřícím. Tyto ženy mají své předchůdkyně i ve Starém zákoně jako je Debora, Miriam (v překladu Marie).

5.1.2 PATRONKY A ORGANIZÁTKY

V Novém zákoně se objevuje několik žen, jejichž příběhy mají významný dopad na křesťanské učení a komunitní život. Zde je seznam některých z nich spolu s Theklou, která je sice postavou z apokryfních Skutků Pavla a Thekly, ale její příběh je často diskutován právě v kontextu raného křesťanství.

1. **Marie Magdalská⁶⁶** – Jedna z nejvýznamnějších postav, která byla svědkem Ježíšova ukřižování, pohřbu a první, kdo viděl vzkříšeného Ježíše.
2. **Marie a Marta⁶⁷** – Sestry Lazara, blízké přítelkyně Ježíše, které ho hostily a učily se od něj. Marta je známá svou pohostinností, zatímco Maria vyniká svou oddaností při poslechu Ježíšova učení.
3. **Matka Ježíšova, Marie⁶⁸** – Centrální postava v Ježíšově životě, její příběh je klíčový pro pochopení Ježíšovy lidskosti a božského poslání.

⁶⁴ L 2,36-38

⁶⁵ DAVIS, Stephen J. *The Cult of Saint Thecla: A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity*. A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity. Oxford University Press, 2001. ISBN 13 978-0199548712. str. 20

⁶⁶ L 8,2 byla Ježíšem vysvobozena od sedmi démonů, pochází z rybářská vesnice na břehu Galilejského jezera, je popisována jako jedna z žen, které doprovázely a podporovaly Ježíše a jeho učedníky z vlastních prostředků. Všechna čtyři evangelia uvádějí, že byla přítomna u Ježíšova ukřižování, což ukazuje na její významnou roli jako svědkyně Ježíšových posledních okamžiků. J 20,11-18 je v kanonických evangeliích popisována jako první, kdo viděl vzkříšeného Ježíše, a je jí uděleno poslání zvěstovat tuto zprávu ostatním učedníkům.

⁶⁷ L 10,38-42 hostitelky Ježíše během jedné z jeho návštěv. Zatímco Marta je zaneprázdněna starostí o hosty a přípravou jídla, její sestra Marie sedí u Ježíšových nohou a naslouchá jeho slovům. Marta si pak stěžuje Ježíšovi, že ji Marie nechává veškerou práci dělat samotnou. Ježíš jí však odpovídá, že Marie si vybrala "lepší díl", což znamená, že si vybrala duchovní učení před běžnými starostmi a J 11 – jsou zmíněny v kontextu smrti a vzkříšení jejich bratra Lazara. Když Ježíš přijde do jejich domova po Lazarově smrti, Marta vyjde vstříc Ježíši a projeví svou víru v jeho schopnostech, zatímco Marie zůstává doma. Po jejím přivolání také Marie vyjadřuje svou zármutek a víru v Ježíše. Ježíš je dojat jejich vírou a žalem a následně vzkřísí Lazara z mrtvých.

⁶⁸ L 1, 26-38 archanděl Gabriel navštívil Marii ve městě Nazaret a zvěstoval jí, že byla vyvolena Bohem k tomu, aby se stala matkou Mesiáše, Ježíše Krista, prostřednictvím zázračného početí Duchem Svatým. Marie se objevuje v několika dalších klíčových scénách Nového zákona, včetně příběhu o ztracení a nálezů dvanáctiletého Ježíše v chrámu (L 2, 41-52) a při několika Ježíšových důležitých momentech během jeho veřejného působení a ukřižování.

4. **Priscilla**⁶⁹ (**Prisca**) - Spolu s manželem Akvilou, byla důležitou postavou v raném křesťanství, učila apoštola Pavla a pomáhala šířit křesťanské učení.
5. **Phoebe**⁷⁰ – Diakonka církve v Kenchreách, která pomáhala Pavlu a byla jím vysoko ceněna.
6. **Junia**⁷¹ – Označena Pavlem jako významná apoštolka, což ukazuje na její důležitou roli v raných křesťanských misiích.
7. **Thekla**⁷² – Ačkoliv není přímo zmíněna v kanonických textech Nového zákona, její příběh ve Skutcích Pavla a Thekly vypráví o mladé ženě, která se po slyšení Pavlových kázání rozhodla zasvětit svůj život křesťanskému učení a misiím, čímž se stala jednou z prvních ženských misionářek.

Pavel ve svých dopisech často řešil praktické problémy a etické otázky, které vznikaly v raných křesťanských komunitách. Zdůrazňuje důležitost pořádku a slušného chování během bohoslužeb, což zahrnuje i vystupování žen. Zvláště v korintské církvi, která byla známá svou kulturní diverzitou a bohatým společenským složením, mohly být otázky vzdělání a rétorické schopnosti žen zvláště aktuální.

V době, kdy byl psán první list Korintským, byly rétorické schopnosti vysoko ceněné. Muži měli často lepší přístup k vzdělání a veřejnému vystupování. Ženy, které neměly příležitost získat podobné vzdělání, by při veřejném vystupování mohly působit méně přesvědčivě a méně autoritativně.

⁶⁹ Priscilla ve Sk 18,2.18.26., jejím manželem byl Akvila, muž židovského původu a patřili k prvním křesťanům v Římě. Priscilla patrně vyvolala nepokoje, když mluvila o křesťanství v římských synagógách (synagóze), a byla proto spolu s Akvilou r. 49 n. l. vypovězena císařem Claudiem z Říma. Odešli do Korintu, kde se s nimi setkal apoštol Pavel (Sk 18,2). Po roce a půl se přestěhovali do Efezu a jejich dům se stal místem setkávání křesťanů. V Ř 16,4 Pavel zmiňuje, že pro něho riskovali životy. Okolo r. 55 (po Claudiově smrti v r. 54) se vrátili do Říma (Ř 16,3-5), kde asi měli připravit půdu Pavlovi. V jejich domě se opět scházeli křesťané. V listu 2Tm jsou jejich jména užitá fiktivně, což ukazuje na vážnost, kterou později měli. Encyklopedický biblický slovník: Evangelická teologická fakulta. Online. In: . Dostupné z: https://ebs.etf.cuni.cz/index.php/Encyklopedický_biblický_slovník.

⁷⁰ Ř 16,1 Pavel ji zmiňuje ve svém Dopise Římanům jako diakonku církve v Kenchreách. Doporučuje ji a žádá příjemce dopisu, aby ji přijali a poskytli jí pomoc, kterou by potřebovala. Pavel ji také pravděpodobně použil k doručení svého Dopisu Římanům, což ukazuje na její důvěryhodnost a významnou roli v rané církvi.

⁷¹ Junia je postava ve Sk 18,2 a Ř 16,7. Junia je zmíněna společně s Andronikem, a Pavel je oba zmiňuje jako své "příbuzné", což může znamenat blízké spolupracovníky nebo možná i skutečné příbuzné v širším smyslu toho slova. Dále Pavel píše, že jsou "významnými mezi apoštoly" a že "byli v Kristu přede mnou", což naznačuje, že byli křesťany dříve než on sám. Interpretace, zda Junia byla žena nebo muž, byla předmětem debat mezi biblisty. Jméno "Junia" je ženského rodu, ale někteří vědci v minulosti argumentovali, že se může jednat o mužskou variantu jména, Junias. Moderní výzkum a většina současných překladů Bible uznávají Juniu jako ženu. Toto uznání jako významné osoby "mezi apoštoly" zdůrazňuje její důležitou roli v rané křesťanské komunitě a podporuje rozumění tomu, že ženy měly v raném křesťanství významnou roli a byly aktivními účastnicemi, a dokonce i vůdci.

⁷² Ath nejsou součástí kanonického Nového zákona, ale mají významný dopad na pochopení rané křesťanské spirituality a role žen v křesťanských komunitách. Je dobré vědět, že jako členka vyšší třídy měla zaručený určitý stupeň ochrany a komfortu, stejně jako přístup k vzdělání a kultuře. Jako zasnoubená žena měla Thekla předurčený životní cestu, která by obvykle zahrnovala manželství, správu domácnosti a výchovu dětí. Zasnoubení ve vyšších třídách bylo často aranžované a mělo upevňovat rodinné aliance a zvyšovat majetek či vliv obou rodin.

1. **Extatické výlevy:** Pavel zmínil problémy s extatickými projevy, které mohly být spojeny s hlasitým a nekontrolovaným chováním, možná i v jiných formách náboženského vyjádření, jako je mluvení jazyky (glosolálie). Tyto projevy mohly narušovat pořádek služeb a byly v některých případech spojovány právě s ženami⁷³.
2. **Nevzdělanost:** Nevzdělanost, obecně rozšířená mezi ženami v té době, mohla vést k tomu, že jejich příspěvky nebyly považovány za stejně cenné jako příspěvky vzdělanějších mužů.

5.1.3 PRVNÍ KONVERTITKY A PROSELYTSKÁ MISE

V 60. a 70. letech 1. století se role a postavení žen v raně křesťanských komunitách vyvíjelo v kontextu širšího římského společenského a náboženského prostředí, které bylo často nepřátelské k novým a odlišným náboženským hnutím⁷⁴. V této době byla společnost silně patriarchální, avšak raně křesťanské texty, jako jsou ty od Lukáše, často zmiňují ženy jako důležité aktéry v církevním životě. Lukáš, autor evangelia a Skutků apoštolů, zobrazuje ženy jako aktivní účastnice a často i jako důležité postavy při formování rané církve.

Lukáš se snaží prezentovat křesťanství jako inkluzivní náboženské hnutí, které je otevřené všem členům společnosti, včetně žen. Jeho písemná práce může být chápána v kontextu snahy ukázat, že křesťanství je legitimní náboženské hnutí, které odpovídá morálním a společenským hodnotám římské říše, a zároveň si uchovává svou jedinečnost. Badatelka Cynthia Kittredgeová v retorické analýze listu Filipským naznačuje, že ženy v těchto komunitách nejenže aktivně participovaly, ale mohly mít i vedoucí role⁷⁵ nezávislé na mužských autoritách. Tato participace žen v raných křesťanských komunitách je příkladem toho, jak byly hranice tradičních genderových rolí v některých aspektech překračovány.

Texty, jako je Lukášovo evangelium a Skutky apoštolů, jsou tedy nejen historickým svědectvím, ale také literárními díly, které měly konkrétní cíle v kontextu jejich doby. Lukáš jako implikovaný autor vykresluje obraz rané církve jako místa bez vnitřních konfliktů, ačkoliv realita mohla být složitější, jak ukazuje Pavlova zmínka o konfliktech mezi ženami v listu Filipským. Lukášovo dílo směřuje k posílení autority a legitimacy křesťanství v očích širší římské společnosti a nabízí implikovanému čtenáři nebo posluchači, pravděpodobně řecky mluvícímu obyvateli římské říše,

⁷³ PADGETT, Alan. Paul On Women in the Church: The Contradictions of Coiffure in 1 Corinthians 11:2-16. Online. In: *Journal for the Study of the New Testament*. 1984, s. 69-86. ISSN 0142-064X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0142064X8400602004>.

⁷⁴ PARKINS, Helen a SMITH, Christopher (ed.). *Trade, Traders and the Ancient City*. Routledge, 2012. ISBN 9780415518925. str.203

⁷⁵ WHITERINGTON, Ben. *Women in the Earliest Churches*. Cambridge University Press, 1988. ISBN 0521407893. Autor se podrobněji v této knize věnuje postavení a rolím raně křesťanských žen.

vzor, jak by křesťanská komunita měla ideálně fungovat a dále aby jeho dílo ocenil i vzdělaný čtenář/posluchač ze střední vrstvy.

Implikovaný čtenář Lukášova díla je vzdělaná osoba se znalostí biblických textů a základního kontextu doby, schopná rozpoznat a ocenit sofistikovanou rétoriku a literární odkazy, které Lukáš ve svém díle používá.

5.2 ŽENY V ANTICKÉ SPOLEČNOSTI

5.2.1 ŘÍMANKA

V římské společnosti hrál *pater familias* zásadní roli nejen jako hlava domácnosti, ale i jako klíčový prvek náboženských obřadů a rituálů. Jako hlavní kněz domácího kultu každodenně prováděl obětiny na počest domácích bohů, kteří byli považováni za ochránce domova a rodiny, čímž zajišťoval jejich prosperitu a ochranu. Kult Isidy⁷⁶, egyptské bohyně, který byl v Římě populární již od 1. století př. n. l., poskytoval alternativní náboženskou praxi, která byla přitažlivá pro různé sociální vrstvy, včetně žen, které mohly nalézt v tomto kultu magii, léčení⁷⁷ a ochranu, což jim umožňovalo větší míru náboženské a sociální autonomie.

V římské rodině měla žena specifické role a povinnosti, které byly přísně definovány sociálními a náboženskými normami. Manželka *pater familias*, označovaná jako *mater familias* – *matróna*, byla zodpovědná za správu domácnosti, která zahrnovala péči o děti, přípravu jídla a správu obléčení. Ačkoliv byla její úloha v náboženských obřadech důležitá, zejména v domácím kultu, její účast ve veřejných obřadech byla ve srovnání s muži omezena. Dcery byly vychovávány k tomu, aby se staly dobrými manželkami a matkami, přičemž se od nich očekávalo, že budou následovat příklad své matky.

V období římské republiky a impéria měl *pater familias* extrémní moc nad svými dětmi a manželkou, včetně práva rozhodnout o životě a smrti svých potomků, což bylo zvláště výrazné v případech dcer. Sňatková uspořádání byla pevně kontrolována otcem, který "prodával" svou dceru budoucímu manželovi prostřednictvím formy sňatku známé jako "coemptio"⁷⁸.

Stoicismus, který byl v Římě populární mezi elitami, mohl *pater familias* přijmout jako filozofický směr, který zdůrazňoval život v souladu s přírodou a rozumem, a usiloval o vytvoření harmonického domácího prostředí.

⁷⁶ MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství*. Religionistika. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1702-3. str. 64–70

⁷⁷ MAGNER, Lois N. *A History of Medicine*. France: Taylor & Francis Group, 2005. ISBN 978-0-8247-4074-0. str. 89-132

⁷⁸ Koempce byla forma starořímská forma občanského sňatku, muž symbolickou koupí zaplatil před svědky za manželku.

Místní obyvatelé si vykládali příběh Regillina života⁷⁹ ve smyslu řecké tragédie: žena, jejíž život, naplněný přílišným štěstím, nakonec vede k pýše a ke smrti v násilné katastrofě, kdy ji zavraždil její blízký příbuzný. Když Regilla zemřela, bylo jí asi pětatřicet let. Ačkoli mnoho žen se dožívalo i po třicítce, nebylo to nic neobvyklého. Chybělo málo, aby se stala babičkou⁸⁰.

Kdyby Herodes nechtěl dávat na odiv svůj helénismus a svou pedantnost a zobrazil by kletby na sloupech vedoucích k hrobce Regillie latinsky, mohly být účinnější proti krádežím. Lze říci, že i oslavné básně, které se dochovaly, byly stvořeny na zakázku.

5.2.2 VESTÁLKY

Vestálky byly kolegiem šesti celibátních mnišských kněžek kultu bohyně Vesty⁸¹. Jejich úkolem bylo především udržovat posvátný věčný oheň, symbol existence a štěstí národa. Římského. Těšily se neobvyklým výsadám, včetně finanční nezávislosti (na rozdíl od ostatních žen mohly samy sepisovat závěť) a zvláštních míst při veřejných událostech. Pokud se vestálka setkala s odsouzeným zločincem, měla právo zmírnit jeho trest. Vestálky měly značná právní a sociální privilegia, včetně práva vlastnit majetek a osvobození od povinného manželství. Role Vestálek byla ve své době považována za velmi čestnou a prestižní⁸², i když byla spojena s mnoha osobními obětmi.

5.2.3 HORTENSIA

Byla významnou postavou ve starověkém Římě, která se zapsala do historie jako obrádkyně práv žen, dceru známého římského řečníka Quinta Hortensia Horta. V roce 42 př. n. l. se Hortensia⁸³ stala vůdkyní skupiny žen, které protestovaly proti navrhované dani, jež měla být uvalena na bohaté římské ženy.

Tato daň měla pomoci financovat občanskou válku, kterou vedli Marcus Antonius a Oktavián proti Caesarovým vrahům. Hortensia a její skupina žen se rozhodly zasáhnout, když se zdálo, že

⁷⁹ Murder of Regilla

⁸⁰ POMEROY, Sarah B. *The Murder of Regilla: a case of domestic violence in antiquity*. London, England: Harvard University Press, 2007. ISBN 978-0-674-02583-7. str. 132

⁸¹ Jejich služba trvala 30 let, 10 let se učily, 10 konaly bohoslužbu, 10 let zacvičovaly novicky. Představenou jim byla „*virgo Vestalis maxima*“. Vestálky obnovovali věčný oheň vždy 1. března. Ta která zavinila uhasnutí ohně, byla potrestána zbičováním, která se provinila proti slibu čistoty, pohřbením zaživa. *Slovník antické kultury*. Členská knihovna (Svoboda). Praha: Svoboda, 1974. str. 655

⁸² Podléhaly nejvyššímu pontifikovi, který je vybíral losem z nejlepších rodin a z těch, které měly oba rodiče naživu. *Slovník antické kultury*. Členská knihovna (Svoboda). Praha: Svoboda, 1974. str. 655

⁸³ GREENE, Ellen (ed.). *Women poets in Ancient world Greece and Rome*. University of Oklahoma Press: NORMAN, 2005. ISBN 0-8061-3663-4. str. 194 Hortensie – římská řečnice kolem roku 44 př. n. l., její slavný projev citoval Valerius Maximus (římský spisovatel, který napsal příručku názorných příkladů paměťhodných řečí, skutků a výroků), v prvním století po Kristu.

muži nejsou ochotni nebo schopni zabránit tomuto novému finančnímu břemenu. Jedním z nejznámějších momentů v Hortensiině kariéře byl její projev před římskými úředníky⁸⁴, včetně triumvirů, na Forum Romanum.

Ve svém projevu argumentovala proti nespravedlnosti daně, která byla uvalena pouze na ženy, zatímco muži, kteří řídili stát a způsobili finanční potíže, byli od takové daně osvobozeni. Její silná slova a logické argumenty vedly k tomu, že triumvirové snížili počet žen, které měly daně platit, a také snížili výši daně.

Hortensia tedy nejenže prokázala mimořádné rétorické schopnosti, ale také se stala symbolem ženské politické aktivity v době, kdy ženy neměly formální politická práva. Její odvaha a vůdcovské schopnosti jsou často připomínány jako důležitý moment v historii boje za práva žen.

5.2.4 ŘEKYNĚ

Je znám příběh vlivné, bohaté, římské matrony Annie Regillie⁸⁵, manželky Heroda Attika, bohatého řeckého aristokrata, řečníka a filantropa, který sloužil jako římský konzul v Athénách.

Ačkoli bylo Řecko ve starověku zalesněné více než dnes, krajina byla kamenitá, a ne tak zelená a svěží, na jakou byla Regilla zvyklá v Latii. Athény pro ni mohly být jen zklamáním, protože žila v Římě, který byl přeplněný mramorem obloženými budovami a památkami, starožitnostmi a poklady z celé říše. Navzdory úsilí několika filhelénských císařů a dalších mecenášů od Julia Caesara po Marka Aurelia byly Athény stále značně zničeny válkami, drancováním a následky stáří. Regilla mohla znát styl staveb postavených římskými mecenáši, a to ji inspirovalo k podpoře staveb v tomto stylu také Athénách. Například Hadriánova knihovna odrážela rysy Chrámu míru v Římě. Pausaniás se zmiňuje⁸⁶ o stovce sloupů, stěnách, kolonádách z frygického mramoru, pozlacené střeše, sochách, obrazech a knihách umístěných v knihovně. Žádný návštěvník tehdy ani dnes nemohl přehlédnout Hadriánův monumentální chrám Olympského Dia, který byl zasvěcen v letech 131/132 n.l.

Manželství Regillie a Heroda bylo zajímavé spojením, říši vládli Římané a Řekové byli navzdory své kulturní převaze poddaným národem. Ačkoli Regilla a Herodes byli soukromými občany i římskými občany, jejich manželství lze v některých ohledech přirovnat k dynastickému sňatku,

⁸⁴ Valerius vyhrazuje vysoké uznání, ačkoli bylo obvykle vyhrazeno výhradně mužům, pro řeč Hortensie, dceři právníka Quinta Hortensia, jak tvrdí, nejenže ukázala otcovo nadání pro jazyk ("patris facundia"), ale jakoby otce přivedla znovu k životu, jakoby inspiroval ze záhrobní svou dceru.

⁸⁵ POMEROY, Sarah B. *The Murder of Regilla: a case of domestic violence in antiquity*. London, England: Harvard University Press, 2007. ISBN 978-0-674-02583-7

⁸⁶ POMEROY, Sarah B. *The Murder of Regilla...str.43*

spojujícímu východ a západ⁸⁷. Kontrast mezi Římem a Athénami lze pozorovat také v mikrokosmu rodiny. V římské rodině se manželka těšila výsostnému matky *mater familias*, což je role dobře definovaná zvyklostmi. Její socha Juno stála vedle postavy představující génia *pater familias* mezi domácími bohy. V řecké rodině však neexistoval žádný protějšek *mater familias*. Řecká žena hrála takovou roli, jakou jí určil její manžel, a mohla zůstat cizinkou, nešťastnou cizinkou v manželově domě. Nová nevěsta, stejně jako nově koupený otrok, musela být představena bohům manželova domu.

Také postoj Řecka k homosexualitě byl vždy shovívavější než v Římě, možná proto se Herodes jako starší, zralý muž s početnou rodinou a dětmi vrátil do Řecka. Vyobrazení mužských homoerotických námluv na athénské keramice počínaje archaickým obdobím často odkazují na lov, kdy starší vousatý milenec (*erastes*) daruje své milé (*eromenos*) malé zvíře, například zajíce. Obdarovaný je zženštilý, stává se podobným ženě, od níž se očekává, že bude pečovat o mladé zvíře a bude při pohlavním styku pasivní, zatímco dárce je aktivní.

Mužští autoři uvádějí, že římské manželky většinou tolerovaly manželovy sexuální výlety do otrockých čtvrtí. Regilla byla, ale Římanka, *patricijka* a jako manželka Heroda byla veřejně ponižována směšností chování Heroda. Ze svých pěstounů (*trofimů*) udělal náhradníky za svou legitimní rodinu a tím Herodes překročil hranice, které Řekové i Římané pro homosexuální a mimomanželské styky schvalovali.

Toto vše pravděpodobně stupňovalo napětí mezi manželi a Herodes, který se po celou dobu manželství choval násilně, ublížil Regillii tak, že ve vysokém stupni jejího osmého těhotenství zemřela. Herodes byl žalován rodinou manželky, ale v rámci vztahů vyšších aristokratů byl Herodes zproštěn viny. Zemřel i pěstoun Polydeucionos. Herodes pro pěstouna i pro svou manželkou, postavil v Kefisii svatyně (*heroa*) a oběma uspořádal pohřební hostiny, čímž svého nevlastního syna povýšil na úroveň manželky. Herodes ani po smrti nerespektoval tradiční hierarchii panující v řecké a římské rodině, která jednoznačně stavěla manželku a legitimní děti nad propuštěnce a otroky⁸⁸.

5.2.5 ATHÉŇANKA

Řecká tradice *Polis* neboli tradice městských států, měla značný vliv na rozvoj západní civilizace, zejména co se týče politických a kulturních aspektů. Nezávislé městské státy, které se řídily

⁸⁷ BURN, Jaspers. *Great Women of Imperial Rome: Mothers and Wives of the Caesars*. Velká Británie: Routledge, 2007. ISBN 0-203-96707-7. str. 71

⁸⁸ POMEROY, Sarah B. *The Murder of Regilla: a case of domestic violence in antiquity*. London, England: Harvard University Press, 2007. ISBN 978-0-674-02583-7.

vlastními zákony, vlastním řízením, vlastními vládními a sociálními strukturami⁸⁹. Každá polis měla své centrum ve městě, které bylo obklopeno venkovskými oblastmi, jež poskytovaly zemědělskou podporu. Polis hrály klíčovou roli v rozvoji demokracie, zejména v Athénách, kde se v 5. století př. n. l. zavedly základy demokratického systému. Občané (muži narození v Athénách) měli právo účastnit se shromáždění, kde mohli diskutovat a hlasovat o zákonech a politice. Tento model měl významný dopad na rozvoj demokratických principů v pozdějších západních vládách. Města byla centrem kulturního života. Vzdělávání, filozofie, umění a věda kvetly, zejména v Athénách. Významní filozofové jako Sokrates, Platón a Aristoteles zde rozvíjeli své ideje, které formovaly základy západního myšlení. Veřejné prostory jako agory⁹⁰ (veřejná shromáždění) a divadla byly místy pro diskuzi, politické shromáždění a kulturní představení. Místa měla také komplexní sociální strukturu, která zahrnovala občany, cizince, otroky a ženy, kde každá skupina měla různá práva a povinnosti. Občanství bylo vyhrazeno pro volné muže s právy účastnit se politického života, zatímco ženy a otroci byli významně omezeni v právech a participaci na veřejném životě. Postavení a role žen v Athénách bylo výrazně svázané s domácností bez pravidelného vzdělávání, manželka byla přednostně určena k plození synů. Stát možná řešil otázku sirotků, ve veřejném domě je odchovali a některým z nich dali vzdělání. Vznikly Hetéry, které ovládaly hru na hudební nástroj a tanec. Ostatní nenadané byly pornei a vychovávaly odložené dcery, budoucí nevěstky. Polis často vedla války proti sobě nebo se spojovala proti společným nepřátelům. Sparta byla známá svou vojenskou disciplínou a systémem výchovy, který byl orientován především na obranu a expanzi. Postavení a role žen zde byly paradoxně výrazně rovnoprávnější. Na Řeky měl pravděpodobně významný vliv krétských mýtů⁹¹ s výraznou protizenskou náladou, nejen na jejich literaturu, ale i na kulturu.

⁸⁹ VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení*. str. 50

⁹⁰ Placing and Christian Gathering

⁹¹ ARMSTRONG, Rebecca. *Cretan women*. Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-928403-0. str.

5.3 VLASTNOSTI A CTNOSTI ŽEN V PŘÍBĚZÍCH

5.3.1 VLÁDKYNĚ A JEJICH CHARAKTEROVÉ VYKRESLENÍ

Aspekt analýzy ⁹²	Livia Drusilla (manželka Augusta)	Agrippina Minor (manželka Claudia, matka Nerona)	Livia Plotina ⁹³ (manželka Traiana)
Charakteristika	Popisována jako diplomatická a manipulativní, měla významný vliv na Augusta a jeho politiky.	Často vykreslena jako ambiciózní a mocichtivá, měla rozhodující vliv na Claudiovu vládu a byla klíčovou postavou v Nerónově nástupu na trůn.	Známa pro svou ctnost a podporu filantropie, byla oblíbená mezi lidmi a měla vliv na Trajánovy reformy.
Narativní perspektiva	Hlavně třetí osoba, historické zdroje a historické drama.	Vyprávění často zaměřené na její konflikty a intriky u dvora, jak v historických zdrojích, tak v literatuře.	Historické záznamy, které zaznamenávají její podporu Trajánových politik a veřejného blaha.
Dialog a monolog	V historických zdrojích má omezený dialog, ale je předmětem mnoha interpretací v literatuře a umění.	Dialogy a monology v historických dramatech a literatuře zdůrazňují její manipulativní a politické schopnosti.	Méně literárně zpracována, ale zaznamenána v historických textech jako mluvící ve prospěch Trajána a jeho politik.
Symbolika a metafora	Často spojována s matkou Říma a stabilizátorkou dynastie.	Symbol intrik a moci, často zobrazena jako femme fatale v římské historii.	Představována jako symbol ctnosti a podpory lidu, což je odraz jejího vlivu v době pax Romana.

⁹² RIMMON-KENAN, Shlomith. *Poetika vyprávění*. Strukturalistická knihovna. Brno: Host, 2001. ISBN 80-7294-004-X. Při hledání charakteristik sdružujících skupiny vládnoucích žen jsem se inspirovala přístupem autorky knihy.

⁹³ Podle autorů píšících pro pax Romana, kopírovala chování Livie Drussily, můžeme si domýšlet, že tím podporovala vládnoucí politiku

Tabulka č. 1 Porovnání vládkyň

5.3.2 *SÍLA MODLITBY A VÍRY*

Samuel	Chana	Matka proroka Samuela	Její modlitby a sliby vedly k narození a zasvěcení Samuela jako proroka	Eli, velekněz, a izraelská společnost, které Samuel sloužil	Síla modlitby a důležitost zasvěcení Bohu
Jan	Marie, matka Ježíšova	Matka Mesiáše, učednice	Přítomna u klíčových momentů Ježíšova života a smrti, inspiruje věřící	Ježíšova rodina, apoštolové, je příkladem pro věřící	Matčina oddanost, síla a víra, vzor pro věřící ženy
Achilleus Tatijs	Leukippé	Odvážná hrdinka, milenka	Její inteligence a rozhodnost pomáhají formovat příběh	Její milenec Clitophon a další spojenci, vzájemná pomoc a ochrana	Síla ženy v konfrontaci s nebezpečím, věrnost
Apokryfní skutky Tomáše	Mygdonia	Jedna z hlavních postav, která se obrátila na křesťanství po setkání s Tomášem	Její obrácení mělo důležitý vliv na její manžela a ostatní v jejich komunitě	Tomáš, její manžel Charisius, raně křesťanská komunita	Síla víry v přeměně života a výzvy při konfrontaci s nesusouhlasnými rodinnými příslušníky
Antická literatura	Láska, zrada, moc	Kleopatra, Lukrecia	Královny, oběti	Politické aliance, manželství	Politické intriky, osobní síla a slabost

Křesťanská literatura	Evangelia, listy	Marie Magdalenská, Priscilla	Následovnice, učitelky	Křesťanské komunity	Duchovní síla, role žen v církvi
Achilleus Tatius	Leukippé	Odvážná hrdinka, milenka	Její inteligence a rozhodnost pomáhají formovat příběh	Její milenec Clitophon a další spojenci, vzájemná pomoc a ochrana	Síla ženy v konfrontaci s nebezpečím, věrnost

Tabulka č. 2 Síla víry a modlitby

5.3.3 CHYTROST, DŮVTIP, INTELIGENCE ŽENSKÝCH POSTAV

Homér	Penelopa	Věrná manželka Odyssea, čekala na něj 20 let	Její věrnost a chytrost udržely její rodinu pohromadě a ochránily její království	Odysseus, její nápadníci	Význam věrnosti, inteligence a vytrvalosti v obtížných situacích
Židovská literatura	Judit	Hrdinka, zachránkyně	Sama infiltrovala nepřátelský tábor a zabila vůdce, čímž zachránila své město	Umožnila svému lidu vyhnout se obléhání a zkáze	Statečnost a chytrost mohou překonat i zdánlivě nepřekonatelné překážky
Samuel	Michal	Dcera krále Saula, manželka Davida	Její chování a manévry mezi Davidem a Saulovým dvorem ovlivnily dynastický boj	Izraelské královské dvory, David a Saul jako regulační	Komplexní role ženy v politickém a rodinném napětí, vliv ženské chytrosti a loajality

Tabulka č. 3 Inteligence postav

5.3.4 VYOBRAZENÍ ZLÝCH ŽEN

Hésiodos	Pandora	První žena stvořená bohy, otevřela "Pandorinu skříňku"	Uvolnění všech zel a nesnázi do světa	Epimetheus, lidstvo	Mýtus o původu zla ve světě a důsledky lidské zvědavosti
Homér	Helena Trojská	Příčina Trojské války	Její krása a únos vedly k desetileté válce mezi Řeky a Trojany	Menelaos, París, obě vojska	Varování před mocí krásy a vášně a jejich dopadem na společnost
Homér, Hésiodos	Médea	Kouzelnice, pomohla Jásonovi získat Zlaté rouno	Její kouzla a nakonec tragické rozhodnutí zavraždit její vlastní děti	Jáson, jejich děti, Korint	Komplexní pohled na postavu schopnou velkých činů i zrady a pomsty

Tabulka č. 5 Zlé ženy

5.4 SHRNUÍ

Uvedené skutečnosti ukazují, že i když byly ženy často vyloučeny z oficiálních náboženských a politických struktur, jejich vliv na náboženské a komunitní životy byl významný. Jejich příspěvky jsou důkazem toho, že ženy hrály klíčové role ve formování náboženských tradic a komunit, a to i přes sociální a kulturní omezení své doby. Hans Küng formuloval názor⁹⁴, že v důsledku institucionalizace církve nevyužilo křesťanství svou historickou šanci na zrovnoprávnění žen a mužů ve společnosti.

⁹⁴ KÜNG, Hans. *Žena v dějinách křesťanství*. Teologie (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-808-0.

6 ANTICKÉ NOVELY

Antické romány, produkty helenizované kultury a rané říše římské, oikumena často zasazují svůj děj právě tam, kde se poprvé objevilo křesťanství. Kde zakořenilo a vzkvétalo: Barnabášova Antiochie, Pavlův Tars, Janův Efez, Markova Alexandrie, Polykarpova Smyrna⁹⁵.

Román a jeho přínos není jen o pouhé příbuznosti, náznacích a doplněních. Romány poskytují ucelený popis tradiční kultury novozákonního světa, tedy rozsáhlý, konkrétní a podrobný přehled. Objevuje se v nich komplexnost, dokumentují zvyky a obyčeje, myšlení a jednání, které regulovaly život ve městech, zemědělských oblastech a odlehlých pustinných oblastech – to ospravedlňuje jejich použití pro výklady paralelních, ale stručnějších zpráv v Novém zákoně a dalších raných textech a křesťanské literatuře.

6.1 PARALELY ROMÁNOVÝCH PŘÍBĚHŮ V KŘESŤANSKÝCH TEXTECH

První skupinou paralel jsou detaily v románech, které potvrzují, objasňují nebo naopak ztěžují chápání různých raně křesťanských textů. Abychom zachovali paralely, omezíme se na evangelia a Pavlovy listy. Potvrzující detaily v románech jsou četné. Počítání semen v době sklizně, známé z podobenství o rozséváči (Mk 4,3-8), v němž se některé rostliny vrátily třicetkrát, šedesátkrát, dokonce stokrát, se objevuje i v Longově románu viz níže, i když v tomto případě se počet sklizených semen sotva rovnal počtu zasetých (Longus, 3.30.3). Opět v Longu pastýř Dryas opouští své stádo, aby pátral po ztracené rostlině přináší paralelu o ztracené ovci (Longus, 1.5. 1-2), (Matouš, 18,12-14). Pasáček koz Dafnis zná svá zvířata podle jména (Longus, 4.26.4), stejně jako pastýř v J 10,3. Na městské notě jsou zahálčiví muži na tržišti, které Židé využívají k zadržení Jásona (Sk 17,5), jsou to stejní lidé, které Kynno přesvědčí, aby zatkli Habrokomeše na základě obvinění z vraždy (Xenofón, 3.12. 6). Volání "Velká je Artemis Efezská", které slyší Pavel (Sk 19,34), je na rtech efezské Anthie (Xenofón, 1.11.5). A Pavlova poznámka o tom, že soutěží mnoho atletů, ale jen jeden si odnese cenu (1Kor 9,24) opakuje Charitón (1.2.2-3). Konečně Xenofón (1.11. 2-6) potvrzuje trasu Pavlovy námořní cesty podél pobřeží Malé Asie, od Samosu až po Kos a Rhodos (srov. Sk 20,15; 21,1).

Další podrobnosti z románů však ne zcela potvrzují, ale objasňují různé záležitosti, které jsou v raných křesťanských pramenech zmíněny jen krátce nebo nejasně. Vesničané v okolí Mytilény na ostrově Lesbos zjistili, že jejich stáda napadl vlk. Následně vykopou jámy o průměru šest stop a čtyřikrát tak hluboké a pak je zamaskují tím, že přes ně položí dlouhé větve, aby chytili nic

⁹⁵ MERTLÍK, Rudolf; , Dagmar a BAHNÍK, Václav. *Dobrodružství lásky: řecký román*. Antická knihovna (Arista: Baset): Baset): Baset). Praha: Arista, 2001. ISBN 80-864-1010-2. str.

netušícího vlka (Longus, 1.11.1-2). Mimochodem, místo vlka spadne do pasti koza, ale je okamžitě vytažena ven (srov. 1.12.2-5). Jinými slovy, od Longa se dozvídáme o funkci těchto jam, jejich rozměry a vzhled a také pravděpodobnost, že se u nich objeví ovce nebo koza a že tam může spadnout.

Další příklad se týká podobenství o hřivnách (Mt 25,14-30). V Matoušově verzi první dva otroci zdvojnásobují svému pánovi peníze (25,20-23), ale v Lukášově verzi jsou zisky pětkrát a desetkrát vyšší než v případě původní investice (Lk 19,16-19). Od Longa však dvojnásobek toho, co je svěřeno otrokům, činí realističtější Matoušovu verzi. Dafnis totiž původně dostal padesát koz a byl přesvědčen, že při nadcházející návštěvě dostane od svého pána pochvalu, protože zdvojnásobil jejich počet (Longus, 4.4.2-3; srov. 3.29.2). Lamon mluví za svého syna Dafnise takto: "Pane, tento chlapec je pastýřem tvých koz. Dal jsi mu padesát koz, aby se o ně staral, stejně jako dva samce, a on ti vyprodukoval sto" (4.14.2-3).

Poslední z detailů, které je třeba zvážit, jsou ty, které zpochybňují obvyklý výklad podobných pasáží v rané křesťanské literatuře. Takto v podobenství o marnotratném synovi (Lk 15,11-32) se často upozorňuje na to, jak je v něm neobvyklé, dokonce neslýchané – aby otec běžel k němu, hnut lítostí a pozdravil svého vracejícího se syna (v. 20). Takové jednání bylo pod důstojnost starého muže – tvrdí se. Ale právě s takovým chováním se setkáváme v paralelních situacích v románech. Například když Chaereas a Callirhoe konečně vrátí do Syrakus, její otec Hermokrates spěchá na palubu lodi a objal svou dceru (Chariton, 8.6.8). Stejně tak, když se Dafnis pravou totožností, běží ho přivítat jeho bratr Astylos a obejmě ho. (Longus, 4.23.1; srv. 2.30.1; 4.36.3; srv. také Achilles Latius, 1.4.1);7.16.3). Jinými slovy, namísto tvrzení o jedinečnosti detailu v podobenství, může být prospěšnější vidět tento detail jako odpovídající nějakému společenskému zvyku a konvenci, jak lidé zdravili ty, o nichž se dlouho domnívali, že jsou pro ně zemřeli.

Dále existuje paralela s následnou oslavou (Lk 15,22-25; srov. Longus, 2.30-37; 4.26) a také úvahy o choulostivé otázce, co tento navrátilivší se syn znamená pro prvorozeného bratra (L 15,25-32; srov. Longus, 4.24.3 4). Ale právě detaily jsou zásadní, protože se tak blízko dotýkají skutečných životů⁹⁶. Otec je alegorická postava odpouštějícího, Milosrdného otce, který přijímá zpět svého ztraceného syna, bez ohledu na jeho předchozí chyby. Zobrazení Božího odpouštění a milosti. Ukazuje, jak by měli lidé napodobovat Boží milost a odpouštění, přijímání zpět zbloudilých bez podmínek.

⁹⁶ V rámci podobenství vyniká epochální kniha Adolfa Jülichera *Die Gleichnisreden Jesu* z let 1886 a 1899, která je především útokem na alegorický a moralistní výklad podobenství a trvá na tom, že podstatou podobenství je přirovnání. Podle Jülichera je podobenství rozšířené přirovnání, *Vergleichung*, které se skládá ze dvou částí ve vzájemném vztahu, *Sache* – zobrazované skutečnosti a *Bild* – postavy, která tuto skutečnost představuje. Tyto dvě části jsou přemostěny pointou přirovnání. Podobenství se tím stává více než jen příběhem; stává se nástrojem pro hlubší pochopení Božího charakteru a lidského chování.

6.2 RÉTORIKA

Rétorika⁹⁷ byla jednou z oblastí a důležitou součástí antiky a byla vnímána a cvičena ve starověké vzdělávací tradici, zvláště v kontextu přípravy řečníků, což bylo klíčové pro veřejné vystupování a účast v občanském životě. Theonovy poznámky poukazují na systémový přístup k rétorické výuce, který nejen že zdůrazňuje důležitost schopnosti efektivně komunikovat, ale také vyvíjí dovednosti kritického myšlení a argumentace. Rétorika⁹⁸ byla považována za základní dovednost ve starověkém vzdělávacím systému, zvláště pro ty, kteří aspirují na veřejné pozice nebo účast v soudních řečech. Schopnost argumentovat, vyvracet a potvrzovat různé názory byla nezbytná pro úspěch v těchto rolích, neboť se jedná o orální kulturu (knihtisk neexistoval)⁹⁹. Rétorika, jako disciplína, byla postavena na lásce k moudrosti (řecká kultura), na úctě k římskému právu, byla také renesanční vírou v možnosti člověka a stala se křesťanskou a judaistickou tradicí. Dříve byl každý filozof¹⁰⁰ rétorem. Z nich nejznámější byl Aristoteles a napsal Rétoriku.

Výraznou rétorickou strukturu lze bez obtíží identifikovat zejména v žánru křesťanských epištol, zejména v Pavlových listech.

6.3 ŽENY V ANTICKÝCH NOVELÁCH

Postavy žen v antických novelách odrážejí jak literární, tak společenské normy a očekávání své doby. Starověké milostné romány často využívaly postavy žen k prozkoumání témat ctnosti, lásky a společenských vazeb¹⁰¹. Tyto příběhy nejen zobrazují ženy v centrálních rolích, ale také reflektují vztahy moci a vlivu v antické společnosti. Zde je pohled na to, jak různí autoři využili ženské postavy k vyjádření těchto motivů:

1. **Chariton a Callirhoe**¹⁰²: Callirhoe je hlavní hrdinkou, jejíž krása a ctnost mají zásadní vliv na muže a osudy celých měst. Tento příběh ilustruje, jak láska může překonávat překážky, a

⁹⁷ LUKEŠ, Jiří. Rétorická kritika: Její vznik, vývoj a přínos pro oblast novozákonní exegeze. *Theologická revue*. Roč. 2009, č. 1-2. ISSN 1211-7617. str. 19

⁹⁸ Theon popisuje osm rétorických cvičení, která měla studenty připravit na psaní a prezentaci projevů. Tato cvičení zahrnovala praktické úkoly od recitace až po vyvracení argumentů, které poskytovaly komplexní přípravu v používání jazyka, strukturování argumentů a veřejném vystupování. tato cvičení učí člověka rozvíjet argumentační rysy v chreii a kolem nich. Abychom se naučili být argumentačně pádní a struční.

⁹⁹ AUNE, David E. (ed.). *Greco - Roman literature and the New Testament*. The Society of Biblical Literature, 1988. ISBN 1-55540-231-3. str.18.

¹⁰⁰ Už od dob Aristotela považována za základní dovednost (např. Quintilianus byl placeným učitelem rétoriky v Římě, Démosthenes (jsou známy jeho ostře vyargumentované řeči zvané filipiky namířené proti otci Alexandra, Filipovi Makedonskému, Cicero učil, jak získat sympatie posluchačů, jak dokázat pravdivost svého tvrzení, jak posunout posluchače směrem ke svému záměru, jak si připravit řeči, také známý a uznávaný řečník Cato)

¹⁰¹ LUKEŠ, Jiří. *Raně křesťanská rétorika...* str.71-94

¹⁰² LUKEŠ, Jiří. *Raně křesťanská rétorika...* str. 84

zároveň ukazuje význam loajality a ctnosti. V příběhu je zobrazen ekosystém funkčního patronátu skrze vztahy mezi městy a královstvími, kde několik mužů podporuje Callirhoe. Čtenář se učí o síle ctnosti a loajality ve světě plném intrik a nejistot.

2. **Achilleus Tatius a Leukippé:** Leukippé je odvážná hrdinka a milenka, která svou inteligencí a rozhodností formuje příběh. Její postava ukazuje sílu ženy v konfrontaci s nebezpečím a význam věrnosti. Ekosystém funkčního patronátu je zde zachycen přes její vztahy s milencem Clitophonem a dalšími spojenci, kteří spolu navzájem poskytují pomoc a ochranu.
3. **Heliodorus a Charikleia:** Etiopská princezna Charikleia má ve vyprávění klíčovou roli a ovlivňuje osudy národů. Její příběh ukazuje, jak lze vést důstojný život, nezávisle na původu a jak velký vliv může mít jedna osoba na kolektivní osudy. Její vztahy s milencem Theagenem a královskou rodinou ilustrují, jak mohou osobní vazby formovat politické a společenské struktury.
4. **Longus: Daphnis a Chloe:** Chloe, pastýřka a později milenka Daphnise, ovlivňuje své okolí svou čistotou a jednoduchostí. Příběh ukazuje, jak nezkaženost přírodního života a romantická láska mohou ovlivňovat lidské vztahy a společenské interakce. Jejich společné členění výzvám v jejich společenském okruhu zobrazuje, jak společná soudržnost a podpora mohou překonávat životní překážky.

Tyto příklady potvrzují význam literárních forem a žánrů v antické literatuře, kde postavy žen nejenže hrají centrální role, ale jsou také zdrojem důležitých životních lekcí o morálních a etických dilematech své doby.

Ženy jsou často zobrazeny jako centrální postavy, jejichž rozhodnutí a vztahy mají hluboký dopad na děj a na další postavy. Příběhy ukazují ženy jako složité charaktery, které nejen reagují na vnější okolnosti, ale aktivně formují své příběhy, což je inspirativní a poučné pro čtenáře všech dob.

Povzbuzovala určitě k osobní svobodě a nezávislosti, k prožívání romantické lásky. Hrdinky těchto příběhů, jako jsou Callirhoe nebo Leukippé, často prokazují značnou míru osobní síly, odvahy a nezávislosti. Romány podněcovaly zájem o literaturu, filozofii a umění, což jsou oblasti tradičně spojené s intelektuálním a kulturním rozvojem.

Příběhy často obsahovaly morální a etická dilemata, která mohla vést čtenářky k zamyšlení nad vlastními hodnotami a chováním. Tento aspekt může podporovat hlubší sebereflexi a posílit morální a etickou svědomitost. Zobrazení žen v těchto příbězích může také reflektovat a potenciálně vyzývat tradiční genderové role a očekávání, podporovat nové představy o ženských rolích a identitách a připravovat podhoubí pro nástup křesťanství.

Diskuse, vyvolané příběhy, mohly pomáhat členům domácnosti přehodnotit a možná i překonat některé kulturní a společenské předsudky. Příběhy, které zobrazovaly ženy v neobvyklých nebo silných rolích, mohly zvláště přispívat k otázce genderových stereotypů a rovnosti. Je užitečné zkoumat, jak literatura může ovlivnit sociální a osobní vnímání a jak mohou i zdánlivě zábavné nebo eskapistické žánry vést k hlubokým a trvalým změnám v myšlení a chování lidí.

6.3.1 CHARITÓN, CALLIRHOE (POLOVINA 1. STOLETÍ N. L.)

Charitónova "Callirhoe" je jedním z nejstarších příkladů tohoto žánru a vypráví příběh lásky, zrahy, která je nakonec usmířena.

6.3.2 XENOFÓN, EFEZSKÝ PŘÍBĚH (POČÁTEK, POLOVINA 2. STOLETÍ)

Xenofónův "Efezský Příběh" přináší další náhled na postavení ženy, tentokrát skrze prizma romantického příběhu, který ukazuje ženy jako objekty touhy, ale zároveň jako bytosti schopné hlubokého citového prožívání.

6.3.3 ACHILLES TATIUS, CLITOPHON A LEUKIPPÉ (POLOVINA AŽ KONEC 2. STOLETÍ)

Příběh "Clitophon a Leukippé" od Achillea Tatia ukazuje komplikované mezilidské vztahy a manipulaci, které jsou zasazeny do dobrodružství a cest, a reflektuje roli žen jakožto aktivních účastnic děje.

6.3.4 LONGUS¹⁰³, DAFNIS A CHLOE (KONEC DRUHÉHO AŽ ZAČÁTEK TŘETÍHO STOLETÍ)

"Dafnis a Chloe" od Longa je příkladem bukolické novely, která se zaměřuje na pastýřský život a lásku, a přitom vytváří idealizovaný obraz života na venkově, kde mají ženy významnou roli v zachování venkovských tradic a hodnot.

6.3.5 HELIODORA, ETIOPSKÁ POVÍDKA (KONEC ČTVRTÉHO STOLETÍ)

V "Etiopské Pověsti" Heliodora dochází k dalšímu vývoji ženské postavy, kde hlavní hrdinka prokazuje statečnost a oddanost a překonává nebezpečí a společenské překážky.

První napsaný román Řecký román Ninus a je datován kolem roku 100 př. n. l. a měl za úkol převyprávět romantické příběhy jako je Dumuzis ze starověkého Sumeru. Byl psán písáři, kteří ho předčítali nahlas ženám a mladým lidem v helénistických domácnostech Malé Asie.

¹⁰³ Longus (někdy Longos) byl autor starověkých řeckých novel a románů, o jeho životě není nic známo, předpokládá se, že žil na ostrově Lesbos ve 2. sto. n.l., pravděpodobně byl propuštěným otrokem, který žil v římské rodině.

Antičtí rétoři rozlišovali různé druhy vyprávění: mýtické, dramatické a historické. Román by byl příkladem dramatického v tom smyslu, že je vymyšlený, ale není tak vymyšlený, aby byl pohádkový, jako je tomu u mýtu nebo báje. Přesto se však jakákoli formální analýza románu, ačkoli přiznává jeho celkovou formu – jako dramatické vyprávění, musí zaměřit na jednotky, které tvoří celek, a na této úrovni je rozmanitost forem pravidlem.

Romány se vyznačují velkým množstvím řečí, které se pronášejí jakoby zmanipulovanými zápletkami, aby jejich postavy měly co nejvíce příležitostí pronést tu kterou řeč. Řeči jsou časté v Charitonově románu a také v divadle v Syrakusách se odehrává mnoho projevů. Babylon je místem, kde soudní řeč (úvod, uvedení případu, důkazem a závěrem) dosáhne svého dramatického významu (objevuje se řecká kultura). Příkladem může být scéna propisující se dílech historií. Dionýsios a Mithridatés předstupují před velkého krále. Dionýsos, aby Mithridata obvinil z cizoložství na základě milostného dopisu, o němž se Dionýsios domníval, že ho ten druhý měl zfalšovat Chaereovým jménem. Mithridates pronáší obhajobu. Chariton věnuje přípravě procesu velkou pozornost a uvádí i dlouhou Dionýsiovu řeč. Dionýsiův dopis je legitimním důkazem pro obvinění z cizoložství. Připomíná to dávný mýtus z Kréty o nevěrné manželce Meanose.

V antických novelách vidíme též formy známější čtenářům Nového zákona, kam patří dopisy (např. Achilles Tatius, 5.18.3 6; 20.5), příběhy o zázracích (např. Longus, 2.25.3), příběhy o zázracích (např. 27.3), katalogy útrap (např. Chariton, 6.2.10), věštby (např. Xenofón, 1.6.2), a dokonce i příběhy o prázdném hrobě (např. Charitón, 3.3.1-6).

Vedle těchto různých formálních jednotek však v románech existuje i tzv. celková strukturální forma. Tato struktura zahrnuje ponížení protagonistů románů a následně jejich povýšení na konci.

6.4 SHRNUÍ

Lze říci, že antické romány lze považovat za fascinující průsečík, kde se proplétají dramatické, historické a mýtické elementy a kombinují skutečné a fiktivní prvky k vytvoření poutavého příběhu. A můžeme vidět, jak se literární portréty žen v těchto příbězích odvíjejí od realistických až po idealizované. Například, příběhy o ženách jako Lydia, Phoebe¹⁰⁴, a Thekla¹⁰⁵ v raně křesťanských textech ukazují jak historický, tak mýtický rozměr. Lydia, prodavačka purpurové látky, která se stává jednou z prvních konvertitek na křesťanství a hostitelkou domácí církve, může být interpretována jako historická postava, jejíž skutečný život poskytuje konkrétní příklady náboženských a sociálních praktik doby. Na druhou stranu, Thekla, jakožto postava z "Skutků Pavla a Thekly", přesahuje historickou autenticitu a nabývá mýtického rozměru, symbolizující ženskou agencii a odolnost v raně křesťanském kontextu.

V literatuře se můžeme setkat s různými žánry a formami, které mají svou specifickou strukturu a funkci a jsou interpretovány s různou mírou polyvalence. Například raně křesťanské listy slouží jako naučné a instruktivní texty, které formují křesťanské doktríny a praktiky komunit, přičemž jejich polyvalentnost umožňuje různé teologické výklady. Antické romány, jako narativní a dramatické vyprávění, rozvíjejí postavy a děj, poskytují modely chování a ovlivňují genderové stereotypy s mírnou polyvalentností, která dovoluje emoční a morální interpretace. Evangelia jsou didaktická a mají vysokou polyvalentnost, šíří dobrou zprávu pro všechny muže i ženy. Všechny literární formy výrazně ovlivňují společnost, předávají kulturní a náboženské tradice a poskytují biografie skutečných i fiktivních postav, které se stávají předmětem široké škály interpretací. Toto literární dědictví ukazuje, jak texty zrcadlí a zároveň formují kulturu a společenské hodnoty své doby.

¹⁰⁴ Phoebe je postava zmíněná v Novém zákoně, konkrétně ve Skutcích apoštolů a Pavlových epištolách. Zmínka o ní se nachází v Pavlově dopise k Římanům, konkrétně v kapitole 16, verš 1-2. Phoebe je popisována jako diakonka církve v Kenchreách, což byl přístav blízko Korintu. Pavel jí v dopise chválí a žádá Římany, aby jí přijali a poskytli jí pomoc, jakou by potřebovala, protože byla ochránkyní mnoha lidí, včetně samotného Pavla. Její role jako diakonky naznačuje, že měla v církevní komunitě důležitou funkci. Diakoni v raném křesťanství často pomáhali s organizací církevních shromáždění, rozdělováním almužny, a měli klíčovou úlohu ve službě potřebným a marginalizovaným skupinám. Phoebina pozice jako „prostatis“, což znamená „ochránce“ nebo „patron“, ukazuje, že měla významný vliv a zdroje, které využívala k podpoře církve a jejích členů.

¹⁰⁵ Svatá Thekla je uctívána jako světice v několika křesťanských tradicích, včetně pravosláví, kde je někdy nazývána jako "protomučednice" a "rovná apoštolům" za svou oddanost křesťanskému učení a za její úlohu v rané církvi. Její svátek se slaví různě, ale často 23. září.

7 RANÁ KŘEŠŤANSKÁ LITERATURA

Literatura v každé společnosti slouží k zrcadlení, k formování a k výkladu kulturních hodnot a norem. V hebrejských, římských, řeckých a egyptských společnostech literatura nejen zachycovala kulturní a náboženské tradice, ale také sloužila jako prostředek pro vzdělání, morální a zábavu. Stejně se dá mluvit o křesťanských textech, i když jejich charakter se žánrově částečně odlišuje. To platí zejména pro žánr evangelií.

7.1 ÚSTNÍ A PÍSEMNÁ TRADICE V RANÉM KŘEŠŤANSTVÍ

V raném křesťanství byla literatura, ať už písemná či ústní, klíčová pro šíření křesťanského poselství. Orální tradice, vyprávění a předčítání textů hrály zásadní roli ve vzdělávání a kultivaci věřících, stejně jako v posilování společenství a šíření křesťanské víry. Tato kultivace měla naději posunout společnost k Božímu království, kde by se ideály rovnosti a spravedlnosti staly realitou.

7.1.1 KÁZÁNÍ

Kázání bylo důležitou, ale ne jedinou formou komunikace. Příběhy a výroky mohly být prezentovány různými způsoby, od argumentačních projevů po východiska pro diskuse. Tato rozmanitost formátů umožňovala širší zapojení různých skupin posluchačů a podporovala intelektuální a duchovní rozvoj komunity.

Rané křesťanství využívalo kombinaci ústních a písemných tradic, aby maximalizovalo svůj dosah a apelovalo na široké spektrum lidí v různých společenských a kulturních kontextech. Tento přístup nejenže umožnil efektivní šíření křesťanského učení, ale podporoval také participativní a interaktivní formu vzdělávání a diskuse, která byla zásadní pro formování a udržení raných křesťanských komunit. Tento model komunikace měl značný vliv na to, jak byly křesťanské texty psány, interpretovány, a nakonec kanonizovány v průběhu následujících století¹⁰⁶.

7.1.2 ŽENY V TEXTECH

V kontextu helénistické kultury a šíření křesťanství bylo klíčové, že nové náboženské myšlenky byly prezentovány způsobem, který byl kulturně přijatelný a srozumitelný pro široké spektrum posluchačů. Tyto různé literární formy a žánry, zahrnující mimo jiné i apokryfní literaturu, vytvářely spleť textů, které dohromady definovaly ranou křesťanskou tradici a její interakce

¹⁰⁶ AUNE, David E. (ed.). *Greco-Roman literature and the New Testament*. The Society of Biblical Literature, 1988. ISBN 1-55540-231-3..str.7-22

s okolním světem. Takové literární práce, včetně vyprávění o silných ženských postavách jako Thekle, nejenže představovaly historické a teologické záznamy, ale působily také jako nástroje sociální změny, podporující širší zapojení žen a nabízející nové modely pro ženskou účast ve veřejném a náboženském životě ženské postavy z Nového zákona.

Autor Lukáš píše o učednici Marii Magdaleně, svědkyni Ježíšova vzkříšení, která sehrála klíčovou roli ve šíření evangelia v raně křesťanské komunitě, Ježíš jí pomáhá, ona podporuje jeho misi. Autor učí o důležitosti víry a odpuštění a výrazně vypovídá o roli žen v evangelizaci.

Autor Pavel píše o Lydii, první evropské konvertitce, samostatné obchodnici, která založila první křesťanskou domácí církev v Evropě tzv. Filipskou křesťanskou komunitu. Její funkční patronát zahrnuje Pavla a jeho spolupracovníky materiální podporou a učí, že je třeba podporovat misijní práce a zdůrazňuje význam pohostinnosti¹⁰⁷ i podnikání.

Autor Pavel píše o Phoebe, diakonce, pravděpodobně nositelce Pavlova listu do Říma, která pomáhá šířit Pavlovo učení a navíc podporuje mnoho lidí v římské křesťanské komunitě, Pavel vyjadřuje uspokojení s její prací a vyzdvihuje obecně význam žen v církevních službách a důležitost podpory komunity.

Autor Jan píše o matce Ježíše, Marii, učí, že je to matka mesiáše, která je sama učednicí a je přítomna klíčových momentů Ježíše a jeho života a smrti. Jan učí a inspiruje věřící tím, jak funguje Ježíšova rodina i apoštolové, kteří jsou příkladem pro další věřící. Jan vyzdvihuje matčinu oddanost, sílu a víru jako vzor pro věřící ženy a jako archetyp matky, jako zjevení hodnot.

Autor Pavel, který intenzivně využíval dopisy k řízení a formování raných křesťanských komunit, se opíral o existující formy komunikace, jako je žánr epištoly, aby udržoval a posiloval vztahy s komunitami na dálku. Tato forma komunikace podporovala i orality, která byla klíčová pro tvorbu a udržení kolektivní paměti a identity komunity. Pavlova korespondence a učení odrážela přístup, kterým chtěl prosazovat rovnost a spravedlnost, vzdorující některým tradičním náboženským a sociálním normám.

7.1.3 DOPISY

Pastorální epištoly v Novém zákoně, jako je první list Timoteovi, obsahují direktivy, které omezují role žen ve sboru, což může ukazovat na restriktivní názory v určitých křesťanských komunitách (blíže jsme se věnovali v první kapitole ve studii Paul On Women in the Church)

¹⁰⁷ *Slovník antické kultury*. Členská knižnice (Svoboda). Praha: Svoboda, 1974. str. 267 *Hospitium*, pro Římany mělo pohostinství velký význam při úředních nebo obchodních cestách, přespolních návštěvách, pro účast na slavnostech a hrách, důvodem byl nedostatek a úroveň ubytovacích kapacit, hostitele tento patronát zavazoval, po prokázání druhého kusu měděné nebo hliněné destičky jako důkazu totožnosti, býti hostinným přítelem a zopatrřit hosta.

Také vidíme 1. list Timoteovi, jeden ze tří tzv. pastýřských listů (spolu s 2. listem Timoteovi a Titovi), který je nabádavým dopisem, který chce přesvědčit raně křesťanskou komunitu, aby dodržovala určité způsoby chování a zaujíkala odlišné společenské role podle pohlaví, a také ji varovat před neautentickými učiteli. Listy kombinují osobní, pastorální a teologické psaní. Obsahují zdravice, díkůvzdání, modlitby, výklady, morální napomenutí, osobní zprávy a závěrečné pozdravy. Stylisticky se liší, v závislosti na adresátovi a účelu listu.

Autor, pravděpodobně Pavlův obdivovatel a moralista z počátku 2. století, který touží podpořit Pavlovu pověst, vyjadřuje vážné obavy o veřejné vystupování této rané křesťanské komunity v Římské říši. Snaží se prosadit tradiční hierarchické a patriarchální kodexy. Od křesťanského muže se očekává, že bude mít sebekontrolu a vykonávat kontrolu nad chováním všech členů domácnosti. Stejně jako většina biblických spisů je 1. list Timoteovi určen mužům, možná mužským církevním představitelům; ženy, děti a otroci mají být vedeni jejich pokynů¹⁰⁸. Jsou zde naznačeny jasné genderové role a chování¹⁰⁹.

Typickým projevem náboženství je extáze, ať ve formě mystického zření nebo vytržení navozeného rytmickou hudbou a tancem. V obou případech jde o pokusy dostat se k tušené hlubší rovině skutečnosti¹¹⁰.

Zmíněný křesťansko-literární přístup, který vychází z komunikace příběhů skrze známé žánry, měl za cíl zlepšit srozumitelnost a přístupnost textů. Tento přístup umožnil, že křesťanské texty mohly být široce šířeny a že různé vrstvy společnosti mohly nalézt v těchto příbězích hodnoty relevantní pro své vlastní životy. Tímto způsobem literatura a jiné formy vyprávění napomáhaly kultivaci společnosti a podporovaly šíření nových sociálních a duchovních perspektiv.

Dopisy působily na dálku. Apoštol Pavel a další vůdci mohli komunikovat, instruovat a formovat komunitní normy a praktiky na dálku, čímž upevňovali jednotu a směr křesťanského hnutí. Tento přístup byl zvláště účinný v době, kdy osobní setkání byla omezená geografickými vzdálenostmi a politickými omezeními. Dopisy jako literární forma byly koncipovány tak, aby se daly snadno předčítat a šířit v rámci komunit, což umožňovalo rychlou a širokou distribuci křesťanských učení.

¹⁰⁸ Někteří lidé nebyli považováni za osoby s pohlavím. Muži, kteří nebyli považováni za dostatečně mužné – muži-otroci, poražení, nepřátelé a barbaři byli stereotypně považováni za lidi, kterým chybí andreaia (řecky), virtus (latinsky), mužnost (Ivarsson 2007: 165-6). Otroci, muži i ženy, nebyli vnímáni jako nositelé pohlaví, což s sebou neslo kulturní přisuzování definovaných vlastností a očekávání. Nemohli si proto činit nároky na čest, postavení, práva nebo ochranu na základě své mužskosti nebo ženskosti. Osoby v domácnosti bez autority, které byly nejvíce marginalizovány, byly otrokyně, včetně dětí. Otroci a otrokyně neměli žádné sexuální soukromí. Mohli být kdykoli sexuálně zneužiti svým majitelem nebo kýmkoli jiným se svolením majitele NEUFELD, Dietmar a DEMARIS, Richard E. (ed.). *Understanding the Social World of the New Testament* str.48

¹⁰⁹ NEUFELD, Dietmar a DEMARIS, Richard E. (ed.). *Understanding the Social World of the New Testament*. Taylor & Francis, 2010. ISBN 0-203-86514-6. str.51

7.1.4 EVANGELIA

Evangelium jako literární žánr byl použit, aby se zachytil a sdělil příběhy o Ježíšově životě, jeho učení, smrti a vzkříšení. Tyto texty kombinovaly narativní a didaktické prvky s cílem nejen informovat, ale i inspirovat víru a morální jednání mezi věřícími. Výsledkem bylo, že evangelia nejen předávala klíčové teologické poselství, ale také formovala a upevňovala křesťanskou komunitní identitu a praxi.

Stručné písemné formy byly ústně přednášeny učiteli a řečníky a studenty a další si je zapisovali (pravděpodobně je při psaní přeříkávali nahlas). Poté lidé tyto stručné celky rozpracovali do projevů, které přednášeli ústně. Kázání tedy nebylo jedinou řečnickou formou v nejstarším křesťanství. Samotné příběhy a výroky mohly být spíše prezentovány argumentačním způsobem nebo mohly být východiskem pro celou argumentační řeč¹¹¹.

Jedinečnost evangelií spočívá především v jedinečnosti jejich obsahu, který je dán jejich předmětem: Ježíš Nazaretský, který učil, že Boží království je dočasně přítomné v jeho životě, tak v životech na zemi přítomných lidí. Činil zázraky, byl popraven jako revolucionář, ale zvítězil nad smrtí zmrtvýchvstáním. Evangelia, každé z nich a každé různým způsobem rozvíjí tato spojená témata. Raní křesťané je četli a věřili, že Ježíš je Mesiášem, jakého Židé očekávali, a dále, že je Božím Synem, který byl povýšen po Boží pravici a vrátí v moci a slávě při vyvrcholení dějin, aby soudil živé i mrtvé.

Žádný řecko-římský životopis nezobrazuje život ani vzdáleně srovnatelný s Ježíšovým¹¹². Evangelia, tedy představují adaptaci řecko-římských biografických konvencí, které se používaly ke zprostředkování života s jednotným náboženským významem pro křesťany. Evangelia se zajímají o Ježíšovu smrt. Přesto v mnoha starověkých kulturách vznik životopisů byl úzce spojen s epitafy a chvalozpěvy.

V Novém zákoně jsou zmíněny ženy jako významné postavy v domácích církvích. Například Lydie¹¹³ ve **Skutcích apoštolů**, která hostila církevní setkání ve svém domě. Její praxe ukazuje, že ženy nejenže měly klíčové role v hostitelských aktivitách, ale mohly být i centrem duchovního a komunitního života raných křesťanů.

Tyto biblické příběhy často poskytují příklady ženské síly, odvahy a moudrosti, které mohly působit jako vzory pro ženy ve starověkých i moderních společnostech.

¹¹¹ AUNE, David E. (ed.). *Greco – Roman literature and the New Testament...* str. 23

¹¹² AUNE, David E. (ed.). *Greco – Roman literature and the New Testament...* str.122

¹¹³ Lydie je první konvertitka ve Filipech

Tryfena a Tryfosa jsou zmíněny v Novém zákoně, v Pavlově dopise Římanům. Tyto dvě ženy jsou zmíněny v kapitole 16, verš 12, kde Pavel vysílá pozdravy různým členům křesťanské komunity v Římě. V textu se o nich píše: "Pozdravte Tryfenu a Tryfosu, které pracují v Pánu."

Tento krátký údaj naznačuje, že obě ženy byly aktivními a důležitými členkami rané křesťanské komunity. Termín „pracují v Pánu“ poukazuje na jejich zapojení do služby v církvi, což mohlo zahrnovat široké spektrum činností jako péče o chudé, pohostinnost, evangelizace, vyučování nebo podpora jiných členů komunity.

Význam jejich služby v křesťanské víře je důležitý, protože ukazuje, jak klíčovou roli hrály ženy ve vývoji a udržování rané církve. Jejich oddanost a práce jsou příkladem toho, jak byly ženy významně zapojeny do církevních aktivit a jak přispívaly k růstu a posílení křesťanských komunit. To také odráží širší téma Nového zákona, který zdůrazňuje důležitost každého člena komunity v těle Kristově, bez ohledu na pohlaví, status nebo jiné rozdíly.

7.2 PRVNÍ KONVERTITÉ

Téma konverze, jak je zobrazeno ve spisu o Josefovi a Asenat¹¹⁴, diskutuje o tom, jak konvertité – zejména ženy vysokého postavení – přijímali judaismus a křesťanství. To je relevantní pro porozumění jak historické dynamice konverze, tak jejímu narativnímu zobrazení ve starověkých textech, jako je příběh Josefa a Asenat.

Příběh rozvíjí Josefův vztah k jeho budoucí ženě, egyptské dívce ze vznešeného rodu. Dále líčí odklon Asenaty od egyptského náboženství a její konverzi (obrácení) k židovství, kterou si Josef stanovil jako podmínku spolužití. Román je modelem k uchování židovské diasporní identity 115 v helénistické společnosti a pro nás cenným pramenem k poznání jejích mravů v době před rokem 70 n. l., kdy román v Egyptě vznikl. Autor zůstal v anonymitě.

Protože se v románu líčí stolování s chlebem života a kalichem nesmrtelnosti, byl spisek pokládán za křesťanský a stolování za ohlas večeře Páně. Jde však o stolování stvrzující přijetí Asenat jako proselytky, doprovázené navíc pomazáním olejem a ochutnáním plástve medu. Josef je jakožto zvěstovatel Božího záměru označen jako Slovo. Projevuje se požadavek na konvertování žen, který může pocházet až z doby poexilní, z doby, kdy Ezdráš působil na ty různých sňatků, tímto způsobem se definovali vztahy těsně poexilní.

¹¹⁴ MATTHEWS, Shelly. *First converts: Rich pagan women and the rhetoric of mission in Early Judaism and Christianity*. Kalifornie: Stanford University Press. ISBN 0-8047-3592-1.

¹¹⁵ V NZ nacházíme zmínky v Jk 1,1 a 1Pt 1,1, kde se pojem diaspora přenáší na křesťany, a to zřejmě v pozitivním smyslu. Jsou rozptýleným lidem, jehož skutečným domovem je nebeský Jeruzalém (srv. Ga 4,26), království Boží, nebesa (Fp 3,20)¹¹⁵.

V textu apokryfního skutku Pavla a Thekly je možné vypočítat několik pasáží, které se vztahují k pravidlům rané církve a mohou se týkat zapojení žen. Pavlova misionářská společenice, která je apoštolkou a prožívá řadu dobrodružství a sama se pokřtí. Tento odkaz ukazuje, že raná církev četla o příkladech žen, které se aktivně účastnily náboženského a společenského života, což bylo pro tehdejší dobu poměrně neobvyklé.

Postava Thekly a odkazy na ni v raně křesťanských textech, jako je "Skutky Pavla a Thekly", mohou být skutečně vnímány jako forma opozice vůči tradičnějším pastorálním epištolám, které obecně prosazují konzervativnější pohled na role žen v církvi¹¹⁶.

7.3 EPITAFY A CHVALOZPĚVY

Podle antického řeckého pojetí mohl být život člověka zhodnocen až po ukončení jeho života, tedy smrtí¹¹⁷. Vidíme příklady v anonymních Životech proroků (cca. 1. století n. l.), dále Plutarchovi Životopisy slavných Řeků a Římanů, konkrétně Katona Mladšího se zaměřuje na jeho život a jeho příkladnou smrt¹¹⁸. Zde vzniká žánr mučednické literatury, jako subžánr životopisů. V době Gaia Fannia bylo v módě psát o úmrtích těchto osobností slavných mužů popravených za Nerona, Pliniovy listy a Titinia Capita, který pravděpodobně napsal *Exitus illustrium virorum*, "Odchod slavných mužů", a se specializoval na scény smrti.

Stejnou módou se řídil i Tacitus, např. jeho vyprávění o posledních dnech Seneky, v Análech, a Thrasea a Sorama v Letopisech. Po smrti byly hrdinovi vytesány na náhrobcích epitafy a pěny chvalozpěvy, které často sloužily k zvýraznění hrdinských či ctnostných aspektů života a byly přímo spojeny s pohanskými vírami a kulturními hodnotami.

Evangelia mají inkluzivní charakter, stejně jako řecko-římská biografie obecně. Jsou příkladem inkluzivní literární formy, do níž se začleňuje řada kratších literárních forem. Věnují pozornost Ježíšově smrti, ale způsob, jakým je smrt prezentována, slouží k teologickému a soteriologickému účelu.

Smrt Ježíše Krista není jen oslavou jeho života nebo činů, ale hlavně momentem, který má zásadní význam pro křesťanskou víru – jde o akt vykoupení a základem pro víru je jeho vzkříšení. Na konci prvního století po Kristu byl v módě psát o krátkém životě slavných mužů s důrazem

¹¹⁶ MACDONALD, Dennis Ronald. *The legend and the Apostle: the battle for Paul in story and canon*. 1946.

¹¹⁷ MATTHEWS, Shelly. *First converts...* str.123

¹¹⁸ Katonova smrt v Utice, kde si po prohrané bitvě u Thapsu vzal život, je podána Plútarchem jako vrchol jeho filozofického a morálního postoje. Jeho odmítnutí kapitulace a volba smrti místo ponížení se stala symbolickým gestem republikánského odporu a stoické integrity, která byla v ostrém kontrastu s tehdejší korupcí a morálním úpadkem Říma. Plútarchos používá Katonův příběh jako studii charakteru a politického ideálu. Katon je často představován jako protiklad k Caesarovi, jehož ambice a mocenské metody jsou představovány v negativním světle ve srovnání s Katonovým ideálem republikánské ctnosti.

na smrt (pravděpodobně z toho vznikla křesťanská mučednická literatura) která je subžánrem biografie¹¹⁹.

7.4 DIDACHÉ

Nekanonické náboženské spisy mají charakter naučný, spekulativní nebo jsou souborem moudrých výroků a praktických rad¹²⁰.

Text Didaché byl prvním manuálem pro raně křesťanské obřady. Několik badatelů se zmiňuje, že ranní křesťané potřebovali návod, jakým vést bohoslužby. Je možné, že i Pavlovy dopisy vzbudily vlnu orality, tázání po tom, jak opravdu správný křesťan žije. Je pravděpodobné, že tato křesťanská diskuze vyústila v rozhodnutí napsat manuál, jak se křesťanské obřady mají vést. A to, že z našeho úhlu pohledu autor zapomněl na roli a postavení žen při náboženských setkání bylo důsledkem tradičního patriarchálního světa, který uvažoval v intencích řečnických proslovů vedených na náměstích a dodržoval určení rolí žen ve společnosti, tedy vedení domácnosti a plození dětí.

Didaché neboli Učení Pána hlásané národům dvanácti apoštoly, podává etické učení tzv. kompendium etiky (od dob sofistů) o dvou životních cestách: cesty života a cesty smrti. Je to nejdůležitější dokument poapoštolské doby. Cesta života zdůrazňuje lásku k Bohu a bližnímu a obsahuje morální předpisy podobné Ježíšovým kázáním na hoře.

Druhá část se věnuje liturgickým pravidlům a popisuje, jak mají být prováděny křesťanské obřady, jako jsou křest, post, modlitba a Eucharistie. Třetí část Didaché se zabývá otázkami církevní organizace, včetně role proroků, učitelů a biskupů. Autor, pravděpodobně ze Sýrie nebo Egypta, měl záměr zachytit v krátkosti učení církve (pravděpodobně komunitu v Antiochii) v letech 80–130 n.l. a přináší pojmenování představitelů místních komunit¹²¹, kteří byli nazýváni ἐπίσκοποι πα δίακονοι (*episkopoi, diakonoi*¹²²). Poskytuje přímý pohled na to, jak prvotní křesťané chápali učení Ježíše, jaký druh morálního vedení přijímali a jak se organizovaly jejich komunity.

Didaché je významné tím, že odráží přechod od velmi rané fáze křesťanství, kdy se ještě plně nevyformovala církevní hierarchie a liturgické normy, a ukazuje na začínající procesy institucionální a kodifikace křesťanských pravidel a rituálů.

¹¹⁹ AUNE, David E. (ed.). *Greco – Roman literature and the New Testament*. The Society of Biblical Literature, 1988. ISBN 1-55540-231-3. str. 123

¹²⁰ POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993. ISBN 80-702-1052-4.

¹²¹ EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY. *Encyklopedický biblický slovník*

¹²² SCHOTTROFF, Luise; SCHROER, Silvia a WECKER, Marie-Theres. *Feministische Exegeze: Forschungserträge zur Bibel aus der Perspektive von Frauen*. Germany, 1995. ISBN 3-534-12070-1. str. 224 uvádí, že výklad slova diakonein (a skupiny slov) je sporný, tradičně exegeze rozlišovala mezi službou mužů (mužský před, služba slova) a službou žen (pečovatelská práce, práce v domácnostech) a zvláštní ženská služba (návštěva nemocných žen)

Pokud bychom chtěli zkoumat dynamiku mezi ústní a písemnou tradicí v raném křesťanství a jejich roli v šíření křesťanských učení a příběhů, museli bychom analyzovat klíčové aspekty a implikace této dynamiky. Ve starověkém světě, včetně raně křesťanského kontextu, bylo vzdělání v rétorice často vyhrazeno mužům, což jim umožňovalo aktivně se účastnit veřejných debat a kázání¹²³. Ženy, pokud nebyly výjimečně z pozic vysokého společenského postavení nebo součástí některých specifických náboženských skupin, obvykle takovou příležitost neměly. Navzdory těmto omezením existují historické důkazy o tom, že některé ženy hrály významné role v raných křesťanských komunitách. Například Phoebe, diakonka z Kenchreai, je zmíněna Pavlem v jeho Listu Římanům jako významná pomocnice a ochránkyně mnoha lidí, včetně Pavla samotného. Priscilla společně se svým manželem Akvilou, byli důležitými spolupracovníky Pavla a podle Nového zákona vedli domácí církve a učili Apolla, což naznačuje, že mohla vystupovat i v učitelské roli.

Pokud jde o specifické písemné doklady o ženách, které káží v raných křesťanských komunitách, ty jsou relativně vzácné, což je dáno kombinací kulturních omezení a povahy dochovaných textů. Většina historických záznamů byla psána muži a často reflektovala genderové normy té doby. Didaché, jako raný křesťanský dokument, se zaměřuje na liturgii, etiku a církevní organizaci, ale nezmiňuje konkrétně role žen v těchto kontextech. Toto opomenutí je pravděpodobně odrazem širších sociálních a teologických názorů, které v té době převládaly¹²⁴. Znamená to že ani rozvoj křesťanské tradice vždy nepřinášel pohled na ženy a jejich náboženský svět a ani populární literatura nezohledňovala jejich roli a schopnost vést či tvořit, což by se zajisté projevilo v liturgii a v úrovni péče o děti. Je pravděpodobné, že potlačování duchovního rozvoje křesťanských žen a účasti na něm se mohlo přenést také do výchovy dětí a následně celé společnosti. Toto téma by mohlo být dobrým námětem k dalšímu výzkumu.

¹²³ LUKES, Jiří. *Raně křesťanská rétorika: vybrané apokryfní skutky a řeči ve světle rétorických analýz*. V Praze: Centrum biblických studií, 2009. ISBN 978-80-254-6257-7. str.85

¹²⁴ AUNE, David E. (ed.). *Greco – Roman literature and the New Testament*. The Society of Biblical Literature, 1988. ISBN 1-55540-231-3.str.19

8 APOKRYFNÍ SPISY

8.1 APOKRYFNÍ EVANGELIA

Raná křesťanská literatura obrací pozornost na Ježíšovy učedníky vyslané do světa kázat evangelium. Jejich příběhy a zázračné činy jsou vylíčeny ve velkém množství apokryfních „skutků“ (název žánru je odvozen od Lukášových Skutků apoštolských z 1. stol. po Kr.), jež vznikaly od 2. století v řecky mluvící oblasti Středomoří a rozšířily se po celém křesťanském světě. Jádro tohoto svazku tvoří patero nejstarších apokryfních skutků, jež zachycují působení apoštolů Petra, Pavla, Ondřeje, Jana a Tomáše¹²⁵.

Apokryfní evangelia v užším smyslu slova, tedy spisy evangelijního typu nebo spisy jiného druhu, které se šířily pod názvem „evangelium“ a vznikaly do konce 2. století n.l. na mnoha místech sice jen popustily uzdu obrazotvornosti tehdejšího lidového křesťanství, nicméně odrážejí i některé závažné problémy své doby jako je emancipace¹²⁶ žen, vztah k jiným náboženským a filozofickým proudům či hledání lidových forem křesťanské zbožnosti¹²⁷.

8.2 APOKALYPSY

Zatímco v bibli je apokalyptický žánr zastoupen jen okrajově (knihou Daniel a Zjevením sv. Jana), apokryfních spisů, jež do biblického kánonu nebyly přijaty, je celá řada. Tyto apokalypsy neboli „zjevení“ se pohybují na rozhraní židovské a křesťanské literatury a zrcadlí dobu neklidu a pronásledování, jež v prvních staletích po Kristu zažívala raná církev. Proto se v nich objevuje naděje, že pronásledování věřících je znamením blížícího se vysvobození a nastolení Kristova království. Druhým hlavním tématem je stará lidská otázka, jaký osud po smrti čeká lidi dobré a zlé. Apokalypsy na ni odpovídají popisem nebeských sfér a blaženosti spravedlivých v ráji, a ještě obšírněji barvitým líčením pekla. Petr, Pavel, Maria či Ezdráš v doprovodu andělů putují po místech, kde jsou hříšníci krutě trestáni, prosí Boha o smilování a někdy pro ně dokonce vyprosí nedělní úlevu v jejich útrapách¹²⁸.

¹²⁵ DUS, Jane Amos. *Příběhy apoštolů: Novozákonní apokryfy II*. Vyd. 2. Knihovna rané křesťanské literatury. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-858-7. str. 339

¹²⁶ Slovo emancipace mělo ve starověku jiný význam, není to zrovnoprávnění v našem slova smyslu. Emancipace byla významově participace na komunitním životě v nových rolích. Ženy bývaly diákonky a doprovázely některé apoštoly. Přirozeně plnily řadu rolí, např. strážkyně obrazu manžela.

¹²⁷ DUS, Jan Amos a POKORNÝ, Petr. *Novozákonní apokryfy*. Vyd. 3. Knihovna rané křesťanské literatury. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-405-1

¹²⁸ DUS, Jan A. *Proroctví a apokalypsy: Novozákonní apokryfy III*. Knihovna rané křesťanské literatury. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-814-3. str. 145

Prostřednictvím evangelií nám odpovídá nejvyšší autorita, tou je Ježíš Kristus, vyvýšený po smrti, který svým působením, svým životem i svou smrtí ukázal lidstvu, že evoluce dějin se odehrává na úrovni pomoci potřebným¹²⁹.

Příběhy jako tento mají hluboký dopad na vnímání role žen v náboženských a kulturních narativích, poskytují platformu pro diskusi o etice, morálce a spravedlnosti, a zdůrazňují, jak náboženské texty mohou ovlivnit společenské vnímání a zacházení s ženami.

8.3 APOKRYFNÍ SKUTKY APOŠTOLŮ

S výjimkou Skutků Janových jsou příběhy završeny vyprávěním o apoštolově mučednické smrti (martyrium), provázené řadou zázračných událostí. Z hlediska literárního jsou skutky obtížně zařaditelné: kromě kázání a modliteb obsahují i motivy známé z helénistických milostných románů či aretologií (vyprávění o podivuhodných činech potulných filozofů), což apokryfní skutky přibližuje soudobé literární produkci.

Významné jsou též hymnické pasáže (zmiňme alespoň Píseň o perle a Ježíšův tanec s učedníky). K bizarnosti spisů přispívají prvky lidového stylu a svérázný humor, jež se ocitají v sousedství pasáží liturgického a slavnostního rázu. Podobně jako další apokryfní spisy, ani apokryfní skutky nebyly přijaty do biblického kánonu. Obsahovaly totiž příliš mnoho myšlenek odchylných od církevního učení: spekulace, podceňování materiálního světa, popírání Kristova vtělení, přísná askeze. Skutečný vliv těchto apokryfů však asi nebyl tak velký, jak se někteří obávali.

Později nad misijní funkcí převážila funkce zábavná, a tak v apokryfech ubývá sporných teologických výkladů a přibývá zázraků. Příkladem takového vývoje jsou i dvě mladší vyprávění o zesnutí Panny Marie. Kromě již zmíněných spisů obsahuje náš výbor koptské Skutky Petra a dvanácti apoštolů a uzavírají jej pseudoepigrafní listy, za jejichž autora je vydáván zejména apoštol Pavel – kromě velmi oblíbeného Listu o neděli (List spadlý z nebe), který údajně sepsal sám Ježíš.

8.4 APOKRYFNÍ SKUTKY JANOVY

Mezi ‚leukiovskými skutky‘, jak bývá podle Fotia označována klíčová skupina pěti apoštolských apokryfů¹³⁰, jsou Skutky Janovy výjimečné co do literární barvitosti a mírou svého rozšíření. Jsou dokladem literatury lidové a mísí se v nich žánry helenistického románu s peripetemií blou-

¹²⁹ Češi jsou vůči křesťanství imunní, říká Petr Pokorný. Online. ČT24. 2012. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/archiv/cesi-jsou-vuci-krestanstvi-imunni-rika-petr-pokorny-285831>.

¹³⁰ *Encyklopedický biblický slovník*. ETF Online. Dostupné z: https://ebs.etf.cuni.cz/index.php/Encyklopedický_biblický_slovník. Apokryfní Skutky se vyznačují především barvitými zázraky.

dění na cestách, erotické prvky, pohřby nešťastných milenců a manželů, vykrádání hrobů a s filozofickou aretologií¹³¹, didaktickým heroismem, a hlavně neobyčejně rétorickou teologickou složkou (viz ukázka).

Apokryfní příběh Drúsiané a Kallimacha z apokryfních Skutků Jana¹³² poskytuje hlubší pohled na Drúsianinu víru a odhodlání, což je důležitý aspekt jejího příběhu. Vzhledem k tomu, že tento příběh je součástí apokryfní literatury, je obzvláště cenné mít podrobnější kontext a pochopení motivací postav.

Drúsiana, vdaná a oddaná křesťanka, se ocitá v extrémní situaci, kdy je její manžel, zklamán jejím rozhodnutím zůstat mu věrná pouze v duchu, ale nikoli tělesně, zavře ji do hrobky. Stojí před ultimátem: buď obnovit jejich manželský vztah na fyzické úrovni, jak to bylo dříve, nebo čelit smrti. Drúsiana si v důsledku své hluboké víry volí smrt.

Tento příběh ilustruje, jak opravdová víra vyžaduje neochvějnou oddanost a schopnost vydržet všemožné životní zkoušky:

„starosti, děti, rodiče, úspěch, bída, lichocení, nerozvážnost mládí, krása, chlubitost, bohatství, touha, hněv, zpupnost, lehkomyšlnost, závist, žárlivost, nezájem, opovážlivost, svárliivost, úskoky, peníze, výmluvnost“

Věřící člověk musí mít před očima cíl a přemýšlet o tom, jaký bude, zda bude hodnotný, rozumný, nepřinášející újmu, a duše se pak ukáže jako oddaná víře a Bohu, až dospěje k cíli. Drúsianino rozhodnutí ukazuje, že věřící člověk by měl mít stále na paměti konečný cíl – být věrný své víře a Boží vůli, a to až do konce života.

8.5 APOKRYFNÍ SKUTKY PAVLA A THEKLY

Obecně helénistická kultura, která převládala ve středomořském světě, ovlivňovala způsoby šíření a přijímání nových idejí, včetně křesťanství. Použití *koiné*, společné řeči té doby, a adaptace tradičních literárních forem a žánrů umožnilo raným křesťanským textům snadněji rezonovat s širším publikem. Evangelia, i když byla novým literárním žánrem, obsahovala prvky známé z řeckých epických, tragických, a dokonce i běžných užitkových žánrů, což napomáhalo jejich šíření a přijetí.

Apokryfní literatura, jako jsou Skutky Pavla a Thekly, mohla nabízet inspiraci a modely pro ženy, které hledaly aktivnější role ve svých komunitách, ať už v duchovních, sociálních či vzdělávacích oblastech. V rámci širšího vlivu na společnost, tyto příběhy mohly podporovat ideály

¹³¹ Nauka o ctnostech

¹³² *Novozákonní apokryfy*. Vydání třetí. Knihovna rané křesťanské literatury. Praha: Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-584-5.str.317-339

rovnosti a důstojnosti mezi pohlavími, což bylo významně podporováno učením Ježíše a apoštolů, kteří zdůrazňovali rovnost všech lidí před Bohem.

Kult Thekly v Malé Asii, ilustruje, jak postavy jako Thekla mohly být idealizovány a stát se symboly pro určité sociální a duchovní ideály. Thekla, oslavovaná pro svou nezávislost a duchovní autoritu, byla příkladem pro ženy šlechtičny, které měly prostředky k osamostatnění. Její příběh mohl sloužit jako inspirace i pro ženy z nižších společenských vrstev, které mohly z jejího příkladu čerpat sílu a sebevědomí¹³³.

Thekla se vzdává tradičního života ženy, včetně manželství a mateřství, aby se stala evangelistkou a učitelkou, je ukázkou ideálu, který přesahuje konvenční očekávání společnosti vůči ženám. Nabízí alternativní vzory chování a života, které nebyly omezeny pouze na patriarchální struktury a efektivně předává křesťanské hodnoty a etické principy napříč různými kulturami.

8.5.1 STRUKTURA PŘÍBĚHU

Příběh je o víře, lásce k Bohu, o misijní pouti Apoštola Pavla a o rozhodnutí změnit zažitá konvence. Vyprávění začíná setkáním se vzdělanou dívkou z bohaté rodiny, šlechtičnou Theklou. Pavel ji potkává v jejím rodném městě, kde ji archetyp tradičních společenských hodnot (matka) předurčil budoucnost, stát se sociálně neaktivní ženou v domácnosti (matkou a manželkou bohatého Thamyrise). Thekla, po tom, co uslyšela učení Pavla (Blahoslavení jsou čistí srdcem, neboť oni budou vidět Boha), zatoužila vzepřít se ustáleným společenským zvykům a rozhodla se neprodat se za určeného snoubence, zůstat čistá. Thekla si uvědomila, že by mohla žít jinak, nově, stát se kazatelkou zvěstí o svobodě, o čistotě a lásce v jediného Boha. To jí navždy změnilo život. Je ve své mladistvosti divoká, odvážná a hned naplno jedná podle svých citů. Cítí zásadní životní příležitost. Sedí u okna, nejí a jen poslouchá, co Pavel v sousedství káže. Pavel je pro ní symbolem jiného způsobu myšlení a představitelem jiných kulturně společenských hodnot. Thekla běží za ním a soucítí s jeho uvězněním (líbá jeho pouta). Jediné, co si přeje je, osvobodit se z tradičních dogmat společnosti a naslouchat mu, propadá učení o Ježíšovi (s extatickým vytržením). Její matka i snoubenec to vidí a nezůstane to bez následků. Snoubenec žárlí, neustojí, že jeho snoubenka chce porušit tradice, neuznává ženu jako svobodnou bytost, bere situaci tak, že je už skoro jeho a navždy, a udá ji, římský konzul rozhodne, aby posílil strach obyvatelstva, Theklu upálit, ale meteorologické podmínky (bouřka, náhoda?) ji zachrání a spěchá vyhledat Pavla, který po bičování utíká z města. Pokračování Thekly v příběhu je spjato s postavou královny Tryfainy a je více popsáno v dalších podkapitolách.

¹³³ DAVIS, Stephen J. *The Cult of Saint Thekla: A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity*. A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity. Oxford University Press, 2001. ISBN 13 978-0199548712.

Thekla se ve svých 18 letech osvobozuje a otevírá se jí nová životní cesta, tedy obstat v novém společenském postavení podobném tradičnímu mužskému. Odděluje se od Pavla jeho příkazem, „Jdi a uč“, a přebírá novou identitu, připne si plášť, který symbolizuje mužský svět a opásá se opaskem,¹³⁴ tedy se zbavuje strachu. Vychází vstříc persekucím a hordám římských vojáků, ale v nové identitě učitelky a léčitelky nachází naplnění a klid, protože krátký epilog vypráví, že její život končí poblíž Seleukie. A tam „usnula vznešeným spánkem“¹³⁵ pokojně(!). Za prokázaná martyria je prohlášena za svatou a vzniká její kult. Archeologické nálezy ukázaly častý výskyt keramických nádob na vodu s vyobrazením Thekly, pravděpodobně obliba obyčejných žen a symbolická posila v každodenní práci¹³⁶.

8.5.2 MECENÁŠKA KRÁLOVNA TRYFAINA

V jedné z těchto epizod je Thekla uvězněna a hrozí jí znásilnění ve vězení. Královna Tryfaina, která je popisována jako významná a bohatá žena, vstupuje do příběhu jako ochránkyně Thekly. Tryfaina je pohnutá příběhem Thekly a jejím odhodláním zůstat věrná svým náboženským přesvědčením, a proto se rozhodne ji ochránit. Královna zasáhne, aby zabránila Theklinu znásilnění a pomáhá jí dále v aréně.

Tento moment v příběhu zdůrazňuje nejen důležitost ženských postav ve Skutcích Pavla a Thekly, ale také téma ženské solidarity a vzájemné podpory v kontextu raného křesťanství. Příběh Thekly a její interakce s Tryfainou ilustrují, jak ženy mohly hrát aktivní a rozhodující roli v podpoře a šíření křesťanské víry, a to i v obdobích značného osobního rizika a společenského odporu.

Podpora královny Tryfainy Thekle ilustruje, jak klíčové bylo pro rané křesťanské vůdce a kazatele získat podporu vlivných a bohatých mecenášů. Tato dynamika byla zásadní pro šíření křesťanství a pro překonání sociálních a ekonomických bariér, které by jinak mohly jejich činnost omezovat.

¹³⁴ DUNKLE, Roger. *Gladiátoři: krutá podívaná ve starověkém Římě*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-031-2. str. 124... může připomínat příběhy o ženách gladiátorkách, které byly např. Římě cvičeny v bojovém umění, včetně ovládání meče. Gladiátorky byly současně předmětem posměchu a erotických výpadů. Ženy gladiátorky jsou zmiňovány v souvislosti se Spartakovým povstáním. Kruté popravky ukřižováním ukazují na krutost antického Říma.

¹³⁵ DAVIS, Stephen J. *The Cult of Saint Thecla: A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity*. United States: Oxford University Press Inc. New York, 2001. ISBN 0-19-827019-4. str.7

¹³⁶ DAVIS, Stephen J. *The Cult of Saint Thecla... str.*

8.5.3 *LSTI KRÁLOVNY TRYFAINY*

Pohled na dynamiku moci, vlivu a manipulace v rámci raně křesťanských textů je to, co nám rovněž příběh Thekly přináší. Ta ilustruje složité role, které ženy mohly hrát, a způsoby, jakými mohly ovlivňovat události ve svůj prospěch i prospěch ostatních.

Postava královny Tryfainy využívá své postavení a vlivu u vladaře k dosažení svých cílů, což může být vnímáno jako projev moudrosti a strategického myšlení. Její schopnost manipulovat situací k záchraně Thekly může být interpretována jako příklad toho, jak ženy mohou efektivně používat dostupné prostředky pro dosažení spravedlnosti nebo pro ochranu těch, kteří jsou ve zranitelné pozici, může to být také chápáno jako návod křesťanského chování. Omdlení může být interpretováno jako způsob, jakým Tryfaina upozornila na naléhavost situace a vyvolala okamžitou reakci, která by jinak v aréně nebyla možná. Tato akce může symbolizovat obecnější strategie, které ženy používaly, aby překonaly omezení svých sociálních rolí a přímé konfrontace.

Ženy již od nepaměti využívají v příbězích různé metody, včetně manipulativních postupů, aby zvrátily situace ve svůj prospěch. Hlavním důvodem jejich jednání je často touha pomoci těm, kteří jsou v nouzi. Tento způsob, který často vychází z mateřského citu, je ukázán na tom, že královna Tryfaina přijala Theklu jako svou dceru. V antice se od žen očekávalo, že budou mít děti, což mohlo být důvodem, proč královna Tryfaina, které dcera zemřela, začala podporovat Theklinu emancipaci. Je zřejmé, že královna je bystrá a chytrá žena, která vidí Theklin potenciál. Domnívám se, že postava královny Tryfainy může být inspirovaná obrazem a životem Livie Drussily.

Livia, jako významná historická postava a manželka císaře Augusta, měla obrovský vliv na politické a společenské dění v raném římském impériu. Její schopnost manévrovat v mocenských strukturách a používat svůj vliv pro dosažení osobních i politických cílů mohla být inspirací pro vytvoření literárních postav podobného charakteru v pozdějších textech.

8.5.4 *SOUČASNÝ VÝZKUM "SKUTKŮ PAVLA A THEKLY"*

Někteří vědci se zaměřují na didaktickou a etickou funkci textu, jak poukazuje na životní styl, který je očekáván od křesťanů. "Skutky Pavla a Tekly" mohou být chápány jako text, který ilustruje ideály čistoty, odvahy ve víře a nezávislosti na sociálních a genderových normách té doby. To ukazuje, že text mohl sloužit jako návod pro chování v křesťanských komunitách, podobně jako to dělaly epištoly¹³⁷.

¹³⁷ MACDONALD, Dennis Ronald. *The legend and the Apostle: the battle for Paul in story and canon*. 1946.

Jedním z významných příspěvků tohoto textu k současnému výzkumu spočívá v jeho osvětlení role žen v raném křesťanství. Thekla, jakožto žena, která se stala učednicí Pavla, kazatelkou a mučednicí, rozšiřuje představy o tom, co ženy mohly a měly dělat v raně křesťanských komunitách. To zpochybňuje tradiční genderové role a nabízí alternativní model ženského duchovního vedení.

Výzkum také hledá, jak "Skutky Pavla a Thekly" přispívají k diskusi o autoritě a kanonicity v raném křesťanství. Jelikož byly tyto texty populární mezi některými křesťanskými komunitami, ale nebyly zařazeny do novozákonního kánonu, jejich studium pomáhá pochopit procesy, proč byly některé texty přijímány, zatímco jiné byly odmítnuty.

Výzkumníci se snaží umístit "Skutky Pavla a Thekly" do širšího historického a kulturního kontextu raně křesťanského období. To zahrnuje zkoumání, jak text reflektuje sociální, politické a náboženské napětí té doby, včetně otázek konverze, celibátu a martyria.

Dalším směrem výzkumu je, jak byly "Skutky Pavla a Thekly" čteny, interpretovány a využívány v různých historických obdobích. To zahrnuje zkoumání komentářů, uměleckých děl a dalších textů, které text odkazují nebo jsou jím inspirovány.

8.6 PARALELY MEZI PĚTICÍ APOKRYFNÍCH SKUTKŮ A PĚTICÍ ANTICKÝCH NOVEL

Paralely mezi pěticí apokryfních skutků a pěticí antických novel lze spatřovat v několika aspektech, včetně struktury vyprávění, tématu cestování a transformace, a významu, který oba soubory literatur přikládají morálním a etickým dilematům. Tato díla také často zahrnují silné emocionální a dramatické prvky, které slouží k pohlčení a poučení posluchačů či čtenářů.

8.6.1 PĚTICE ANTICKÝCH NOVEL

1. Charitón, "Callirhoe" (též známá jako "Chaireas a Callirhoe") - Vypráví příběh milenců, jejichž láska je zkoušena různými nástrahami a odloučením.
2. Xenofón z Efesu, "Efezský příběh" (též známá jako "Antheia a Habrocomes") - Sleduje peripetie dvou milenců, kteří cestují a procházejí řadou zkoušek.
3. Achilles Tatius, "Clitophon a Leucippe" - Román plný intrik a nebezpečí, které musí mladý pár překonat na své cestě k manželství.
4. Longus, "Dafnis a Chloe" - Příběh dvou nalezených siroteků, kteří se zamilují, ale musí překonat sociální rozdíly a jiné překážky.

5. Heliodor, "Etiopská povídka" (též známá jako "Theagenes a Chariclea") - Vypráví o útrapách a dobrodružstvích mladého páru, který cestuje přes Středomoří, a nakonec dosahuje šťastného konce.

8.6.2 *PĚTICE APOKRYFNÍCH SKUTKŮ*

1. Skutky **Pavlovy** – Zobrazuje dobrodružství, cestování a náboženské konverze, které svatý Pavel zažívá na svých misijních cestách.
2. Skutky **Petra** – Obsahují zázračné příběhy a konfrontace svatého Petra s pohanským Římem a ukazují jeho mučednictví.
3. **Skutky Ondřeje** – Popisuje Ondřejovi misie, zázraky a jeho konečné mučednictví.
4. **Skutky Jana** – Sleduje cesty svatého Jana, jeho zázraky, a jeho nakonec mírumilovné úmrtí.
5. **Skutky Tomáše** – Věnuje se cestám Tomáše, jeho náboženským a morálním učením v Indii a jeho mučednictví.

8.6.3 *PARALELY*

Cestování a transformace: V obou souborech literatury jsou hlavní postavy zasazeny do kontextu cestování, což vede k osobním proměnám a duchovním probuzením.

Morální a etická dilemata: Jak v apokryfních skutečích, tak v antických románech jsou postavy často postaveny před složité volby, které zkoumají jejich hodnoty a charakter.

Důraz na příběh a narativ: V obou literárních formách je silný důraz na poutavý vyprávěcí styl, který slouží k zapojení a edukaci posluchačů či čtenářů.

Tato díla tedy, ačkoliv mají různý původ a účel, sdílejí některé univerzální literární a tematické prvky, které rezonují s širokou škálou publik a kulturních kontextů. Můžeme vidět, jak literatura slouží jako zrcadlo lidských zkušeností a jako nástroj pro morální a duchovní reflexi.

8.7 SHRNUÍ

Kapitola se zabývá apokryfní křesťanskou literaturou jako jsou Skutky Pavla a Thekly a dalšími texty, které vyprávějí o různých postavách z raného křesťanství. Tyto příběhy využívaly zajímavé narativní techniky, včetně manipulativních postupů ženských postav. Zajímavě používají náboženský ale i mateřský cit u ženských postav, což ukazuje na vliv žen v náboženských a společenských strukturách té doby. Motivem těchto děl byl dopad na čtenáře prostřednictvím

alternativních pohledů na biblické události a postavy, které posilovaly kulturní a duchovní hodnoty a nabízely hlubší porozumění pro životní situace a výzvy, kterým čelily historické postavy. Tato díla proto nejenže přinášejí historický kontext, ale také poskytují cenné lekce o lidské odvaze, víře a transformaci a jejich alegorickém zpracování.

Co se týče pěti antických novel zmíněných v této kapitole domnívám se, že novely přímo napomohly, pomocí následné vlny orality na téma láska, vzniku apokryfních skutků Pavla a Thekly. Hypotéza, že pět antických novel mohlo přispět k vzniku apokryfních Skutků Pavla a Thekly, je pravděpodobná, zvláště pokud víme, jak literární formy a kulturní narativy ovlivňují jednotlivé literární tradice a naopak.

9 BIBLICKÉ TEXTY O ŽENÁCH ZKOUMANÉ LITERÁRNÍ VĚDOU

Kulturní tradice a společenské kontexty, ve kterých rané křesťanské texty vznikaly, měly významný dopad na zobrazení žen. V mnoha ohledech byla řecká kultura schopna udržet si svou vlastní identitu spolu s egyptskou kulturou a obě se nenechaly potlačit ve smíšené kultuře. Samozřejmě, že ne všude, každá z provincií Říma měla své určité socioekonomické charakteristiky a kulturní diskontinuity, což vidíme i třeba z papyrů dochovaných z Egypta¹³⁸.

Řecká a římská společnost měla svá specifická očekávání a normy pro chování žen, které se odrážely i v náboženských textech. Historické záznamy a některé raně křesťanské texty naznačují, že ženy mohly zastávat určité liturgické funkce, jako jsou *diaconissae* (diakonky), které sloužily v církevních obřadech, pomáhaly při křtech žen a pečovaly o chudé a nemocné členy komunity. Rané křesťanství mohlo být vnímáno jako hnutí, které nabízelo alternativu k judaismu, s nižšími rituálními požadavky a možná větší přitažlivostí pro určité skupiny, jako jsou ženy vyšší společenské třídy nebo "bohabojní" nežidé. Prakticky se zdá, že lidé začali dávat přednost křesťanské etice před těžkopádnou židovskou rituální praxí.¹³⁹

V Novém zákoně, zejména ve Skutcích apoštolů, jsou takoví jedinci často zmiňováni a hrají klíčovou roli v šíření křesťanství mezi pohany. Bohabojní nežidé byli významní pro rané křesťanství, byli otevření křesťanskému poselství, které apelovalo na širokou škálu lidí různého náboženského pozadí a v textech vidíme, jak se postupně formovala jeho identita jako univerzálního náboženství¹⁴⁰.

¹³⁸ CRIBIORE, Raffaella. *Gymnastics of the Mind: Greek Education in Hellenistic and Roman Egypt*. Princeton University Press, 2001. ISBN 978-0691122526.str.7

¹³⁹ Zájem o víru Židů byl podpořen mimo jiné překladem SZ do řečtiny (LXX), přítomností synagóg a židovskou morálkou. K plnému přiřazení k Izraeli byl od p. vyžadován spolu s přijetím víry v Hospodina křest, dále dodržování Zákona, rituální i etické předpisy, u mužů navíc obřízka. Rabínská literatura dokládá velké rozdíly v přístupu učenců k p., od velmi vstřícného s tendencí minimalizovat striktní požadavky vůči konvertitům, až po postoj odmítavý a podezřívavý. Nelze proto hovořit o jednom židovském přístupu k otázce proselytismu. O židovské misijní činnosti se dočítáme v NZ (Mt 23,15). Zmínky o p. nacházíme v NZ pouze ve Sk srv. Sk 2,11; 6,5 (jménem je uveden Mikuláš z Antiochie); Sk 13,43, ČEP zde užívá pro p. označení bývalí pohané. Vedle p. existovaly ještě další skupiny sympatizantů se židovstvím např. bohabojní. Misie rané církve nacházela kladnou odezvu právě mezi přívrženci židovství, kteří opustili pohanství a uctivali jednoho Boha (srv. Sk 13,43; 16,13-14; 17,4.17). Evangelický biblický slovník, <https://ebs.etf.cuni.cz/index.php/Proselyta>

¹⁴⁰ MATTHEWS, Shelly. *First converts: Rich pagan women and the rhetoric of mission in Early Judaism and Christianity*. Kalifornie: Stanford University Press. ISBN 0-8047-3592-1

9.1 ZOBRAZENÍ VZTAHŮ V LITERÁRNÍCH ŽÁNRECH

Abychom hlouběji porozuměli tomu, jak různé literární formy a žánry ovlivňují vnímání hodnot v rodině a jak se toto vnímání odráží ve vztazích a rozhodováních jednotlivců ve starověku, můžeme každému sloupci poskytnout různé perspektivy s cílem ukázat, jak se literární zpracování a jeho cíle může odlišovat v závislosti na kultuře, historickém období a autorových záměrech. Kde v rádcích biblické příběhy prezentují židovství, řecké tragédie řecko-římskou kulturu, starověké romány literaturu s ideály a zábavou, Evangelia křesťanství a apokryfní skutky lidové příběhy o křesťanství.

Text/ Žánr	Charakteris- tika rodiny	Kultivační principy	Specifické pří- běhy/Postavy	Vliv na ro- dinné vztahy	Autorský účel
Biblické příběhy	Zobrazení ro- dinných struk- tur a hierarchií	Poslušnost, ctění rodičů, manželská věrnost	Příběh Abra- hama a Sára, Adam a Eva	Formování mo- rálních a etic- kých norem	Náboženské a morální pou- čení
Řecké tragédie	Dramatické zobrazení ro- dinných kon- fliktů	Ctnost, osud, spravedlnost	Oidipus Rex, Antigona	Intenzivní emo- cionální a etické dilema	Reflexe lid- ského osudu a morálních otá- zek
Staro- věké mi- lostné romány	Zobrazení manželských a rodinných vztahů	Láska, věrnost, oběť	Callirhoe v Charitonově Chaereas a Callirhoe	Emocionální a sociální vztahy	Zábava a mo- ralizace
Evange- lia	Zobrazení ro- dinných inter- akcí Ježíše	Láska, odpouš- tění, duchovní příslušnost	Ježíšovy inter- akce s Marií a Josefem	Důraz na du- chovní před bi- ologickými vzbami	Duchovní po- učení a výzva k přemýšlení
Apo- kryfní texty	Zobrazení ne- konvenčních rodinných vztahů	Nezávislost, duchovní hle- dání	Příběh Thekly	Změny v tradič- ních rolech	Důraz na osobní duchovní růst

Tabulka č. 6 Zobrazení vztahů v literárních žánrech

9.2 THEKLA PŘEKONÁVÁ STOICISMUS KŘESŤANSTVÍM

Livia Drusilla, manželka císaře Augusta, mohla být vnímána jako stoický ideál římské matrony. Stoicismus, filozofie klidu, povinnosti a racionálního řízení emocí, byl v Římě vysoko ceněn a idealizované ženské chování mohlo reflektovat tyto stoické ctnosti, jako je sebeovládání, oddanost rodině a veřejný zájem. Livia, která často působila jako neotřesitelná a strategická postava, mohla být idealizována pro svou schopnost spravovat domácnost a podporovat svého manžela, což jsou kvality, které byly v souladu se stoickými ideály.

Thekla, v apokryfních Skutcích Pavla a Thekly, reprezentuje transformační sílu křesťanství, která překonává nejen tradiční stoické ideály (ctnost, spravedlnost), ale přinesenou rovností mění širší sociokulturní očekávání vůči ženám.

Křesťanství přineslo nový duchovní rozměr, který zdůrazňoval rovnost před Bohem, osobní spásu a důležitost morálního jednání nad tradičními sociálními a filozofickými strukturami. Thekla, opouštějící své zasnoubení a následující Pavla ve veřejném kazatelském životě, demonstruje toto překonání tradičních rolí a nabízí model pro aktivní duchovní účast žen, což bylo v ostrém kontrastu k římské společenské normě.

9.2.1 STOICISMUS VS. KŘESŤANSTVÍ

Zatímco stoicismus nabízel cestu k etickému životu skrze racionalitu a sebeovládání, křesťanství představovalo hlubší emocionální a duchovní rozměr, který mohl být vnímán jako překonávající omezení stoicismu. Pro mnohé, včetně žen jako Thekla, křesťanství poskytlo prostor pro osobní vyjádření a aktivní účast v náboženském a komunitním životě, což bylo dříve často omezeno.

Vidíme, že je důležitý dialog mezi filozofickými a teologickými systémy v antice o tom, jak tyto systémy ovlivňovaly role a možnosti žen. Livia a Thekla mohou být vnímány jako reprezentanti dvou rozdílných, ale překrývajících se cest k ženské nezávislosti a vlivu, každá reflektující odlišné aspekty své doby a společenských struktur.

Domnívám se, že Thekla, jakožto žena bez dětí, tedy žena bez soucitu¹⁴¹, který jí dává děloha mohla být pro odosobněnou práci učitelky jako stvořená – tedy profesionální, byla ideální kandidátkou učitelského úřadu, a ještě na počátku 20. století se za ideální stav pro učitelku považovalo to, že nebyla provdána.

¹⁴¹ SCHOTTROFF, Luise; SCHROER, Silvia a WECKER, Marie-Theres. *Feministische Exegeze: Forschungserträge zur Bibel aus der Perspektive von Frauen*. Germany, 1995. ISBN 3-534-12070-1. str. 169 biblické myšlení lokalizuje různé pocity do orgánů břich, arabské *rachman* milosrdenství, hebrejské *racham* mít slitování, soucit, lítost a slovo *rechem* označuje ženské lůno, mateřské lůno. Proto do nedávné minulosti byly tradičně učitelkami

Domněnka, že pět antických novel mohlo přispět k vzniku apokryfních Skutků Pavla a Thekly, se zdá být velmi pravděpodobná, zejména pokud uvažujeme o tom, jak literární žánry a kulturní narativy ovlivňují jednotlivé literární tradice a naopak¹⁴².

9.2.2 VZTAHY MEZI GENDEREM, MOCÍ A NÁBOŽENSKOU AUTORITOU V KŘESŤANSTVÍ

Skutečnost, že se institucionalizované církve vzdaly tak silných a inspirativních ženských postav, jako je Thekla, odkrývá hlubokou a komplexní problematiku vztahů mezi genderem, mocí a náboženskou autoritou v historii křesťanství. Existuje několik faktorů, které mohly přispět k tomuto jevu:

1. Sociální a kulturní kontexty

Rané křesťanství se rozvíjelo v širokém spektru kulturních kontextů po celém římském impériu, kde byly společenské normy a očekávání vůči ženám velmi odlišné. V mnoha kulturách byly ženy považovány za podřízené mužům, což se odráželo i ve strukturách raných křesťanských komunit. Jak křesťanství nabývalo na institucionalizaci, přizpůsobilo se existujícím patriarchálním strukturám, které často marginalizovaly role žen.

2. Teologické a doktrinární změny

Během formování křesťanského kánonu a kodifikace doktrín v prvních několika stoletích došlo k několika důležitým teologickým debatám, které ovlivnily vnímání žen v církvi. Některé z těchto debat vedly k restriktivnějším postojům vůči ženským vůdcům a učitelkám. Postupně byly texty, které zobrazovaly ženy v autoritativních rolích, jako jsou apokryfní skutky, které nebyly převzaty z oficiálního biblického kánonu¹⁴³ a považovány za neortodoxní nebo hereze.

3. Politické a mocenské boje

Jako v každé velké instituci, i v církevních strukturách se objevovaly mocenské boje. Konformita a jednota byly často viděny jako nezbytné pro udržení autority a kontroly. Ženy, které zastávaly významné role v raném křesťanství, mohly být vnímány jako hrozba pro udržení této kontroly, zejména pokud byly spojeny s teologickými pozicemi, které byly považovány za kontroverzní.

4. Zachování tradice

V průběhu času, jak se církevní instituce stávaly stále více zakořeněnými a formálními, tendence udržovat tradici a odolávat změnám se staly dominantními. Role žen byly často omezeny na ty, které byly v souladu s tradičními patriarchálními normami, což vedlo k vynechání nebo potlačení příběhů silných ženských postav v oficiálních církevních historiích a učeních.

nevdané panny, podle mého mínění, tak zajistili největší profesionalitu přístupu k učení a zároveň odstupu k žákům (nelitovali je).

¹⁴² LUKÉŠ, Jiří. *Raně křesťanská rétorika...*

¹⁴³ Platila nepsaná pravidla apoštolský původ, ne proti víře, aktivní používání v liturgii

9.2.3 DIDACHÉ A ROLE ŽEN

Didaché, které je jedním z nejstarších křesťanských didaktických textů, sloužící jako průvodce pro správné vedení křesťanského života a společnosti, se primárně zaměřuje na morální instrukce, liturgii a církevní organizaci. Jeho texty neposkytují explicitní zmínky o ženách v roli vedení liturgických obřadů, což může odrážet na tehdejší sociální a teologické normy, které ženy z takových rolí vyčleňovaly.

Konceptualizace Didaché

- **Kulturní normy:** Ve společnosti, kde byly ženy často považovány za podřadné mužům a kde jejich role byly omezeny na domácí sféru, mohly být také vyloučeny z autoritativních náboženských funkcí v raném křesťanství.
- **Teologické omezení:** Některé teologické interpretace, které zdůrazňovaly mužské vedení ve společnosti a církvi, mohly rovněž přispět k tomu, že ženy nebyly zmíněny jako vedoucí postavy v náboženských textech jako Didaché.

Doktrinální rozhodnutí: Výběr toho, co bylo zahrnuto do raných křesťanských textů a co bylo ponecháno stranou, mohl být ovlivněn širšími doktrinálními a politickými rozhodnutími v rámci rostoucí církevní hierarchie.

Koncepty pomáhají uchopit odstup reálného od konceptu autora, kterého sami konstruuje autor, kdo je "implikovaný autor" a kdo je "implikovaný čtenář". Teoreticky zohlednit záměry o které mu šlo, promítá se historicko narativní – jdeme rovnou diachronie (koncept Josepha – je ženatý, Josepha bolí ho záda?). Tyto koncepty obecně pomáhají analyzovat, jaké předpoklady a hodnoty text předpokládá u svých čtenářů. Například výběr toho, zda zahrnout nebo vynechat ženy z náboženských narativů, může odrážet pokusy implikovaného autora oslovit či udržet sociální normy té doby¹⁴⁴.

V kontextu starověkých textů, jako jsou Starý zákon, pět antických novel, Nový zákon, Didaché a pět apokryfních skutků, jsem pochopila, jak literární formy a žánry ovlivňují způsob, jakým jsou postavy a témata prezentována. Například v biblických textech a apokryfech často vidíme narativní struktury, které preferují mužské hrdiny a vůdce, zatímco ženy jsou zmiňovány méně často a obvykle v roli, která podporuje mužský příběh. Toto může být odrazem společenských a teologických názorů doby. Domnívám se, že opomenutí role žen v textu Didaché tedy manuálu, jak správně vést křesťanský život a společnost bylo způsobeno převažujícím patriarchálním stoicismem a odpovědností *pater familias* za domácnost a kontrolu nad sexualitou ženy jako otázku cti ve společnosti.

¹⁴⁴ Inspirováno kurzem L0573 Nový zákon jako literatura – Jiří Lukeš, HTF 2024

9.3 NOVOZÁKONNÍ LITERATURA A FEMINISTICKÉ VÝKLADY

Feministická teorie je jednou z forem teologie osvobození, která začala na počátku 60. let 20. století. Jejím hlavním tématem je boj proti dominanci mužského patriarchálního křesťanství, jde jí o plnou rovnost mužů a žen v domácnosti, společnosti i církvi¹⁴⁵. Hermeneutika feministické teologie vychází ze situace společnosti a církve. Ženy vidí samy sebe jako utlačovanou skupinu, přičemž utlačovatelem je patriarchální společnost. Androcentrismus patriarchální společnosti lze podle feministek zpětně vysledovat až ke kořenům hebrejské kultury. Dá se dokonce říci, že Bible je napsána jen muži a nese přídech misogynství. Církev často vypadají jako mužské kluby, ve kterých mají ženy roli služebnic. Feministická teologie by tedy měla nově interpretovat Písmo a vycházet z nové zkušenosti se zjevením¹⁴⁶. Je tedy třeba revidovat, rekombinovat a transformovat tradiční stavební kameny křesťanské víry. Velký důraz je kladen na prorocké pasáže, ve kterých se hovoří o osvobození a ty se stávají měřítkem pro hodnocení ostatních míst kánonu. Texty, které nejsou v souladu, jsou nespolehlivé. Z nejznámějších představitelk feministické teologie můžeme jmenovat Elizabeth Schüssler Fiorenzová, nar. 1938, která prosazuje tzv. hermeneutiku podezření a důvěry. Hermeneutika podezření vychází v nedůvěře v přístupu i k jasným věcem (např. Nietzsche otrocká morálka versus panská morálka). Hermeneutika důvěry je postavena na přesvědčení, že lze najít pravdivé a osvobozující aspekty v textech, i když byly původně psány v patriarchálním kontextu. Feministické teoložky musí dekonstruovat biblický text. Ženy by měly přepsat biblické příběhy, přeformulovat patriarchální modlitby a proměnit mužské inci-ační rituály na ženské rituály. Z toho vychází, že by ženy měly mít své vlastní nové Písmo. Další ženou, která bývá uváděna jako představitelka feministické teologie je Herta Nagl-Docekal¹⁴⁷, která se zaměřuje převážně na filozofii a její přístupy jsou typicky filozofické, ne teologické. V rámci její práce se často objevuje analýza genderových rolí a kritika patriarchálních struktur v rámci filozofie, ale nezabývá se přímo feministickou teologií.

9.4 SHRNUÍ

Navzdory patriarchálním strukturám a mužské dominanci tvořily ženy významnou složku sociální soudržnosti společnosti. Tento fakt je podtržen stálou rolí žen v naší západní společnosti,

¹⁴⁵ VOGEL, Jiří. *Filozofická teologie*. Přednáška. Praha: Husitská teologická fakulta, 2023. Teologie osvobození III

¹⁴⁶ VOGEL, Jiří. *Filozofická teologie*. Přednáška. Praha: Husitská teologická fakulta, 2023. Feminismus a feministické teologie

¹⁴⁷ Feministická filozofka z Rakouska, vymezuje feminismus kritickým a normativním postojem: kritikou znevýhodnění žen a hledáním pojetí alternativního společenského uspořádání.

kteřá je založena na židovsko-křesťanských tradicích. Tyto kulturní a náboženské systémy, které stále fungují, neustále potvrzují tradiční role žen. V ideálním i profesionálním sociálním kontextu bylo historicky považováno za nejlepší, když žena zůstala neprovdaná, což dokládají různé studie. Její ideální i profesionální sociální status byl zůstat neprovdanou ženou.

Antické novely často zkoumají téma lásky a dobrodružství, kde ženy mohou hrát centrální role, ale zároveň jsou často zobrazovány skrze prizma mužských představ o ideální ženskosti (Thekla vyjádřením panenské ctnosti).

Naproti tomu apokryfní texty mohou používat ženy k prohloubení náboženských nebo morálních ponaučení.

Antické romány a apokryfní křesťanské texty sdílejí několik tematických a formálních prvků, které mohly přispět k vzájemnému ovlivnění. Antické novely a apokryfní skutky sdílejí několik významných motivů

1. Důraz na narativ a příběh – jak antické novely, tak apokryfní skutky jsou silně narativní. Vyprávějí příběhy plné dobrodružství, cest, zázraků a často také romantických nebo osobních zkoušek hlavních postav. Tato struktura mohla být atraktivní pro široké publikum a poskytovat model pro vyprávění křesťanských příběhů.
2. Téma lásky a oběti – láska hraje klíčovou roli v obou druzích literatury. V antických novelách se často objevují příběhy milenců, kteří překonávají překážky a najdou si cestu k sobě, což je téma, které může rezonovat s křesťanskými příběhy o duchovní lásce, duchovního spojení a oběti. Thekla například opouští své zasnoubení a vybírá si cestu duchovní lásky a následování Pavla.
3. Moralistní a etická sdělení – obě literární tradice nejen baví, ale také vyučují a předávají důležité morální lekce. Antické novely mohou vyprávět o důležitosti věrnosti, odvahy a ctnosti, zatímco apokryfní skutky zdůrazňují duchovní hodnoty, jako je víra, čistota a odhodlání.

Je zřejmé, že antické novely měly vliv na vznik a utváření apokryfních skutků. Příliv orality byl v době, kdy ústní vyprávění bylo dominantním způsobem sdílení příběhů a učení. Antické novely, které byly široce populární a často předcítány nebo recitovány ve veřejných i soukromých shromážděních, mohly formovat očekávání posluchačů a čtenářů ohledně toho, jak by měl být dobrý příběh strukturován a jaké prvky by měl obsahovat.

Křesťanští autoři, jako ti, kteří napsali apokryfní Skutky Pavla a Thekly, mohli být inspirováni populárními narativy své doby a používali podobné literární formy a tematické prvky k přizpůsobení svých příběhů potřebám a očekáváním svých komunit. Ojedinelý příběh o Thekle, která získává duchovní osvícení a překonává osobní a společenské výzvy, mohly být zvláště rezonující

v kontextu rostoucích křesťanských společenství, která hledala inspirativní příklady silných ženských postav. Překonávání osobních a společenských výzev, mohlo být zvláště rezonující v kontextu rostoucích křesťanských společenství, která hledala inspirativní příklady silných ženských postav.

Narativní příběh Skutků Pavla a Thekly je z hlediska literární vědy a literárního žánru křesťanská lidová literatura psaná pro pobavení, která čerpá z antických novel a Nového zákona potažmo Starého zákona, stoických textů, mýtických postav řeckých, římských ale i žen z Kréty a tragédií s cílem upoutat čtenáře a vyvolat emoce, pocity soucitu, lásky, víry, antických ctností jako je cudnost a tím formovat křesťanskou identitu. Tento přístup mohl být strategií prvních křesťanů, jak oslovit a zaujmout posluchače nebo čtenáře. Tím způsobem mohli autoři efektivně šířit křesťanské ideály a učení skrze příběhy, které byly jak podmanivé, tak vzdělávací, a které podporovaly stoicko-křesťanské ctnosti jako je víra cudnost a věrnost.

Thekla tedy může být vzorem pro ty, kteří pracují v pomáhajících profesích, kde často čelí emocionálně náročným situacím. Její příběh nabízí perspektivu, jak najít naději v těžkých časech a jak kultivovat lásku a porozumění ve společnosti. Láska, která odpouští, hojí a stmeluje, je klíčovým prvkem ke skutečné změně a uzdravení ve společnosti a v osobních vztazích.

10 ZÁVĚR

V kontextu žen v různých náboženských a kulturních tradicích lze říci, že ženy hrály klíčové role, které překročily tradiční omezení a očekávání. Například v raném křesťanství i jiných náboženských kontextech měly ženy zásadní vliv na duchovní a komunitní záležitosti. Tyto role však byly přesto přehlíženy nebo zjednodušovány v pozdějších historických a kulturních interpretacích, které mohly favorizovat patriarchální narativy.

Náboženské a historické texty mohou glorifikovat určité typy chování jako hrdinské nebo ideální a tím podporovat udržení určité sociální struktury. Dnes mohou sloužit příběhy o historických postavách, které překonaly obtíže nebo změnily své společnosti, jako modely pro současné sociální změny. Sdílené paměti, příběhy a zkušenosti pomáhají lidem cítit se součástí většího celku, což je zásadní pro sociální integritu a spolupráci.

Z těchto důvodů je nezbytné přistupovat k historickým textům a interpretacím s kritickým a informovaným pohledem, uznávat komplexitu lidské sociální dynamiky a být otevřený možností, že ženy měly často větší vliv a aktivnější role, než bylo tradičně uznáváno. Toto pochopení může obohatit naše vnímání historie a podpořit spravedlivější a přesnější přístup k minulým i současným sociálním strukturám.

Práce poukázala na řadu ženských postav, které podhalují roli žen při formování raného křesťanství a klade před nás selektivní výběr textů, jež jsou také literárně zajímavé a řadí se do klasického fondu starověké literatury. Ženskou roli je nutné dále rekonstruovat a dovozovat ze situací, byť se často jedná o inspirativní žánr fikce. Nejde o rozkrytí historie, ale o vtažení otázky do dnešního křesťanstva, které by mohlo vstoupit do společenského prostoru s aktualizovanými příběhy žen a jejich statečnosti či trpělivosti a byly by tak prezentovány potřebné hodnoty.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární prameny

BIBLE: *Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*. 28. (19. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2023. ISBN 978-80-7545-132-3.

DUS, Jan Amos a POKORNÝ, Petr. *Novozákonní apokryfy*. Vyd. 3. Knihovna rané křesťanské literatury. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-405-1.

DUS, Jan Amos. *Příběhy apoštolů: Novozákonní apokryfy II*. Vyd. 2. Knihovna rané křesťanské literatury. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-858-7.

DUS, Jan A. *Proroctví a apokalypsy: Novozákonní apokryfy III*. Knihovna rané křesťanské literatury. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-814-3.

Encyklopedický biblický slovník: Evangelická teologická fakulta. Online. In: . Dostupné z: https://ebs.etf.cuni.cz/index.php/Encyklopedický_biblický_slovník.

Sekundární prameny

AUNE, David E. (ed.). *Greco – Roman literature and the New Testament*. The Society of Biblical Literature, 1988. ISBN 1-55540-231-3.

BALABÁN, Milan. *Jímavé portréty biblických žen: milovnice, trpitelky, bojovnice i kněžky noci*. Praha: Kalich, 2009. ISBN 978-80-7017-122-6.

BORECKÝ, Bořivoj a , Karel. *Antické novely*. Světová knihovna (Státní nakladatelství krásné literatury a umění). Praha: SNKLU, 1965. ISBN 01-082-65.

BURN, Jaspers. *Great Women of Imperial Rome: Mothers and Wives of the Caesars*. Velká Británie: Routledge, 2007. ISBN 0-203-96707-7.

CANDIDO, Dionisio; REIF, Stefan C. a EGGER-WENZEL, Renate (ed.). *What Makes a People? Early Jewish Ideas of Peoplehood and Their Evolving Impact*. De Gruyter, 2022/23. ISBN 978-3-11-133485-1.

CARLON, Jacqueline M. *Pliny's women: Constructing virtue and creating Identity in the Roman World*. Cambridge University Press, 2009. ISBN 978-0521761321.

CROSSAN, Dr. John D. "Historický Ježíš: evoluční výzva středomořského rolníka". Online. 2024. Dostupné z: <https://youtu.be/Pkok0B3-ToA?feature=shared>.

DAVIS, Stephen J. *The Cult of Saint Thecla: A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity*. A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity. Oxford University Press, 2001. ISBN 13 978-0199548712.

- DUNKLE, Roger. *Gladiátoři: krutá podívaná ve starověkém Římě*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-031-2.
- FITZMAYER, Joseph A. *The Acts of the Apostles*. Yale University, 2007. ISBN 0300139829.
- GILLMAN, Neil. *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*. Světová náboženství (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-871-6.
- GREENE, Ellen (ed.). *Women poets in Ancient world Greece and Rome*. University of Oklahoma Press: NORMAN, 2005. ISBN 0-8061-3663-4.
- JOHNSON, Luke Timothy. *Among the Gentiles*. United States of America: Yale University Press, 2009. ISBN 978-0-300-14208-2.
- KÜNG, Hans. *Žena v dějinách křesťanství*. Teologie (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-808-0.
- KUTHAN, Rudolf a BAHNÍK, Václav. *Antická próza*. Praha: Odeon, 1971. ISBN 01-086-71.
- LUKEŠ, Jiří. *Osamostatnění, vývoj a směřování kritické novozákonní exegeze od počátků liberalismu do doby postmoderny – od J. P. Gablera k M. J. Borgovi*. Online. Praha: Theologická revue., 2014. ISSN 1211-7617.
- LUKEŠ, Jiří. *Pavel v progymnasmatech Skutků Pavla a Thekly: Apoštol Pavel a Písmo – sborník z konference*. Olomouc, 2009. ISBN 978-80-244-2465-1.
- LUKEŠ, Jiří. *Raně křesťanská rétorika: vybrané apokryfní skutky a řeči ve světle rétorických analýz*. V Praze: Centrum biblických studií, 2009. ISBN 978-80-254-6257-7.
- LUKEŠ, Jiří. *Sociální témata Nového Zákona*. Online, skriptá. Husitská teologická fakulta, Praha: Husitská Teologická Fakulta, 2021.
- LUKEŠ, Jiří a ZATROCH, Ondrej. IX. Elisabeth Schüssler Fiorenzová – feministická kritika osvobození a rétorika v biblické exegezi. In: VOGEL, Jiří a VIK, Dalibor. *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. Příbram: Marek, 2013. ISBN 978-80-87127-65-0.
- MACDONALD, Dennis Ronald. *The legend and the Apostle: the battle for Paul in story and canon*. 1946.
- MAGNER, Lois N. *A History of Medicine*. France: Taylor & Francis Group, 2005. ISBN 978-0-8247-4074-0.
- MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství*. Religionistika. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1702-3.
- MATTHEWS, Shelly. *First converts: Rich pagan women and the rhetoric of mission in Early Judaism and Christianity*. Kalifornie: Stanford University Press. ISBN 0-8047-3592-1.
- MERTLÍK, Rudolf, Dagmar a BAHNÍK, Václav. *Dobrodružství lásky: řecký román*. Antická knihovna (Arista: Baset): Baset). Praha: Arista, 2001. ISBN 80-864-1010-2.

- NEUFELD, Dietmar a DEMARIS, Richard E. (ed.). *Understanding the Social World of the New Testament*. Taylor & Francis, 2010. ISBN 0-203-86514-6.
- POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993. ISBN 80-702-1052-4.
- POMEROY, Sarah B. *The Murder of Regilla: a case of domestic violence in antiquity*. London, England: Harvard University Press, 2007. ISBN 978-0-674-02583-7.
- RIMMON-KENAN, Shlomith. *Poetika vyprávění*. Strukturalistická knihovna. Brno: Host, 2001. ISBN 80-729-4004-X.
- SAWYER, Deborah F. *Women and religion in first christian centuries*. Londýn: Routledge, 1996. ISBN 9780415107495.
- SCHÄFER, Peter. *Dějiny Židů v antice: od Alexandra Velikého po arabskou nadvládu*. Historica (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-702-1633-6.
- SCHOTTROFF, Luise; SCHROER, Silvia a WECKER, Marie-Theres. *Feministische Exegeze: Forschungsertrage zur Bibel aus der Perspektive von Frauen*. Germany, 1995. ISBN 3-534-12070-1.
- SLOVNÍK ANTICKÉ KULTURY. Členská knihovna (Svoboda). Praha: Svoboda, 1974.
- VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení*. Oikúmené. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. ISBN 80-852-4145-5.
- VOUGA, François. *Dějiny raného křesťanství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. ISBN 80-702-1231-4.
- WHITERINGTON, Ben. *Women in the Earliest Churches*. Cambridge University Press, 1988. ISBN 0521407893.

Žurnály

- CLARK, Gillian. *Roman Women*. Online. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/642866>.
- LUKEŠ, Jiří. *Rétorická kritika: Její vznik, vývoj a přínos pro oblast novozákonní exegeze*. *Theologická revue*. Roč. 2009, č. 1-2. ISSN 1211-7617.
- TAMARA C. ESKENAZI, *Out from the Shadows: Biblical Women in the Postexilic Era*. 1992, roč. JSOT, č. 54. 1992. ISSN 0309-0892.
- PADGETT, Alan. *Paul On Women in the Church: The Contradictions of Coiffure in 1 Corinthians 11:2-16*. Online. In: *Journal for the Study of the New Testament*. 1984, s. 69-86. ISSN 0142-064X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0142064X8400602004>.

On-line zdroje

ČT24: *Češi jsou vůči křesťanství imunní, říká Petr Pokorný*. Online. ČT24. 2012. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/archiv/cesi-jsou-vuci-krestanstvi-imunni-rika-petr-pokorny-285831>.

CROSSAN, John Dominic. *The Historical Jesus: The Life Of A Jewish Mediterranean Peasant*. Online. 2023, 58.min. Dostupné z: <https://www.youtube.com/live/5tLFd3JuZT0?feature=shared&t=3500>.

MARTIN, Dale. *The "Anti-household" Paul: Thecla*. Yale. Online. 2009. Dostupné z: <https://youtu.be/Htuls07h3CA?feature=shared>.

SCHIFFMAN, Lawrence. *Kleopatra*. Online. Dostupné z: https://archive.archaeology.org/online/features/iron_ladies/salome_alexandra.html. (vedoucí katedry hebrejských a judaistických studií na Newyorské univerzitě)

WARREN, Meredith JC. *Jewish and Christian Women in the Ancient Mediterranean*. Online. 2022. Dostupné také z: <https://www.youtube.com/watch?v=fZv9MUoMjwI>.

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1 Porovnání vládkyň

Tabulka č. 2 Síla víry a modlitby

Tabulka č. 3 Inteligence postav

Tabulka č. 5 Zlé ženy

Tabulka č. 6 Zobrazení vztahů v literárních žánrech

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá analýzou postavení a role žen v raně křesťanských komunitách skrze prizma starozákonních, novozákonních textů, antických románů a apokryfních skutků. Práce využívá komparativní literární analýzu k prozkoumání, jak byly ženy zobrazeny v náboženských textech a jaké role jim byly přisuzovány v kontextu sociálních, náboženských a politických struktur té doby.

Cílem práce je odhalit, jak náboženské texty ovlivňovaly vnímání žen a jaký vliv měly tyto příběhy, literární žánry, postavy na reálné postavení žen ve společnosti. Výzkum poukazuje na rozdíly mezi zobrazením žen v evangeliích a apokryfních textech, s důrazem na polyvalentnost textů a rozličné interpretace ženských postav v různých kulturních a historických kontextech.

Zjištění ukazují, že ačkoli byly ženy často zobrazovány v podřízených nebo pasivních rolích, existují významné příklady, kde ženy přebíraly aktivní a vůdčí role, což naznačuje složitější sociální dynamiku, než jak je tradičně prezentováno. Práce také zdůrazňuje význam intertextuality a literárních technik v pochopení historických textů.

Tato práce přispívá k lepšímu pochopení sociálních a náboženských aspektů raného křesťanství a nabízí nový pohled na role žen v těchto komunitách. Klíčová slova zahrnují rané křesťanství, role žen, literární analýza, sociální historie, intertextualita.

Abstract

This thesis analyses the status and role of women in early Christian communities through the prism of Old Testament, New Testament texts, ancient novels, and apocryphal acts. The thesis uses comparative literary analysis to examine how women were portrayed in religious texts and what roles were assigned to them in the context of the social, religious, and political structures of the time.

The aim of the thesis is to reveal how religious texts influenced the perception of women and what impact these stories, literary genres, and characters had on the actual position of women in society. The research highlights the differences between the portrayal of women in the Gospels and the apocryphal texts, emphasizing the polyvalence of the texts and the different interpretations of female characters in different cultural and historical contexts.

The findings show that although women were often portrayed in subordinate or passive roles, there are significant examples where women took on active and leadership roles, suggesting more complex social dynamics than traditionally presented. The thesis also highlights the importance of intertextuality and literary techniques in understanding historical texts.

This work contributes to a better understanding of the social and religious aspects of early Christianity and offers new insights into the roles of women in these communities. Keywords include early Christianity, women's roles, literary analysis, social history, intertextuality.